

Hvorfor strikker kvinner i dag

Verdier og valg – tradisjon og refleksivitet

Guri Leiro

Masteroppgave i kulturhistorie

Institutt for kulturstudier og orientalske språk

Høst 2007

UNIVERSITETET I OSLO

Forord

Først og fremst vil jeg takke alle informantene som velvillig har delt sine erfaringer – det er deres stemmer som lar seg høre i denne oppgaven.

Dernest vil jeg takke Norsk etnologisk gransking generelt og Anne Moestue spesielt, som gjennom sin ekspertise og ikke minst vennlighet og hjelpsomhet har hjulpet meg med å utforme og distribuere spørrelistene.

En stor takk går til min veileder, professor Anne Eriksen, som på effektivt vis har drevet meg framover i form av konstruktive tilbakemeldinger og klare tidsfrister. Det viktigste hun har gitt meg er imidlertid nøkkelen til det kulturhistoriske universet, som jeg sakte men sikkert har beveget meg inn i. Hvorvidt jeg har lyktes eller ei på denne ferden, vil denne oppgaven kunne gi et mulig svar på.

Oslo, november 2007

Guri Leiro

INNHALDSFORTEGNELSE

KAPITTEL 1. OPPGAVENS INNFALLSVINKLER - 7 -

Innledning - 7 -

Aktuelle perspektiver og problemstillinger - 8 -

Tradisjon..... - 9 -

Strikking som kvinnesyssel og arbeid..... - 11 -

Motivasjon i dag - 12 -

Andre kulturhistoriske perspektiver - 12 -

Oppgavens spørsmålsstillinger - 13 -

KAPITTEL 2. TEORETISKE PERSPEKTIVER..... - 15 -

Tradisjon som overføring..... - 15 -

Diakron og synkron overføring - 16 -

Tekstilhåndarbeid og tradisjonsmedier..... - 17 -

Motorikk/oralteknikk - 17 -

Skriftsymbol/billedlig framstilling - 18 -

Artefakt - 19 -

Tradisjon og refleksivitet..... - 20 -

Perspektiver på kvinners arbeid - 23 -

KAPITTEL 3. METODISKE REFLEKSJONER - 25 -

Avgrensninger – veien fram til det endelige kildematerialet..... - 25 -

Intervjuer – arbeid i felt - 27 -

Intervjuerens rolle - 27 -

Intervjueren som skaper av informasjon - 28 -

Intervjuenes forløp - 28 -

Etikk..... - 29 -

Bearbeiding, presentasjon og tolkning av materialet..... - 30 -

Informanter - 32 -

Intervjuinformanter - 32 -

NEG-informanter - 32 -

KAPITTEL 4. STRIKKING SOM OVERFØRING. STRIKKINGENS ARENAER.. - 33 -

Strikkeopplæring – overføring av kunnskap på flere nivåer - 33 -

Strikking og jevnaldrende – synkron overføring - 40 -

Strikkeklubben som faktisk og forestilt univers..... - 42 -

Tradisjonsmedier - 46 -

KAPITTEL 5. KVINNEVERDIER..... - 51 -

Morsrollen – strikking som omsorg og innordning i det gode fellesskap..... - 51 -

Verdier og valg – tradisjon og refleksivitet - 54 -

Strikking som noe enhver kvinne må kunne?..... - 60 -

Flittige kvinner og kvinnelig ære - 62 -

Kvinnelig flid – synliggjøring av kvinnelig arbeid..... - 65 -

Strikking til veldedige formål - 67 -

Søndagsstrikking..... - 69 -

Mentalitetenes usamtidighet..... - 72 -

Strikking som kjærestegave - 74 -

KAPITTEL 6. MOTIVASJON OG DRIVKRAFT - 77 -

Skaperglede - 77 -

Stolthet og kløe – erfaringer med strikkede plagg - 83 -

Strikk som kommunikasjon og distinksjon..... - 88 -

Nytte kontra hygge..... - 93 -

AVSLUTNING - 95 -

LITTERATURLISTE - 97 -

INTERVJUGUIDE - 101 -

SKRIV OM STRIKKING - 104 -

INFORMERT SAMTYKKE - 105 -

SAMMENDRAG - 104 -

Kapittel 1. Oppgavens innfallsvinkler

Innledning

Strikkekaféer, re-design, internett som en ny møteplass for utveksling av kunnskap og ideer omkring tradisjonelle håndarbeid – alt dette satte meg på sporet av det som til slutt kom til å utgjøre oppgavens sentrale spørsmålsstilling, nemlig *hvorfor strikker kvinner i dag?*

I kjølvannet av strikk-og-tovbølgen har vi vært vitne til at et nytt fenomen som strikkekaféer tiltrekker både tradisjonelle strikkersker og nye generasjoner strikkere, som for eksempel unge gutter i snø- og rullebrettmiljøer; miljøer der strikkede luer, pannebånd m.m. utgjør en viktig del av helhetlig framtoning. Samtidig ser vi en stor interesse for såkalt re-design av gamle, utdaterte klær, med blant andre Veronika Glitsch som en av de fremste representantene for denne retningen – senest med egen visning under moteuka i Oslo 2007. I Sverige finner vi bevegelsen Do Redo, der unge, toneangivende designere har gjenbruk og gamle håndarbeidsteknikker som strikking og hekling på sin agenda. Formidlingsaspektet i form av ferdige håndarbeidspakker og opplæring av barn står òg sterkt i Do Redo-bevegelsen. Et kjapt søk på nettet med ”strikking” som søkeord, leder en til et mangfold av web-sider med oppskrifter, ulike garntyper, samt diverse råd og tips. Som en følge av dette har nettopp begreper som strikkekaféer og re-design kommet til å utgjøre en del av folks forståelseshorisont, og internett er blitt en naturlig arena for siste nytt på håndarbeidsfronten.

En fellesnevner for alt dette er håndarbeid som trend-og-motefenomen, noe som fikk meg til å undres over hvilke mekanismer som utløser en slik topp av virketrang, etter det som må betegnes som håndarbeidets bølgedal på slutten av 1900-tallet. Strikka kofter på 50- og 60-tallet, lange skjerf og mariusgensere på 70-tallet, og store, fargerike mohairgensere på 80-tallet, utgjør et lite utvalg av de siste tiårenes håndarbeidslagere. 1990-tallet var imidlertid preget av håndarbeidets fravær på den offentlige arenaen. Den tilsynelatende forklaringen kan tilskrives svingninger i motebildet, men årsaken er muligens mer kompleks enn som så. Nyten og den økonomiske besparelsen har vært viktige begrunnelser for å lage og reparere sine egne klær helt fram til 1980-tallet, og slik kunne nytte og mote gå hånd i hånd. I vår tid finnes det ikke lenger hold i et slikt argument. Med dagens bunnpriser på tekstiler er det langt rimeligere å kjøpe klær enn å lage dem selv, samtidig som det er billigere å kjøpe nytt framfor å reparere. Den vedvarende utflaggingen av nær sagt alle former for tekstilindustri til såkalte lavkostland, parallelt med økte lønninger her hjemme, har ført til rekordstore omsetninger i tekstilbransjen i Norge. Håndarbeidets renessanse, i tillegg til fokus på gjenbruk, kan kanskje

være et tilsvarende til en slik bruk-og-kast-mentalitet. Innen re-design er miljø-og-etikk-aspektet eksplisitt til stede. I tillegg ser vi at bruk av økologisk bomull, miljøvennlige farger og fair-trade-prinsippet gjerne går hånd i hånd med gjenbruk i unge re-designeres kolleksjoner. Nyttien har fått en annen dimensjon; det nyttige ligger ikke i egen økonomisk besparelse, men i å spare verden for unødig belastning.

Aktuelle perspektiver og problemstillinger

I lys av det ovenstående kom jeg etter hvert fram til at *nytteaspektet* kunne utgjøre en interessant innfallsvinkel. Strikking pekte seg i så måte ut som et håndarbeid som tidligere i all hovedsak dreide seg om nytte i tradisjonell forstand, i motsetning til for eksempel hekling og brodering, men som i dag for en stor del handler om hygge. Oppgaven har derfor fokus på strikking, og nytte/hygge kom til å utgjøre en aktuell dikotomi. Som en følge av dette ønsket jeg å undersøke strikking i et femtiårs-perspektiv, med tanke på å forstå eventuelle endringer i dikotomien nytte/hygge. Tidsperspektivet ble blant annet valgt fordi nytteaspektet sto sterkt i skolens håndarbeidsundervisning fram til 1950-tallet (Kjosavik 1998, Rinnan 1996); en mulig indikasjon på synet på håndarbeid i samfunnet forøvrig.

Som jeg var inne på ovenfor, kan nyttebegrepet tilskrives en annen betydning når det gjelder strikking i dag, enn hva tilfellet var tidligere. Det nyttige i å forsyne familien med for eksempel strikkede plagg har tradisjonelt dreid seg om økonomisk besparelse, og ennå lenger tilbake – ren nødvendighet. I vår tid er nytten med henblikk på egenproduksjon av en annen art. Jeg velger å se dette som et utvidet nyttebegrep. Nyttien kan som nevnt sees i sammenheng med miljø- og ressurs hensyn, og således utgjøre en del av en politisk stillingtagen. Videre kan for eksempel hjemmestrikkede plagg i ubehandlet ull til barn forstås som et ønske om å spare barnet for skadelige stoffer som finnes i konvensjonelle klær. Slik reflekteres det nyttige både i et makroperspektiv og et mikroperspektiv. Samtidig må det ikke underslås at strikkede plagg er nyttige i seg selv, fordi de beskytter bæreren mot frost og kulde og holder fuktighet ute; en nødvendighet for beboere i vårt klima til alle tider.

Det nyttige kan således være av betydning for strikkersker anno 2006. Like fullt utgjør hyggen trolig en vesentlig komponent i vår tids strikkeutfoldelse. Hyggen kan relateres til selve strikkeprosessen, dvs. at det å strikke i seg selv kan oppleves som avslappende og avkoblende. I tillegg kan hyggen bestå i tilfredsstillelsen i å skape noe (jf. for eksempel Pedersen 1991), og i gleden over farger og materialer. Ettersom strikking ofte dreier seg om å strikke til andre, ligger det et omsorgsaspekt implisitt i det å strikke. Omsorg omfatter i så

måte både hygge og nytte, fordi det kan være hyggelig å strikke til noen, samtidig som det er nyttig. Strikking forstått som omsorg, og derav som hygge, har trolig utgjort en del av kvinners strikking til alle tider. Ikke desto mindre er det naturlig å anta at hyggen ved å strikke til andre er av større betydning for strikkersker i dag enn det har vært for våre formødre. Strikking i vår tid dreier seg om et eget valg, og ikke om fastlagte føringer for kvinnelige handlinger. Det *refleksive* aspektet ved kvinners strikking er derfor noe jeg kommer nærmere inn på i neste kapittel.

Tradisjon

I likhet med nytte utpekte *tradisjon* seg ganske snart som et aktuelt begrep, noe som kan sees i sammenheng med at jeg ønsket å undersøke endringer over tid. I Norge kan strikking spores tilbake til 1400–1500-tallet, men besto hovedsaklig av importvarer fram til 1600-tallet (Kjellberg, Gravjord, Rosander, Svendsen 1987: 11–12). Nytteaspektet var framtrедende hos den første norske strikkersken vi kjenner, Lisbet Pedersdatter, som satt fengslet i Stavanger i 1634 anklaget for trolldom (ibid: 14). Lisbet var i tjeneste hos en kvinne ved navn Karen Eiriksdatter, og Lisbets oppgave besto blant annet i å strikke strømper både til Karens eget bruk, og for salg (via Karen): ”Hun (Lisbet) kom fra et lavt sosialt sjikt, og dette betyr muligens at strikking ikke ble introdusert hos oss som en finere beskjeftigelse for velstående kvinner, men som noe man kunne tjene penger på” (ibid: 16). Slik ser vi at strikking helt fra starten har vært utpreget nytterelatert. Strikkende kvinner har sørget for å forsyne husholdet, men har i mange tilfeller strikket for salg i tillegg. Dette gjaldt særlig fattige kvinner i byene (ibid: 30). Forøvrig har strikking vært en viktig inntektskilde i enkelte distrikter, for eksempel i Rogaland (ibid: 53). Fra 1600-tallet ble strikking mye brukt som en aktivitet i ulike stiftelser og institusjoner som skulle gi husrom, mat, nødvendig hjelp og eventuelt arbeid til gamle, syke, foreldreløse og fattige. Strikking ble ansett som en samfunnsnyttig aktivitet, godt egnet som beskjeftigelse i offentlige institusjoner (ibid: 17). Dette synet holdt seg utover i 1700-årene, og det var nå strikkingen kom som en nyhet til mange norske steder (ibid: 22). Imidlertid finner vi strikking som (empire)mote fra slutten av 1700-tallet, særlig i by- og embetsmannsmiljøer. På denne tiden kom bomullsgarnet på banen for fullt her i Norge, med fin blondestrikking som følge, og strikking ble en av de viktigste ”fruentimmernetthetene” (ibid: 26). Denne finere strikkingen avtok forøvrig gradvis i annen halvdel av 1800-tallet, noe som kan sees i sammenheng med at hekling kom inn som ”et nytt og spennende finere håndarbeid og overtok langsomt en del av mønsterstrikkings oppgaver” (ibid: 29). Bortsett

fra denne perioden med bomullstrikking i enkelte miljøer, har strikking i Norge i all hovedsak dreid seg om nyttestriking med ullgarn.

Strikking må kunne karakteriseres som et tradisjonelt håndarbeid, og som nevnt var tidsaspektet noe jeg ville se nærmere på. Tradisjon i betydningen overføring kom til å stå sentralt, og da konkret hvordan kunnskapene om strikking er blitt formidlet diakront, dvs. fra eldre til yngre generasjoner. Jevnaldrenes innflytelse på den enkeltes strikkeaktivitet vurderte jeg også som interessant å undersøke nærmere. I forbindelse med det ønsket jeg å se på skolens rolle som formidler av håndarbeidsferdigheter sammenliknet med hjemmets eller nærmiljøets betydning for videreføringen av denne type kunnskap.

Skolens innhold kan sies å speile et samfunns rådende oppfatning av hva framtidige generasjoner bør kunne for å mestre et voksenliv. Derfor har ikke skolen utelukkende vært en arena for intellektuelle aktiviteter, men også et sted for håndens gjerninger. Håndarbeid som skolefag er en lang historie preget av blant annet ulike interessegruppers innflytelse, samt skiftende pedagogiske idealer. Dets grunnleggende berettigelse har det likefullt hersket bred enighet om helt fra håndarbeid ble obligatorisk skolefag i byfolkeskolen i 1889, og fram til innføringen av faget forming i 1971 (Rinnan 1996, Kjosavik 1998). Begrunnelsen for innføringen av håndarbeidsfaget var hovedsaklig nytterelatert; å beherske ferdigheter knyttet til hjemmets sfære ble ansett som et udiskutabelt gode for alle jenter. Mangel på ressurser førte imidlertid til at håndarbeid først ble obligatorisk i fådelte skoler på landet i 1936, og ikke før i 1959 i de udelte (Rinnan 1996: 139). Eventuell opplæring i håndarbeid ble dermed overlatt til den enkelte skole, og følgelig ble det store variasjoner med hensyn til hva jenter i samme generasjon ble tilbudt av håndarbeidsundervisning.

Til tross for at den såkalte reformpedagogikkens nye ideer om barns iboende skaperkraft og utvikling av individuell personlighet sto sterkt i mellomkrigstiden, forble håndarbeidsfaget et nyttfag også etter innføringen av Normalplanen i 1939 (Rinnan 1996, Kjosavik 1998). Så sent som i 1950 argumenterte statens håndarbeidskonsulent Signi Trætteberg for opplæringens betydning for "økonomisk og kulturell gjenoppbygging av hjem og land" (Trætteberg 1950 i: Rinnan 1996: 103). Ifølge Trætteberg var klesutgiftene 30–50 % lavere hos husmødre som hadde fått ordentlig opplæring i håndarbeid (ibid). I forsøksplanen for niårig grunnskole fra 1960, som endte opp med Mønsterplanen fra 1971 om obligatorisk niårig grunnskole, er fagene sløyd, håndarbeid og tegning slått sammen til faget forming: "Krav om at elevene skulle beherske bestemte ferdigheter og teknikker, var borte. Materialer og redskaper var blitt midler i en prosess der den enkelte elev skulle skape ut fra egne interesser og forutsetninger" (Kjosavik 1998: 345). Det foregikk med andre ord en

forskyvning fra en pragmatisk legitimering av faget, til en større vektlegging av det å skape som en grunnleggende verdi i seg selv.

Strikking som kvinnesysse og arbeid

Underveis i arbeidet med materialet viste det seg imidlertid at formidling av strikkekunnskaper ikke utelukkende handler om å videreføre konkrete ferdigheter, men også om å la yngre generasjoner internalisere implisitte verdier i kulturen. En av de antakelsene som ligger til grunn for arbeidet med denne oppgaven, er at strikking i all hovedsak er kvinners domene. Til tross for at unge gutter i enkelte miljøer i dag strikker luer og pannebånd, var og er menn som strikker en kuriositet. Som en følge av dette ble det naturlig å se strikking som uttrykk for både allmenne verdier, og for spesifikke kvinneverdier. Strikking kan i så måte kanskje gi en pekepinn på tradering av eventuelle "riktige kvinnelige" verdier. I forlengelse av det ønsket jeg å undersøke strikking i tilknytning til kulturhistorisk forskning på kvinners arbeid. Arbeid har utgjort et sentralt studiefelt innen mye kulturhistorisk (etnologisk) forskning, noe som kan sees i sammenheng med fagets fokus på hverdagsliv. Tidlig etnologisk forskning var gjerne rettet inn mot å dokumentere arbeid knyttet til jordbruket, men etter hvert ble blant annet industriarbeid med dets arbeiderkultur, og *kvinners* arbeid innlemmet som en del av faget. I følge kulturhistoriker Liv Emma Thorsen er tekstile arbeidsteknikker som karding, spinning og veving blitt grundig beskrevet i etnologisk litteratur (Hoffmann 1945, Svensøy 1987 i: Thorsen 1993: 123). Videre sier hun at "I en diskusjon om mentalitetsendring relatert til kvinnelighet (Thorsens avhandling *Det fleksible kjønn*, min anm.) er det særlig interessant å se hvordan tekstilarbeidet er blitt verdsatt i forhold til annet kvinnearbeid" (ibid). Hvorvidt eller i hvilken grad strikking er blitt verdsatt på samme måte, er kanskje et åpent spørsmål. Imidlertid er det mulig å anta at strikking ikke har hatt samme status, for Thorsen sier videre at: "Spinning og veving blir omtalt som husflid. Håndarbeid er lystbetont og ikke direkte nytterrelatert tekstilarbeid, slik som broderi og hekling. Strikking befinner seg i et grenseområde. Håndarbeidet er det mulig å ta med seg" (ibid: 128, 129). I lys av det tradisjonelt etnologiske forskningsfokuset på arbeid, faller strikking således i en mellomkategori. Strikking er et arbeid som gjør lite av seg. Det er en stille syssel som ikke krever verken stor plass – noe veving gjør – eller utpregete redskaper, slik tilfellet er med karding, spinning og veving. Nytteaspektet har imidlertid vært framtrædende, i motsetning til hekling og brodering, som er mer prydpregede. I den grad strikking ikke er blitt viet oppmerksomhet i etnologisk litteratur, henger det kanskje sammen

med at strikking ikke påberoper seg fysisk rom, særegne redskaper, og heller ikke gir iøynefallende, prangende resultater, slik for eksempel store vevnader gjør. Strikking har i aller høyeste grad tilhørt hverdagslivet, og har således noe av hverdagens forgjengelighet over seg. Det at strikking selv i dag er en levende tradisjon, kan forøvrig være en del av forklaringen. Kvinner har fortsatt med å strikke raggsokker og ullgensere lenge etter at det ble slutt på å spinne og veve til bruksforemål. Dermed har ikke strikking vært en opplagt aktivitet å dokumentere i kulturhistorisk øyemed. Studier av arbeid har tradisjonelt vært rettet inn mot å undersøke kulturens materielle side, i form av redskaper, teknikker m.m. Studier av materiell kultur er i så måte et klassisk felt innen kulturhistorien (etnologien). Selv om jeg ikke kommer til å legge hovedvekt på strikking som materiell kultur, vil jeg likefullt ha det med som en av flere innfallsvinkler.

Motivasjon i dag

En av mine for-forståelser knyttet til oppgavens tema, dreide seg om at strikkingens tradisjonelle drivkraft – nytten – er blitt erstattet av andre motivasjonsfaktorer. Som oppgavens tittel klart uttrykker, har hovedspørsmålet vært hvorfor kvinner strikker i dag. Nytten og den økonomiske besparelsen som kan sies å ha utgjort strikkingens fundament, har gradvis falt bort. Hvilke drivkrefter er til stede hos en strikker i vår tid? Hygge er et åpenbart moment, skaperglede likeså. Jeg ville som en følge av dette undersøke hvordan hyggen og skapergleden har kommet og kommer til uttrykk i kvinners strikking, og ikke minst hvordan kvinner selv reflekterer rundt det å strikke i dag. Strikk som kommunikasjon kan være et stikkord i den forbindelse. Slik ønsket jeg å avdekke hvilke holdninger strikkende kvinner anno 2006 bærer med seg og eventuelt fører videre til nye generasjoner.

Andre kulturhistoriske perspektiver

For kulturhistorikere som har studert ferdigheter knyttet til arbeidsprosesser og håndverk, har utfordringen tradisjonelt bestått i hvordan informanten skal få formidlet sin kunnskap til kulturhistorikeren, og deretter hvordan denne informasjonen skal kunne videreformidles på best mulig måte (Rogan 1990:11). Dette gjelder ferdigheter som er ukjent for kulturhistorikeren, og som i fagterminologien ofte betegnes som *taus kunnskap*. Kulturhistorikeren Terje Planke hevder imidlertid at taus kunnskap ikke er et entydig begrep (Planke 1994: 72). Han stiller blant annet spørsmål ved kollega Wigdis J. Espelands utsagn

om at det finnes kunnskap som ikke lar seg beskrive fordi kunnskapen *er* handling eller atferd, og som en følge av dette ubeskrivelig (ibid: 73). Planke erfarte gjennom sin kontakt med sognebåtbyggere at ”viktige deler av erfaringskunnskapen veiledes av verbalt formulerte historier” (ibid: 82). Den tause kunnskapen er ikke nødvendigvis taus, men kulturhistorikeren må være i feltet over tid for å trenge inn i informantenes egen fagterminologi.

I denne oppgaven er tilnærmingsmåten av motsatt art; min erfaring med og kunnskap om strikking er en del av min for-forståelse når jeg beveger meg ut i feltet. Jeg er ikke ute etter å formidle for eksempel ulike strikketeknikker, men derimot undersøke forskjellige aspekter rundt strikkingen som en aktivitet i senmoderne samfunn. Espeland mener at den tause kunnskapens teoretiske aspekter er viktigere for kulturhistorikeren enn å beskrive en arbeids- eller håndverksprosess fullt ut (I: Rogan 1990: 11). Min innfallsvinkel er mer i tråd med en slik forståelse. Imidlertid ønsker jeg å se nærmere på strikking som overføring, dermed vil kulturhistorisk forskning knyttet til ferdighetskunnskap nødvendigvis utgjøre en del av oppgaven.

En annen innfallsvinkel kunne ha vært å se strikking i dag som en form for revitalisering. Revitalisering kan forstås som ”ett återupptagande av ett kulturelement som förlorat sin ursprunglige betydelse och nu tillskrivs en ny” (Salomonsson i: Gustafsson 2002: 73). Vi finner tallrike eksempler på dette over hele den vestlige verden, og fenomenet har interessert mange kulturforskere. Anne Kristin Moe ser for eksempel utarbeidelsen av nye Sunnmørsbunader på 1920-tallet som en revitaliseringsprosess, med ulike aktører involvert (Moe 2006). Strikking har imidlertid aldri vært et utdødd håndverk eller kulturelement hvis verdi noen har gjenoppdaget for deretter å gjenoppta. Strikking har eksistert som levende håndarbeid i ulike miljøer helt fram til våre dager, men med varierende grad av popularitet og synlighet på den offentlige arenaen. Et aktuelt spørsmål kunne være om strikking kan tilskrives en ny betydning for strikkersker i vår tid, med revitalisering som et av oppgavens omdreiningspunkt. Imidlertid finner jeg begrepet *refleksivitet* (se neste kapittel) mer anvendelig for å belyse kvinners strikking i dag.

Oppgavens spørsmålsstillinger

Ovenstående redegjørelser kan sammenfattes i følgende spørsmålsstillinger:

- Hvordan har overføringen av kunnskaper om strikking funnet sted, hvem er det som har stått for denne overføringen, og på hvilke arenaer har dette foregått?

- Hvilke verdier er det som er blitt og blir formidlet gjennom strikkeopplæring, og hvilke verdier gjenspeiles i kvinners strikking?
- Hvordan kan strikking sees i sammenheng med kvinnelig arbeid i sin alminnelighet?
- I hvilken grad er strikking et uttrykk for hygge og skaperglede?
- Hvordan reflekterer kvinner over egen strikkeaktivitet, hva kommuniserer man når man strikker, og i den forlengelse:

Hvorfor strikker kvinner i dag?

Kapittel 2. Teoretiske perspektiver

I det foregående har det utpekt seg noen aktuelle begreper som kan anvendes for å belyse oppgavens spørsmålsstillinger. Et av dem er tradisjon. I det følgende vil jeg derfor se nærmere på tradisjonsbegrepet med hovedvekt på tradisjon i betydningen overføring, hvor utgangspunktet er overføring av materiell kultur. Dernest vil jeg ta for meg tradisjonsbegrepet slik det blir forstått i Anthony Giddens' modernitetsteori, og som en forlengelse av det hvordan et av Giddens' sentrale begreper, refleksivitet, kan gi ytterligere perspektiver til mitt materiale.

Strikking som uttrykk for kvinneverdier og kvinnelig arbeid, omfattes også av oppgavens spørsmålsstillinger. Jeg vil i tilknytning til dette støtte meg til kulturhistorisk forskning på feltet; først og fremst Liv Emma Thorsen med avhandlingen *Det fleksible kjønn*, men også Ingun Grimstad Klepp som i de senere år har rettet oppmerksomheten mot kvinners hverdagsliv generelt, og kvinners forhold til tekstiler spesielt. Dette vil jeg gjøre nærmere rede for i slutten av kapitlet.

Tradisjon som overføring

I artikkelen "*Like Before, Just different*" *Modern Popular Understandings of the Concepts of Tradition*, opererer kulturhistoriker Anne Eriksen innledningsvis med følgende tredeling av tradisjonsbegrepet:

1. Tradisjon som et innhold, et materiale, i betydningen konkrete kulturelementer
2. Tradisjon som selve overføringen av et materiale, forstått som utførte handlinger
3. Tradisjon som prosess

(Eriksen 1994)

Denne er basert på kulturhistoriker Asbjørn Klepps inndeling i artikkelen *Tradisjon og kultur* (Klepp 1980). Ved bruk av eksempler fra båt- og skibruk belyser Klepp tradisjons- og kulturbegrepet. Studiet av tradisjon som prosess innebærer ifølge Klepp både endring og stabilitet, og: "Felles for så vel studiet av endring som stabilitet, er at oppmerksomheten må rettes mot kulturens overføringsmekanismer" (Klepp 1980:197). Klepp skiller videre mellom kulturoverføring i rom (diffusjon) og tid (tradisjon): "(Mens) diffusjon er en intersosial

prosess som overfører kultur i rom og alltid medfører endring, er tradisjon en intrasosial prosess som viderefører kultur over tid og dermed tenderer til å skape stabilitet" (Kroeber 1963: 220 i: Klepp 1980:197).

Overføring av kultur kan skje på flere måter, og i kulturhistorisk sammenheng er det vanlig å bruke begrepet tradisjonsmedier. Klepp tar utgangspunkt i Olof Hasslöfs inndeling i seks ulike slags tradisjon (Hasslöf 1970 i: Klepp 1980: 201). Ifølge Klepp er ikke denne inndelingen klar nok hva gjelder skillet mellom tradisjons*medier* og tradisjons*innhold*, og han foreslår en ny inndeling utelukkende konsentrert om selve overføringen av kultur (Klepp 1980: 204):

1. Oralteknikk(verbal og/eller tonal)
2. Skriftsymbol
3. Billedlig framstilling
4. Motorikk
5. Artefakt

Videre kategoriserer han disse igjen etter hvilke som forutsetter personlig kontakt, punkt 1 og 4, og hvilke som eksisterer uavhengig av opphavsperson, punkt 2,3 og 5 (ibid).

Strikking er en form for kulturell aktivitet som overføres både i tid (tradisjon) og rom (diffusjon), og som krever tradisjonsmedier. Med tekstilhåndarbeid i sin alminnelighet som utgangspunkt, vil jeg kort diskutere tid- og romaspektet, for deretter å se nærmere på tekstilhåndarbeidets ulike tradisjonsmedier.

Diakron og synkron overføring

Bestemødre som lærer barnebarn å strikke, hekle, brodere m.m., og/eller håndarbeidslærere i skolen som viderefører sine kunnskaper til et større antall elever, utgjør sentrale ledd i en diakron overføring. I disse tilfellene er det tidsaspektet, tradisjon, som er det mest framtreddende. Overføringen av kulturelementer fra en generasjon til de(n) etterfølgende er som vi har sett et viktig element i tradisjonsprosessen. Dette må nødvendigvis finne sted i en fysisk kontekst, ettersom overføringen selvsagt også innehar en konkret, romlig dimensjon.

Synkron overføring skjer for eksempel når syklubbvenninner lærer hverandre nye teknikker som de kan ha tilegnet seg gjennom et ukeblad. Denne formen for overføring medfører ikke nødvendigvis alltid endring, og kan derfor ikke kalles diffusjon slik Kroeber definerer begrepet (se ovenfor). Like ofte bidrar trolig dette til konsolidering av tradisjonell

kunnskap. Syklubbvenninnene som lærer hverandre nye teknikker er ikke upåvirket av tidsaspektet og tradisjon, fordi nye håndarbeidsteknikker stort sett er varianter av eller basert på tradisjonelle former for håndarbeid. Implisitt i enhver overføring ligger det en tidsdimensjon; det som overføres må nødvendigvis kunne tilbakeføres i tid ettersom all ny kunnskap bygger på tidligere kunnskap. Tilegnelse av kunnskap foregår således aldri i et kulturelt vakuum. I realiteten vil det derfor være uklare grenser mellom disse to formene for overføring, ettersom syklubbjenta kan videreføre sine kunnskaper til jevnaldrende, kunnskaper som hun i første omgang har lært av en tante eller bestemor. Jeg vil dermed anta at tradisjonsaspektet er dominerende ved overføringen av tekstile teknikker, og i analysen vil jeg nettopp se nærmere på hvordan overføringen av kunnskaper om strikking har foregått.

Tekstilhåndarbeid og tradisjonsmedier

Motorikk/oralteknikk

Det mest åpenbare tradisjonsmediet for overføring av tekstile håndarbeidsteknikker er det Asbjørn Klepp kaller *motorikk*, som innen kulturhistorien ofte betegnes som manuell overføring. Dette kjennetegner overføring av såkalt *taus kunnskap* eller *ferdighetskunnskap*, som står i motsetning til en mer akademisk og intellektuell kunnskapstradisjon (for eksempel Rogan 1990). Et håndarbeid er, for å bringe det ned til det helt basale, et arbeid utført med hendene. Overføring og opplæring innen håndarbeidsteknikker vil derfor aller enklest foregå ved demonstrasjon og selvsyn. En overlegen måte å lære seg en håndarbeidsteknikk er nettopp å observere en kyndig i faget, og ved egen gjentatt utprøving internalisere kunnskapen. Oftest vil dette foregå ved en kombinasjon av *oralteknikk* og *motorikk*, men i sin ytterlighet kan overføringen skje helt uten bruk av ord. Enkelte ganger kan det faktisk være vanskelig å beskrive med ord hvilke grep som brukes, selve handlingen er gjerne mer talende. Det å bli fortrolig med et håndarbeid krever noe mer enn å forstå en handling rent intellektuelt. Ved å observere teknikken kan man konkret se hvilke handlingsmønstre som utføres og repeteres. Når dette skal utprøves på egen hånd, oppstår imidlertid ofte problemer, ettersom hodet vil ha vanskeligheter med å overføre settet av handlinger til hånden. For de aller fleste vil jevnlig øvelse føre til at teknikken automatiseres, og hodet kan for den meget øvde tildels "kobles fra". Den utlærte vil etter hvert ha vansker med å huske sin tilstand som håndarbeidsnovise, ettersom den fysiske erfaringen vil bli en integrert del av personens livsverden. Kulturhistorikeren Bjarne Rogan beskriver liknende erfaringer på følgende vis:

Vi slet engang hardt for å opparbeide skriveferdighet. Man er ikke født med en blyant i hånden. Like vanskelig er det å "forklare" ferdigheter på ski og skøyter. Og det er med bilen som med sykkelen – vi kan ikke på en god måte "forklare" motorikken og refleksene ved kjøring. Det er snakk om trening og automatisk beherskelse av ferdigheter. Vi innser kanskje ikke hvor hardt denne kunnskapen sitter før vi en dag må stille opp som kjørelærere for våre håpefulle. (Rogan 1990: 9)

Det å skulle forklare et internalisert handlingsmønster for uinnvidde er med andre ord ikke alltid like enkelt. Fra egen erfaring med strikkeopplæring for sju-åtteårs gamle jenter ble det tydelig for meg hvor lett det er å ta for gitt denne type kunnskap når man først innehar den, og å glemme den enkle sannhet at alle flittige strikkesker en gang har sittet og strevd med små svette fingre. Dette fant sted for 12 år siden, og kanskje har disse nå ca. 20 år gamle jentene ikke lenger noe klart bilde av sine første strikkeerfaringer.

Den engelske sosiologen Paul Connerton påpeker at "Habit is a knowledge and a remembering in the hands and in the body; and in the cultivation of habit it is our body which 'understands'" (Connerton 1989: 95). Connerton understreker altså kroppens forrang framfor intellektet når det kommer til innlæring og internalisering av vaner, og at disse utgjør en form for kroppslig minne, ikke et intellektuelt sådant.

I analysen vil jeg ta for meg hvordan informantene beskriver sine første strikkeerfaringer, og hva de kan fortelle om opplæringssituasjonen; om det er opplæring i praktiske ferdigheter som vektlegges, eller internalisering av normer og verdier i kulturen. Videre kan det være interessant å undersøke om det er strikkeproduktene som framheves, eller om selve strikkeaktiviteten utgjør hovedfokus.

Skriftsymbol/billedlig framstilling

Skriftsymbol og *billedlig framstilling* er andre formidlingskanaler for tekstilteknikker, og som oftest vil disse opptre i en kombinasjon. Eksempler på dette er håndarbeidsoppskrifter fra garnprodusenter, i ukeblader eller liknende, samt diverse bøker om håndarbeid.

Håndarbeidsbøker inneholder gjerne forklarende illustrasjoner med tilhørende tekst, etterfulgt av oppskrifter av ulik vanskelighetsgrad. En slik form for overføring egner seg først og fremst som et supplement til motorikk/manuell overføring for personer i en opplæringsfase, eller som egenstudier for den som allerede behersker et håndarbeid. En lærebok i hekling vil på denne måten framstå som meningsfull for en person som ikke har spesielle kunnskaper innen for eksempel hekling, men som har tilsvarende god kjennskap til andre former for tekstile teknikker. Dette fordi vedkommende i utgangspunktet er fortrolig med feltet, fagterminologien og måten leseren ledes til forståelse på. En fullstendig nybegynner vil også kunne ha glede og nytte av slike pedagogiske bøker, men for de aller fleste uerfarne vil det

være en klar fordel å få teknikken demonstrert av en kyndig. Om ikke annet vil en slik innlæringsprosess være langt mer tidkrevende og trolig mer frustrerende. En annen ulempe ved denne formen for overføring er muligheten for feillæring. Ettersom en i en slik situasjon ikke vil ha noen ved hånden til å korrigere eventuelle gale handlingsmønstre, kan dette føre til problemer videre i prosessen, samt senere vansker med å avlære en automatisert handling.

Oppskrifter i ukeblader og tilsvarende er en form for overføring som ligger på et høyere nivå hva gjelder krav om forkunnskaper hos mottakeren. Slike oppskrifter forutsetter for det første kjennskap til den aktuelle teknikken, for det andre en forståelse for en bestemt type fagterminologi, og for det tredje en innforstått med den nærmest kodeaktige og forkortede språkbruken som er særegen for nettopp håndarbeidsoppskrifter. En uinnvidd vil ha store problemer med å dekode en slik tekst, og vil ganske fort komme til kort uten gode forkunnskaper. Dersom en vil trenge inn i denne språkverdenen bør en som med alt annet starte på et enkelt nivå, for deretter med tålmodighet forsøke seg på stadig mer avanserte oppskrifter, parallelt med økende ferdigheter innen de aktuelle tekstilteknikker.

I analysen vil jeg undersøke informantenes bruk av og forhold til oppskrifter. Når begynner man å bruke oppskrifter, og hvor finner man i så fall disse? Ligger det mer prestisje i enkelte oppskriftstyper enn i andre? Videre kan det være interessant å se om oppskrifter i visse tilfeller forstås som nest-beste løsning, i den forstand at man egentlig ønsker å kunne strikke fritt, men ikke har kunnskap og erfaring nok til å gjøre det.

Artefakt

Det siste tradisjonsmediet ifølge Klepp er såkalt *artefakt*, som i likhet med motorikk kan kopieres uten mellomledd (Klepp 1980: 204). Slik tilfellet også er hva gjelder skriftsymbol og billedlig framstilling, krever denne formen for overføring ingen personlig kontakt (ibid). I min egen rangering av tradisjonsmedier innen tekstilhåndarbeid, anser jeg artefakt som den mest avanserte formen for overføring; avansert i den forstand at den fordrer betydelige forkunnskaper hos mottakeren. Det å skulle kopiere et tekstilhåndarbeid ved kun å forholde seg til selve gjenstanden, forutsetter god kjennskap til den aktuelle tekstilteknikken. Dersom man for eksempel ønsker å kopiere et par nålebundne votter og det eneste man har å forholde seg til er selve paret med votter, er første forutsetning at man behersker teknikken, dernest at man kan lese tekniske detaljer så som felling, øking, avslutning o. l. ut av votten i seg selv. Materialkunnskapen må også være høy. Et godt eksempel på denne formen for overføring finner vi i boken *Håndplagg til bunader og folkedrakter* av Heidi Fossnes (Fossnes 2003). Forfatteren har studert håndplagg fra museumsmagasin rundt omkring i landet som hun enten

har kopiert selv eller fått andre håndarbeidskyndige til å utforme. Ettersom forfatteren kun har hatt artefaktene å forholde seg til, er det åpenbart at dette arbeidet må ha vært svært omfattende og krevende. Menneskene som en gang produserte håndplaggene og miljøene de tok form i er for lengst borte. Forfatteren har følgelig ikke kunnet konferere med håndarbeidenes opphavskvinner, ei heller har hun hatt tilgang til oppskrifter eller mønstre. Dette eksempelet er selvfølgelig helt spesielt. I de fleste tilfeller vil det trolig være en kombinasjon av for eksempel artefakt og motorikk, eller artefakt og skriftlig framstilling. Samtidig illustrerer eksempelet at det er mulig for den drevne håndarbeider å videreføre tekstile teknikker kun via artefakter.

I analysen vil jeg undersøke hvorvidt eller i hvilken grad informantene gjør bruk av artefakt som tradisjonsmedium. Er det for eksempel beholdt de profesjonelle å arbeide på denne måten, eller kan det være et utslag av at man ikke har tilgang til oppskrift? Ettersom det å strikke fritt eller utforme oppskrifter krever erfaring og kunnskap – på lik linje med bruk av artefakt – kan det være interessant å se om dette kan sees i sammenheng.

Alle former for tradisjonsmedier kan dermed tas i bruk når det gjelder overføring av tekstilhåndarbeid. Jeg har forsøkt meg på en rangering basert på tradisjonsmediets vanskelighetsgrad samt forkunnskaper hos mottakeren, og er gjennom det ovenstående kommet fram til følgende rekkefølge:

1. Motorikk/oralteknikk
2. Skriftsymbol/billedlig framstilling
3. Artefakt

For å oppsummere vil motorikk og oralteknikk oftest forekomme i kombinasjon, men motorikk kan prinsipielt operere uavhengig av andre tradisjonsmedier. Skriftsymbol og billedlig framstilling opptrer stort sett sammen da de utfyller hverandre på en god måte, men de kan også stå hver for seg og likefullt gi mening. Artefakt vil kommunisere med den erfarne tekstilhåndarbeider, men forutsetter som vi har sett gode forkunnskaper.

Tradisjon og refleksivitet

Tradisjon er imidlertid et begrep med ytterligere aspekter. I modernitetsteori, for eksempel hos den engelske sosiologen Anthony Giddens, sees tradisjon som grunnleggende forskjellig

fra selve modernitetens idé (Giddens [1990] 1997). Grovt sett kan man si at tradisjonsbegrepet slik det lar seg applisere på førmoderne samfunn, innebar at forfedrenes erfaringer og handlingsmønstre la føringer for de fleste handlinger i samtiden. Giddens understreker imidlertid at "Tradisjonen er ikke fullstendig statisk, ettersom den må finnes opp på nytt av hver ny generasjon når den overtar den kulturelle arv fra de generasjoner som går forut for den (ibid: 34). I kontrast til dette hevder Giddens at en av modernitetens konsekvenser er såkalt refleksiv tilegnelse av viten. Dette kan forstås som at vedtatte sannheter eller endelig og sikker viten ikke kan eksistere, fordi stadig nye funn fører til at all viten kontinuerlig må revideres (ibid: 35–39). Tradisjon kan fortsatt spille en rolle, men da i form av såkalt rettferdiggjort tradisjon: "Å sanksjonere en praksis fordi den er tradisjonell, holder ikke. Tradisjonen kan rettferdiggjøres, men bare i lys av viten som ikke i seg selv er godtgjort av tradisjonen" (ibid: 34). Tradisjon kan i moderne samfunn dermed kun forsvares dersom den er i samsvar med rådende kunnskap på gjeldende område. Dette kan i praksis føre til at eldre tradisjonsformer bringes til heder og verdighet igjen fordi man vurderer dem som mest hensiktsmessige. Eilert Sundts utsagn i forbindelse med hans ønske om å reformere de nordnorske fiskebåtene på midten av 1860-tallet, kan tjene som et godt eksempel på denne måten å forholde seg til viten på: "Sundt sa ikkje at tradisjonen var god fordi han var skikken til fedrane, men at han var god i den grad han kunne grunngjevast rasjonelt" (Fulsås 2003: 67).

Tradisjon kan altså sees som noe som står i kontrast til modernitet. Giddens hevder at det eksisterer et brudd mellom førmoderne tradisjon og moderne tilegnelse av viten. Imidlertid kan rettferdiggjort tradisjon i kombinasjon med vanens treghet bety at tradisjon kan fortsette å spille en rolle selv i de mest moderniserte moderne samfunn (Giddens [1990] 1997:35). Giddens mener like fullt at tradisjonens rolle er av mindre betydning og sier videre at: "(...) rettferdiggjort tradisjon er tradisjon i falsk forkledning, og får sin identitet utelukkende fra det modernes refleksivitet" (ibid). I følge Giddens utøves refleksiviteten både på et strukturelt nivå og på individnivå, og kan således sies å utgjøre en utpreget moderne måte å forholde seg til verden på. Den som i vår tid utfører et tradisjonelt håndarbeid som strikking, gjør ikke dette ut fra en forventet forestilling om at man skal videreføre tidligere generasjoners handlingsmønstre; å strikke er noe den enkelte står fritt til å velge enten til eller fra. Ettersom mitt materiale strekker seg over en femtiårsperiode, kan det imidlertid være mulig å spore holdninger til strikking som er mer beslektet med førmoderne tradisjon. For enkelte kan omgivelsenes implisitte forventninger kanskje legge sterkere føringer enn strikkerskens *egen*

refleksivitet, i den forstand at det å strikke ikke representerer et eget *valg*, men er en handling i tråd med tradisjonen i nærmiljøet.

Tradisjon kan forøvrig også forstås som en moderne konstruksjon der fortidig tradisjon blir gjort til gjenstand for en nostalgisk livsanskuelse. Forskjellen til førmoderne samfunn ligger i at et bevisst og valgt forhold til fortiden utgjør kjernen, og det refleksive aspektet er klart framtrædende. Den fornyete interessen for strikking, i form av for eksempel nye møteplasser for strikkere som strikkekaféer, kan muligens knyttes opp mot en form for nostalgisk livsanskuelse. Giddens peker på at et av kjennetegnene ved moderniteten er det voldsomme endringstempoet (ibid:6). Som han sier er "(...) endringshastigheten under modernitets betingelser (...) ekstrem" (ibid). I en verden hvor ingenting er sikkert og nærmest alt er i kontinuerlig endring, kan det å ty til noe kjent, nært og bestandig som strikking bidra til å skape orden i kaos. Ikke bare fordi man har oversikten over alle handlingsvilkårene, men kanskje også fordi det gir en følelse av slektskap med fortidige generasjoner. I en tid der det meste fort blir glemt eller er gammelt nytt, kan nettopp bestandighet og kontinuitet oppleves som verdifullt for mange.

I analysen kan det være interessant å undersøke nærmere om refleksiviteten implisitt eller eksplisitt kommer til uttrykk i informantenes utsagn knyttet til egen strikkeutfoldelse. Kan strikking i dag for eksempel sees i sammenheng med det Giddens kaller rettferdiggjort tradisjon? Nyttebegrepet vil òg være relevant i denne sammenhengen. Tradisjonell nyttestrikking var tidligere i stor grad et utslag av plikt, og kan i så måte sies å utgjøre motsatsen til strikking der det refleksive aspektet er tilstedeværende. Ved å reflektere over nødvendigheten av å strikke, slik strikkersker har muligheten til i dag, kan nytte inngå som én av flere beveggrunner. Det er ikke plikten som legger føringer, men egne vurderinger knyttet til nødvendigheten av å strikke. Nytten kan imidlertid spille inn, men da i form av det jeg har kalt et utvidet nyttebegrep. Videre kan strikkingens hyggeaspekt også omfattes av individets refleksivitet, fordi man uten problemer kan slutte å strikke i det øyeblikket hyggen eventuelt ikke lenger er tilstede. I tradisjonell nyttestrikking har hyggen kanskje mer vært en bonus enn en forutsetning. Tradisjon kontra refleksivitet vil således utgjøre en viktig innfallsvinkel i analysen.

Perspektiver på kvinners arbeid

I avhandlingen *Det fleksible kjønn* diskuterer kulturhistoriker Liv Emma Thorsen arbeid, omsorg og kjærlighet slik det kommer til uttrykk i tre generasjoner trønderske bondekvinner (Thorsen 1993). Avhandlingens undertittel lyder *Mentalitetsendringer i tre generasjoner bondekvinner 1920–1985*, og det er særlig endringer i ”arbeidets mentalitet” Thorsen søker å kaste lys over. Thorsen skriver at ”’Arbeidets mentalitet’ kan ses som en kulturell mekanisme som sammen med det grunnleggende behovet for mat og klær har holdt familien til arbeidet”, og at denne mentaliteten ”gjennomsyrer bondekulturen og preger nødvendigvis også kvinnelighetsidealet” (ibid: 23). Gjennom intervjuer med 45 bondekvinner gir Thorsen en grundig presentasjon av kvinnenenes egne refleksjoner rundt eget arbeid, samtidig som hun setter disse utsagnene i et mentalitetshistorisk perspektiv. Thorsen skriver at undersøkelsen ”er et forsøk på å komme nærmere en forståelse av hvordan hamskifteprosessen har virket inn på bondekvinners liv, og videre hvordan hamskiftet i lys av kulturell endring på det ideologiske og mentale plan, har hatt ulikt resultat for menn og kvinner” (ibid: 21). Thorsens funn vitner om at ”arbeidets mentalitet”, med vektlegging av lojalitet og pliktfølelse overfor gårdsamfunnet som det altoverskyggende, gradvis har mistet betydning i løpet av den perioden som ligger til grunn for undersøkelsen: ”Det klareste bruddet med fortiden er at de yngre ser gården som et middel som skal tjene familien, ikke omvendt” (ibid: 288).

I min analyse vil jeg undersøke om strikking i noen sammenhenger kan knyttes til en slik ”arbeidets mentalitet” som Thorsen beskriver. Videre vil jeg se om det som tradisjonelt kjennetegnet bondekonas arbeid, nemlig fleksibiliteten og det ”å vårrå aill stads”, kan ha relevans i forbindelse med en aktivitet som strikking. Thorsen setter dessuten søkelys på hvordan verdier av mer allmenn art, som det å være arbeidsom og flittig, får en spesifikk, kvinnelig tematisering i bondekonas arbeid, men også hvordan typiske kvinnelige dyder som flid og fleksibilitet har lagt føringer for bondekonas handlinger. Denne dobbeltheten vil være en aktuell innfallsvinkel for å belyse kvinners strikking.

En som i stor grad har interessert seg for de mer hverdagslige sidene i vår kultur, er kulturhistoriker Ingun Grimstad Klepp. Klepps forskning er særlig rettet inn mot kvinners tekstile verden. Hun har blant annet tatt for seg typiske kvinnesysler som reparasjoner av klær og utnyttelse av tekstiler, og sett kvinners forhold til klær og mote i et ressursperspektiv. I boken *Skittentøyets kulturhistorie – hvorfor kvinner vasker klær* (Klepp 2006), undersøker

hun klesvask i et historisk perspektiv, og drøfter hvorfor nettopp kvinner fortsatt i stor grad har hovedansvaret for familiens klesvask. Klepp ser klesvask som et typisk eksempel på kvinners usynlige arbeid, og viser hvordan tradisjonelt kvinnelige dyder som flid og ære har kommet og kommer til uttrykk gjennom hele prosessen fra skittentøykurven, via tørkesnoren, og til de rene tellekantene i skapet. I analysen vil jeg blant annet se kvinners strikking som en form for usynlig arbeid, hvor flid, ære og behovet for å synliggjøre eget arbeid – slik Klepp også utdyper – utgjør vesentlige komponenter.

Kapittel 3. Metodiske refleksjoner

Denne oppgaven baserer seg på to ulike kildetyper, nemlig spørrelistesvar og intervjuer. Begge er initiert av meg med sikte på å frambringe opplysninger som kan belyse oppgavens spørsmålsstillinger. Spørrelisten er utformet i samarbeid med Norsk etnologisk gransking, som følgelig har hatt ansvar for distribusjon og formell etterbehandling. Intervjuene er foretatt av meg med utgangspunkt i NEG's spørreliste.

I likhet med mye av forskningen innen humaniora, har formålet med oppgaven vært å hente fram opplysninger av kvalitativ snarere enn kvantitativ art. Arbeidsprosessen har fulgt den klassiske, hermeneutiske spiral, hvor nye forståelser underveis i arbeidet i sin tur har ledet meg til nye vinklinger. Implisitt i dette ligger den induktive metode, som kjennetegnes av at erkjennelsene framtrer etter hvert som materialet innhentes og bearbeides.

I det følgende vil jeg gå nærmere inn på prosessen fra utarbeidelsen av spørreliste og intervjuguide, via erfaringer i intervjusituasjoner, og til arbeidet med materialet i etterkant. Etik og kildekritikk knyttet til bruk av kildematerialet vil også diskuteres.

Avgrensninger – veien fram til det endelige kildematerialet

Spørrelistesvar og intervjuer er to forskjellige måter å skaffe til veie opplysninger fra enkeltpersoner på. En spørreliste er fiksert i formen og kan i så måte legge sterke føringer for informantens svar. Den krever ingen personlig kontakt, og det er opp til den enkelte informant hvordan hun velger å svare på spørsmålene. Hvor lang tid informanten har til disposisjon, og hvor mye tid hun faktisk ønsker å legge ned i besvarelsen, vil også variere fra informant til informant. En spørreliste gir heller ikke rom for eventuelle oppfølgingsspørsmål. Imidlertid kan en spørreliste gi reflekterte svar fordi skriftlig framstilling krever mer presise formuleringer enn hva tilfellet er i en muntlig samtaleform.

Et intervju er på den andre siden mer fleksibelt i formen og kan åpne opp for nye og uventede veier, vel og merke dersom intervjueren er villig til å la intervjuet følge sin egen retning, og ikke er for bundet av egne spørsmål. Den personlige kontakten, stemmebruk, smil, latter, gester osv., og dermed intervjuerens tolkning av det ikke-verbale, skiller også intervjuet fra spørrelisten.

I denne oppgaven har jeg ikke differensiert mellom spørrelistesvar på den ene siden, og intervjusvar på den andre, men latt disse inngå i en felles analyse. I utgangspunktet ønsket jeg

å foreta en spesifikk osloundersøkelse med et prosessuelt tilsnitt for å se eventuelle endringer over tid. Dette fordi jeg antok at strikkende oslokvinner ikke i samme grad som strikkende kvinner i distriktene var preget av lokale håndarbeidstradisjoner, og som en følge av dette muligens mer fristilt når det gjaldt håndarbeid i sin alminnelighet. I lys av Giddens' refleksivitetsbegrep vurderte jeg denne innfallsvinkelen som interessant, og jeg så for meg intervjuer med oslokvinner i ulike aldersgrupper. Imidlertid vurderte jeg muligheten til å benytte meg av den fagkunnskapen og det distribusjonsnettverket som NEG kunne tilby, og da jeg fikk vite at NEG selv hadde planer om å sende ut spørrelister til sine informanter i tilknytning til mitt tema, grep jeg sjansen. Jeg utformet en spørreliste som NEG bearbeidet, og hvor de føyet til enkelte spørsmål for egen regning. Svarene kom inn i løpet av sommeren 2006, og nå fikk jeg erfaring med den hermeneutiske spiral og induktive metode i praksis. Ettersom jeg på dette tidspunktet hadde kommet lenger i oppgaveprosessen enn da jeg utformet spørrelisten, så jeg at den ikke dekket alle aspekter jeg ønsket å kartlegge; jeg var òg interessert i å finne ut hva unika kontra masseproduksjon har å si når det gjelder kvinners motivasjon for strikking i dag. Samtidig var jeg fortsatt innstilt på å opprettholde et osloperspektiv, eventuelt med en kontrastering by-land. Av NEG's informanter valgte jeg ut de som var født mellom 1945–1960, og dette materialet ble supplert med intervjuer av oslokvinner født i tidsrommet 1960–1980 (hvorav én forøvrig er født rundt 1950). Alle intervjuene fant sted i Oslo i oktober 2006, i forbindelse med et feltkurs i regi av instituttet. Jeg hadde allerede før kurset kommet i kontakt med potensielle informanter, og visste konkret hva jeg ønsket å få opplysninger om. Av de jeg intervjuet var alle bosatt i Oslo, men bare to stykker var født og oppvokst her. Etter å ha lest spørrelistesvar, og transkribert og lyttet til intervjuer, valgte jeg til slutt å forlate den opprinnelige problemstillingen. Jeg kom fram til at oppgavens ulike spørsmålsstillinger var vel så anvendelige på et materiale som omfattet hele Norge, framfor å holde fokus på hovedstaden. Slik fikk jeg i tillegg et større nedslagsfelt som kunne bringe flere momenter inn i oppgaven. Det prosessuelle ble mindre vektlagt, mens andre aspekter kom til å tre klarere fram. Materialtilfanget fikk altså direkte betydning for justering av den opprinnelige problemstillingen.

Med tanke på de to kildetypenes ulikhet, kan det innvendes at det kan være problematisk å la disse inngå i den samme analysen. Ettersom jeg har vært ute etter å innhente opplysninger om et såpass konkret tema som strikking, og alle informantene er blitt stilt mer eller mindre de samme spørsmålene, anser jeg ulikheten i de to kildetyperne til å være mer en gradsforskjell enn en vesensforskjell. Intervjuene er ikke livsløpsintervjuer, men snarere temaintervjuer, noe som gjør dem beslektet med spørrelistesvarene.

Intervjuer – arbeid i felt

Etter råd fra veileder valgte jeg først og fremst å bruke snøballmetoden som innfallsport for å komme i kontakt med aktuelle personer, dvs. at jeg brakte temaet på banen i ulike sammenhenger. Jeg erfarte at man med jevne mellomrom møter noen som setter en i forbindelse med potensielle informanter (for liknende erfaringer, se for eksempel Pettersen 2005: 189). I tillegg laget jeg et skriv der jeg presenterte mitt prosjekt og oppfordret interesserte til å ta kontakt med meg (se vedlegg). Kopier av dette fikk jeg tillatelse til å ha liggende synlig på disken i en garnforretning på Sagene i Oslo, samt i *Nøstebarn*, en butikk som selger ullklær og garn hovedsaklig beregnet på babyer og småbarn. En av mine informanter tok kontakt med meg etter å ha lest skrivet.

Intervjuerens rolle

Mitt feltarbeid foregikk i miljøer jeg kjente, blant mennesker jeg forsto og innenfor et tema jeg både har personlig interesse av og faglig bakgrunn i. "Felles for alt etnologisk feltarbeid er at man også er deltaker i det samfunn man ønsker viten om" skriver Liv Emma Thorsen i boken *Det fleksible kjønn* (Thorsen 1993: 35). Grensen mellom forskeren og medmennesket kan derfor noen ganger være flytende skriver hun videre. Følelsen av å ikke forstå kulturelle koder og å bruke tid på å opparbeide en slik forståelse (se for eksempel Thorbjørnsrud 2005), har ikke vært nødvendig i mitt tilfelle, ettersom jeg allerede er en del av den kulturen jeg studerer. Min største utfordring bestod i ikke å agere som en som er innforstått med feltet, slik at viktige ting forble usagt. Kulturhistoriker Line Esborg benyttet "dumme spørsmål" som bevisst strategi under intervjuer med norske EU-motstandere: "(s)like enkle spørsmål (kan) være en strategisk tilnærming, for å få den Andre til å artikulere over ting han/hun tar for gitt" (Esborg 2005:102). Ved gjennomgang av båndmaterialet er det tydelig å høre at jeg i blant stiller spørsmål som en tilsynelatende uvitende. Dette kan selvfølgelig medføre en fare for at informantene kan begynne å tvile på intervjuerens for-forståelse, men dersom hensikten er å få informanten til å uttale det uuttalte, egner metoden seg svært godt.

Av mine seks intervjuer foregikk to hjemme hos informantene, et i informantens verksted, et i et stille rom på skolen der den ene informanten er student, et i kjelleren på *Kaffistova*, samt et som fant sted på en benk utenfor informantens hjem. Bortsett fra kaféintervjuet ble alle intervjuer utført i lokaler som informantene hadde et nært forhold til og følte seg hjemme i.

Intervjueren som skaper av informasjon

Gjennom et feltarbeid er man som intervjuer med på å skape et kildemateriale som trolig ikke hadde kommet til dersom man selv ikke hadde tatt initiativ til det. Intervjueren har dermed et stort ansvar for tilblivelsesprosessen rundt kildematerialet. En utfordring ligger for det første i å få informanten til selv å artikulere og reflektere rundt temaet. Under utarbeidelsen av intervjuguiden var jeg derfor særlig oppmerksom på å ikke formulere ledende spørsmål eller spørsmål med akademisk/ analytisk tilsnitt. Det er lett å havne i den akademiske fellen rent språklig sett, fordi man som fagperson er så innforstått med fagets terminologi at man fort kan glemme å oversette til "vanlig" språk. Den svenske etnologen Eva Fägarborg sier om formuleringen av spørsmål at "Här gäller till en början att skilja mellan frågeställningar i undersökningen och frågor man kan ställa i en intervju. De förra hör hemma under kunskapsmålet och måste översättas till intervjufrågor" (Fägarborg 2005: 63). Man kan med andre ord aldri bruke faglige problemstillinger som direkte spørsmål, men må bryte disse ned til mer konkrete og gjerne flere spørsmål.

Balansegangen mellom informantens frie utfoldelse og intervjuerens inngripen i samtalen er vesentlig. Dersom man som intervjuer er slavisk opphengt i intervjuguiden, kan man gå glipp av viktig informasjon som ofte kan framkomme på de minst ventede stedene i samtalen. Jeg opplevde at interessante utsagn gjerne kom ved at jeg ikke hastet fra emne til emne, men nærmest angrep tematikken fra flere kanter, dvs. med ulike spørsmålsstillinger omkring samme tema. Det ligger selvfølgelig en fare i at jeg kan ha ledet informantene for mye, men samtidig var jeg ute etter en bestemt type informasjon innen et begrenset tidsrom, en viss grad av styring var derfor uunngåelig.

Intervjuenes forløp

Jeg opplevde at alle intervjuer fulgte sin egen vei og nærmest fant sin egen rytme. Det var umulig å forutsi hvordan samtalen ville forløpe, og hvilke temaer som kom til å dominere. Intervjuguiden fungerte litt forskjellig avhengig av personen jeg samtale med og tonen mellom oss, i tillegg til at den ble mer og mer overflødig etter hvert som jeg ble mer rutinert. I forkant av intervjuene (bortsett fra ett) hadde jeg sendt intervjuguiden pr e-post til informantene. Ettersom spørsmålene dreide seg om forhold i fortiden, vurderte jeg det som gunstig å la informantene få tid til å reflektere og erindre på forhånd. Min intensjon var å få så

gode og utfyllende svar som mulig, og det antok jeg at jeg ikke ville oppnå dersom spørsmålene kom overraskende på informanten. Metodens hensiktsmessighet fikk jeg bekreftet flere ganger. En av informantene fortalte for eksempel hvordan hun i forkant hadde reflektert over spørsmålet om strikkende kvinner i familien:

Da tenkte jeg: Hm, moren min gjorde jo det, men mormoren min strikket ikke, hun kan jeg aldri huske at jeg så strikke. Men så plutselig: Jo, hun strikket, for hun slang tråden over på helt annen måte enn det jeg gjorde, klart hun strikket! Men sånn ved første øyekast på det spørsmålet så ville jeg sagt nei.
(Informant 5, båndprotokoll: 006)

Til sammenlikning opplevde jeg intervjuet hvor jeg ikke hadde sendt ut intervjuguiden på forhånd, som det intervjuet hvor informantens meddelelsesevne var minst. I noen av samtaleene var intervjuguiden overflødig, da informantens meddelelsesevne var svært stor. I samtale med andre var det greit å bruke den som støttesolper for hukommelsen, både fordi noen informanter rett og slett ville bli stilt spørsmål direkte, men også for å få samtalen på glid. "Fältarbetet är en arbetsprocess som måste rymma både *systematik* och mer *intuitiva innfall*" skriver den svenske etnologen Lars Kaijser (Kaijser 1999: 27). Overført til selve intervjusituasjonen vil jeg si at intervjuguiden sto for systematikken. Den er det konkrete uttrykket for hvilke kunnskapsmål jeg ønsket å nå; implisitt i denne ligger dermed oppgavens teoretiske perspektiver. Intervjuenes forløp var derimot mer preget av intuisjon. Med intervjuguiden som bakteppe måtte jeg vurdere hver enkelt intervjusituasjon og hvordan jeg på best mulig måte kunne få informanten til å dele sine erfaringer med meg. Oppfølgingsspørsmålene varierer derfor fra intervju til intervju, likeledes i hvor stor grad jeg som intervjuer er hørbart til stede under samtalen.

Etikk

Den nærkontakten man får med et annet menneske gjennom intervjuer av denne typen fordrer varsomhet fra forskerens side. Strikking i seg selv er ikke et spesielt sensitivt tema, men jeg opplevde likevel å få et innblikk i følsomme aspekter ved informantenes liv, både gjennom intervjuer og spørrelistesvar. Forholdet til mødre og bestemødre og eventuelle barn avslørte blant annet sårhet, savn og utilstrekkelighet. Mye av det som har kommet fram har vært interessant i lys av mine spørsmålsstillinger. Min oppgave har bestått i å forvalte disse opplysningene på en slik måte at den enkelte informant ikke føler seg uthengt. Utfordringen

har ligget i å balansere det personlige med det faglige, slik at det kan bli allmenngyldig og dermed få relevans utover seg selv. "Informanten må gjerne slappe av, men forskeren har sine forpliktelser" sier kulturhistorikeren Knut Aukrust (Aukrust 2005: 222). Det å få tilgang til personlige og kanskje problemfylte aspekter ved en persons liv, er noe feltarbeideren ikke kan ta lett på. Feltarbeiderens hovedregel er at det er informanten som er hovedsubjektet og den det først og fremst må tas hensyn til. Informanten må aldri bli et middel som forskeren bruker i jakten på et personlig mål (ibid: 233). I forkant av intervjuene sendte jeg ut et skriv med overskriften "Informert samtykke", hvor jeg kort redegjorde for anonymisering, arkivering og eventuell klausulering (bortsett fra én som fikk dette i etterkant, og én hvor jeg informerte om dette muntlig i forkant. Se vedlegg). I skrivet går det også fram at det er informanten som avgjør bruken av materialet. Når det gjelder anonymisering har jeg valgt å være generell med tanke på alle opplysninger som kan gjøre informantene gjenkjennelige for omverdenen. Intervjuinformantene har fått fiktive navn og omtrentlige aldersbeskrivelser. De er ikke presentert med yrke og utdanning, annet enn en eventuell generell beskrivelse der hvor det har vært hensiktsmessig for analysens del. Underveis i arbeidet med materialet har jeg heller ikke benyttet informantenes navn, alder eller andre personlige opplysninger, og telefonlister ble raskt slettet. Slik skal det ikke ha vært mulig for utenforstående å spore informantene på noe punkt i prosessen. I analysedelen er NEG-informantenes utsagn etterfulgt av for eksempel (K74, 37383), der K står for kvinne, 74 er fødselsår, og nummeret er informantens nummer i NEGs arkiver. En fylkesvis presentasjon av disse informantene følger til slutt i dette kapittelet, men denne kan ikke knyttes opp mot ovennevnte registreringsnøkkel.

Prosjektet er meldt til Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD), og ble godkjent uten ytterligere meldeplikt (se vedlegg).

Bearbeiding, presentasjon og tolkning av materialet

Intervjuene ble tatt opp på bånd, og i etterkant av intervjuene laget jeg en båndprotokoll i tilknytning til hvert intervju slik at det skulle bli lett å finne fram på det enkelte bånd. Til hvert intervju hører også et sammendrag samt metodiske refleksjoner. Alle intervjuene er noe transkribert, ca 12. minutter fra hvert; ett er forøvrig skrevet ut i sin helhet. Transkriberingen ble gjort ordrett, med markering av smil, latter og pauser. Eva Fägelborg påpeker at: "Talat vardagsspråk och skrivet språk skiljer sig åt framför allt genom alla de småord, omtagningar, oavslutade meningar, avstickare och andra egenheter som ger det talade språket dess karaktär av spontanitet. I utskrivet skick kan meningen och budskapet i det sagda därför vara svår att urskilja. Egentligen bör intervjuutskriften läsas högt! (Fägelborg 1999: 69). Slik opplevde jeg

blant annet at den meningen jeg hadde tolket under intervjuet, ikke nødvendigvis lot seg gjenfinne i transkripsjonen, eller på båndet for den del. Sammendragene ble gjort umiddelbart etter hvert intervju, men da jeg under analysearbeidet skulle hente fram dette i form av sitater, støtte jeg fra tid til annen på problemer. Det var ikke nødvendigvis alltid like enkelt å lese den opprinnelige meningen ut av sitatet!

Når det gjelder bruken av sitater i analysedelen, er disse derfor noe bearbeidet for å gjøre dem mer lesbare og meningsfulle. Brutte setninger, leting etter ord, repetisjoner m.m., er forsøkt satt sammen til hele, forståelige setninger, på en måte som jeg mener yter rettferdighet både overfor informanten og den opprinnelige muntligheten. Ingenting er tillagt fra min side, og man kan fortsatt se at det dreier seg om muntlige utsagn.

Hele analysearbeidet har i realiteten dreid seg om å tolke nettopp utsagn, enten de er av muntlig opprinnelse (intervju) eller av skriftlig art (spørreliste). Denne metoden er på sett og vis i slekt med litteraturanalyse, der man forsøker å forstå hva det er forfatteren eller lyrikeren har til hensikt å utsi noe om. All forskning er en form for subjektiv fortolkning, slik også all litteraturanalyse er én måte å lese og forstå en tekst på. Uten dermed å påstå at "alt er tekst", vil jeg likefullt hevde at informantenes utsagn ikke nødvendigvis må forstås utelukkende som informantenes personlige meninger, men at disse også kan leses som rent tekstlige ytringer, til dels fristilt fra subjektet. Ytringer er dessuten en form for statiske tidsbilder, dvs. uttrykk for mulige meninger på et gitt tidspunkt. Det dynamiske aspektet som nødvendigvis virker inn på all menneskelig atferd, vil derfor ikke fanges opp. Med mindre det har vært hensiktsmessig for analysens del, er ytringene av den grunn ikke plassert i en innbyrdes sammenheng knyttet til den enkelte informant, men er splittet opp og satt sammen etter kulturhistoriske tema. Dette gjelder i særlig grad NEG-informantene, ettersom de bare trer fram gjennom sine tekstlige utsagn, og derfor har vært mer eller mindre anonyme for meg. Intervjuinformantene framstår i så måte tydeligere, både fordi de er presentert med (fiktive) navn, men også fordi jeg i større grad ser de ulike ytringene i tilknytning til en bestemt person.

Å skulle trekke generelle slutninger med utgangspunkt i det materialet som ligger til grunn for denne oppgaven, vil ikke være kildemessig holdbart. Imidlertid har hvert intervju og hvert spørrelistesvar en egenverdi. Ettersom jeg har vært opptatt av å se nærmere på holdninger til strikking, og hvordan kunnskapen om strikking er blitt overført, har alle opplysninger vært av interesse. Det viktige for meg har ikke vært å komme fram til endelige konklusjoner, men å undersøke hvilke erfaringer, holdninger og refleksjoner som finnes blant strikkende kvinner

anno 2006. Samtidig mener jeg at materialet er stort nok til å kunne si noe om ulike tendenser og mentaliteter i siste halvdel av 1900-tallet.

Informanter

Som avslutning på dette kapittelet, og som en introduksjon til selve analysen, følger en oversikt over alle informantene. Intervjuinformantene presenteres med navn og omtrentlig alder, mens NEG-informantene er plassert fylkesvis, uten noen nærmere presentasjon.

Intervjuinformanter

Signe, informant nr. 1

I begynnelsen av 40-årene

Nina, informant nr. 2

I midten av 20-årene

Hilde, informant nr. 3

I begynnelsen av 40-årene

Maja, informant nr. 4

I slutten av 20-årene

Berit, informant nr 5

I slutten av 50-årene

Marit, informant nr. 6

I slutten av 20-årene

NEG-informanter

Østfold: 2

Oslo: 3

Hedmark: 1

Oppland: 1

Buskerud: 1

Telemark: 1

Rogaland: 3

Møre og Romsdal: 1

Sør-Trøndelag: 2

Nordland: 1

Troms: 1

Hvorav 14 stykker er kvinner, og tre er menn.

Kapittel 4. Strikking som overføring. Strikkingens arenaer

Med materialet som utgangspunkt vil jeg i det følgende se nærmere på hvordan kunnskap om strikking er blitt formidlet, og på hvilke arenaer dette har funnet sted. Dette blir å forstå som strikkingens diakrone aspekt, ettersom fokuset vil være rettet mot formidling fra eldre til yngre generasjoner. Dernest vil jeg belyse strikkingens synkrone aspekt ved at jeg ser nærmere på det informantene kan fortelle om hvordan strikking er blitt sett på blant jevnaldrende, og hva slags status strikking har hatt i informantenes vennekrets. Som en forlengelse av det kan det være interessant å undersøke strikkeklubbens utbredelse og betydning, den konkrete strikkingens rolle i disse, samt hvilke forestillinger og forventninger som er knyttet til slike klubber. Sist men ikke minst vil jeg ta for meg de ulike tradisjonsmediene som er blitt beskrevet i det foregående, og knytte disse opp mot materialet i denne undersøkelsen.

Strikkeopplæring – overføring av kunnskap på flere nivåer

Innledningsvis gjorde jeg kort rede for strikkeopplæring i skolen i et historisk perspektiv. Vi så hvordan et utpreget nytteaspekt ble erstattet av en større vekt på elevens iboende skaperkraft og virketrang, til dels uavhengig av eventuell nytte. Signe forteller om hvordan hun i løpet av sin skolegang på 1970-tallet tydelig opplevde disse to ulike tilnærmelesmåtene:

(d)et var en stor overgang fra da (-) siste året på barneskolen med litt eldre lærere eller lærerinner, og (-) første året på ungdomsskolen med forming og litt nyutdannete. Og da strikket jeg en veske, men det var med sort og rødt design...eller bare sånne festlige striper, og da var det ikke på en måte den nyttigheten. Så det var et litt sånn gammeldags...det hang igjen det gamle i barneskolen, på ungdomsskolen var det borte liksom. (Informant 1, båndprotokoll: 032)

Mens de eldre håndarbeidslærerinnene som Signe refererer til lærte elevene å strikke sokker, med hælfeiling som det kritiske punktet (ibid), ser ikke de nyutdannede *formingslærerne* videreføringen av den matnyttige kunnskapen som sin fremste oppgave. Slik det framkommer av ovenstående sitat har disse nylig avsluttet en utdanning som vektlegger helt andre verdier enn det tradisjonelle håndarbeidsfaget. De nye formingslærerne representerer det som er ungt og friskt, noe som tydelig reflekteres i de produktene elevene fikk anledning til å lage i disse timene. En sort- og rødstripete veske kan ikke sies verken å være spesielt matnyttig eller ha sitt forbilde i en ærverdig håndarbeidstradisjon, men den appellerer åpenbart mer til en ung

jente enn hva tilfellet er med et par raggsokker. I motsetning til ullsokker, som har en uttalt nytteverdi, kan en veske romme drømmer og forhåpninger for en jente i overgangen mellom barndom og ungdom. Slik kan vi se barneskolens håndarbeidslærere som representanter for en forgangen tid; for kunnskaper og verdier som samfunnet på dette tidspunktet ikke lenger så på som nødvendige for å mestre et voksenliv.

Skolen som arena for opplæring innen tradisjonelle håndarbeidsteknikker varierer som vi har sett både i tid og rom, noe som også kommer til uttrykk i materialet. Mens noen vektlegger skolens betydning for egne strikkekunnskaper, beretter flertallet likevel om den grunnleggende strikkeopplæring som en aktivitet som foregikk i hjemmet. Slik jeg forstår mine informanter, fungerer skolen mer som et supplement til og videreutvikling av de basisstrikkeferdighetene de allerede hadde tilegnet seg hjemmefra. Det at man behersket kunnskapen kunne for eksempel føre til at man ble satt til andre oppgaver:

Vi lærte å strikke også på skolen, men da hadde jeg allerede blitt "god nok"---læreren mente jeg kan lage noe annet i steden, så ble det hekling". (K48, 37721: 2)

"God nok" innebærer at informanten i utgangspunktet behersket de ferdighetsmål innen strikking som det ble forventet at elever på dette skoletrinnet skulle mestre etter endt skoleår. Slik jeg tolker utsagnet ser det ut til at strikking ble prioritert framfor hekling, da det her kan synes som om hekling var bonusopplæring for de flinke. Hekling er en håndarbeidsteknikk som stort sett benyttes ved tilvirkning av det vi kan kalle overskuddsprodukter som duker, gardiner, sengetepper, finere sjal m.m., og har som nevnt tidligere ikke vært tillagt den samme nytteverdien som strikking. Ved utforming av plagg som skal tåle slitasje og røff, gjerne daglig bruk, er det strikketeknikken som utmerker seg. Hekling har med andre ord aldri vært en dyd av nødvendighet på tilsvarende vis som strikking. Informanten er født i 1948, og hadde sin skolegang i en tid hvor det tradisjonelle nyttepreget fortsatt sto sentralt i håndarbeidsundervisningen, få år etter at statens håndarbeidskonsulent Signi Trætteberg argumenterte for opplæringens betydning for "økonomisk og kulturell gjenoppbygging av hjem og land" (s: 10).

Bestemødrenes innsats på formidlingsfronten utgjorde ganske sikkert hovedgrunnen til at denne informanten var blitt "god nok" da hun begynte med håndarbeidsundervisning i skolen:

Jeg har vokst opp i landsbygden og lærte opp strikkekunsten veldig tidlig av begge bestemødrene mine. Jeg var rundt 9-10 år gammel når jeg allerede strikket grytekluter rett fram uten mønster. (Ibid)

Dette utsagnet er typisk for materialet som helhet, både med hensyn til informantens læremestere og alderen da opplæringen fant sted. Det er en helt klar tendens til at nettopp bestemødre, mødre eller i noen grad andre eldre kvinnelige familiemedlemmer har vært viktige formidlere av kunnskapen om strikking. En informant forteller at hun ikke kommer fra noen strikkeglad familie, hun kan ikke huske å ha sett verken bestemødre eller moren strikke. Likevel mener hun at det nettopp var moren som lærte henne kunsten (K47, 37633: 2). Det kan synes som om overføring av kunnskap om strikking er sterkt knyttet til familiesfæren, og kanskje også til en form for kvinnelig ære. Selv om man ikke strikker selv ligger det en slags forpliktelse i det å la etterfølgende generasjoner få en innføring i denne formen for kvinnetradisjon. For de fleste ser dette ut til å ha funnet sted enten like før skolealder, eller i løpet av de aller første årene på skolen. En informant forteller om da farmor lærte henne strikkekunsten som sjuåring, og hvordan dette foregikk:

Hun (farmor) var vant til effektivitet, hun målte opp 2-3 meter garn, laga ei løkke og så var det om å gjøre å strikke fortest mulig til løkka var nådd. Da gjentok historien seg. (K49, 37630: 1)

Hvorvidt dette pedagogiske opplegget opplevdes som lystbetont eller ei, gir ikke informanten noe uttrykk for, men det gjenspeiler en holdning om at strikking var noe det gjaldt å automatisere så raskt som mulig. Flittighet og hurtighet synes i det hele å være verdifulle egenskaper som strikkende kvinner helst bør være i besittelse av. Overføringen av strikkeferdigheter fra en generasjon til den/de påfølgende dreier seg derfor ikke utelukkende om formidling av konkrete ferdigheter. Like mye handler det om videreformidling av verdier og dyder som er implisitt i (kvinne)kulturen. Farmoren i sitatet ovenfor hadde utviklet en metode som foruten å utvikle barnebarnets strikkeferdigheter, overførte en holdning om at hurtighet er en dyd. Den effektive kvinne som legger sin ære i at barnebarnet internaliserer den samme egenskapen som hun selv trolig har nytt anseelse for gjennom et langt liv. Informanten er vokst opp på et mindre sted i Nord-Norge, og farmorens holdning til strikkeopplæringen var ganske sikkert formet av omstendighetene i nærmiljøet:

Å strikke var ingen hobby i de dager, det var nødvendig. Lofotkarene skulle utstyres med hjemmestrikkede strømper og tykke sokker. Det ble flettet bånd i bakkant på sokkene, slik at de kunne knyttes sammen og henges til tørk etter endt dag. (Ibid)

Dette var i informantens barndom, og utsagnet vitner om strikkingens grad av alvor. Hvorvidt informanten selv bidro aktivt i denne strikkeproduksjonen er noe uklart, men hun formidler åpenbart den rådende holdningen til strikking som eksisterte i nærmiljøet. Strikkingens alvor

og nytte til tross, det fantes arenaer i informantens oppvekstmiljø hvor strikkeutfoldelsen var av en annen art:

Jeg var med i en pikeforening som hette "Solglimt", der strikka og sydde vi. Helst var det utstyr til dokkene og små broderte brikker. Vi fikk til servering oftest kakao og boller. Hadde noen hatt bursdag nettopp kunne det vanke et bløtkakestykke. (Ibid)

Navnet til denne foreningen vitner i seg selv om en frisone fra virkeligheten. I det daglige var strikkingen knyttet til livets harde realiteter; til fiskeren som var prisgitt havets lunefullhet, kulde, regn og i verste fall storm. En virkelighet som kvinnene gjennom sin iherdige strikkeinnsats gjorde sitt beste for å beskytte mennene sine mot. Slike livsvilkår må nødvendigvis ha preget alle innbyggerne i kystsamfunnet, også barna. "Solglimt" kan dermed tolkes som et sted der hverdagens realiteter ikke hadde tilgang. Et glimt av sol i en verden hvor solen ikke var en gjenganger verken bokstavelig eller i overført betydning. Dette gjenspeiles også i det som ble produsert i foreningen; utstyr til dukkene og små broderte brikker står i sterk kontrast til strikkede strømper og tykke sokker. Her fikk barndommen lov til å leve på sine egne premisser. Likevel lå det en slags forberedelse til voksenlivet i disse aktivitetene, med den flittige og dyktige kvinne som det ubestridte forbildet.

En annen informant, Hilde, forteller om en mormor fra Nord-Norge som også raskt ble innforstått med livets realiteter da hun skulle lære å strikke, men som i enda større grad opplevde strikking som alvor og utpreget nytte. Dette fant sted rundt 1910–1920:

Hilde: Og så har jeg en mormor fra (mindre sted i Nord-Norge) som hadde vokst opp med 11 søsken, og måtte begynne å strikke når hun var seks-syv år...for å overleve, på en måte. Hun fortalte at første gang så måtte hun strikke strømper. Og var det feil så måtte de rekke opp, ikke sant. Og måtte strikke det de kalte sjyvotter.

Guri: Til å ha på sjøen?

Hilde: Til å ha på sjøen. Kjempestore votter som de tovet helt ned til sårne tette. Og hun hadde jo da...skal vi se, ja de var i hvert fall en syv-åtte brødre som var på havet da. Så der var det snakk om å overleve egentlig, og det førte vel hun videre til min mor, også. (Informant 3, båndprotokoll: 035)

Barnebarnet Hildes formidling av mormorens tidlige strikkeerfaringer foregir å være historisk realisme, men antar ved nærmere ettersyn en nærmest mytisk karakter. Hilde viderefører fortellingen om hverdagen i en fortid som var grunnleggende forskjellig fra hvordan vi opplever vårt hverdagsliv, og måten hun forteller om dette på flytter beretningen over i et allmenngyldig fortellerunivers. Utsagn som "for å overleve, på en måte" og "skal vi se, ja de var i hvert fall en syv-åtte brødre som var på havet da" og "snakk om å overleve, egentlig" er språklige vendinger som rammer fortellingen inn slik at den får betydning utover det rent realhistoriske. Vi får innblikk i en verden der overlevelsesaspektet var overordnet alt annet, og hvor store søskenflokker utgjorde det normale. Grunntonen i fortellingen om Hildes mormor

er forfedrenes slit og alvor. Den kan dermed fungere som en påminnelse om hvilke verdier som egentlig betyr noe i et større perspektiv.

Strikkingens grad av alvor gjenspeiles i det faktumet at mormoren allerede under opplæringen måtte rette opp feil – strømpene var ikke prøvelapper, men ment for virkelig bruk. Her har det åpenbart funnet sted en formidlingsprosess på flere plan. For det første overføringen av den konkrete kunnskapen om strikking, dernest verdier som flittighet og nøyaktighet, og sist men ikke minst overføringen av en holdning om nødvendigheten av det å arbeide som en grunnleggende verdi i seg selv. I dette tilfellet var det viktig at den unge jenta fikk en forståelse av nytteaspektet ved strikkingen, nettopp fordi andre mennesker var avhengig av hennes innsats for faktisk å overleve i sitt daglige virke.

Arbeid som nøkkel til respekt og anerkjennelse, kommer klart fram i Liv Emma Thorsens avhandling, *Det fleksible kjønn* (Thorsen 1993). Dette gjaldt også barna:

Ansvaret som fulgte med arbeidet kan tolkes på to måter. For det første hadde det en positiv, oppdragende virkning: De fleste betonte at de gjerne ville være med de voksne i arbeidet. Grensene mellom lek og arbeid var flytende for de små barna. Dessuten var det viktig å vise at de kunne gjøre et stykke arbeid. Det var en måte å oppnå ros og anerkjennelse på. Den lille jenta som tidlig viste at hun emnet til å bli et skikkelig arbeidsmenneske, ble påskjønnnet. De som ikke dugde ved første forsøk, skjulte fiaskoen og forsøkte på nytt. (Ibid: 60)

For syvåringen har det derfor ikke nødvendigvis opplevdes som entydig negativt med et krav om effektiv strikkeproduksjon hengende over seg fra tidlige barneår. Følelsen av å høre til i et fellesskap hvor eget bidrag hadde reell betydning for andre mennesker, har trolig styrket jentas oppfatning av egenverd. Det at hun overførte denne holdningen til strikking videre til sin egen datter, vitner om hvor dypt en slik tidlig innlært mentalitet sitter, og synliggjør en anerkjennelse av egne formødres formidlingsinnsats.

Flere vektlegger forøvrig følelsen av å høre til i et fellesskap når de tenker tilbake på opplæringen de fikk av eldre kvinnelige familiemedlemmer:

Jeg er vokst opp med strikking så å si på landet på et lite tettsted. Her var besteforeldre, olla (oldemor) i rimelig nærhet. Og dette har jeg mange gode minner fra. Uansett når vi kom hjem til bestemor, olla eller tante så satt de å strikket, eller de heklet. Olla strikket klær til oss barn alt fra luer, votter og sokker til bukser, skjørt og gensere. (...) Jeg lærte å strikke av oldemor (olla) allerede før jeg begynte på skolen. (...) Jeg og en tremenning av meg som gikk i samme klasse avtalte stadig å møtes hos vår felles Olla etter skolen med strikketøy. (K52, 37647: 1)

Nøkkelen til kvinnefellesskapet besto i dette tilfellet i å beherske strikkekunsten. En begrunnelse og viktig drivkraft for å lære seg å strikke, kan ha vært at det innebar tilgang til en voksenverden der man deltok på lik linje med de andre, og følgelig oppnådde respekt og anerkjennelse. Betoningen av hygge og kvinnefellesskap forsterkes ytterligere når informanten

forteller hvordan hun og tremenningen møttes til strikkeklubb med nettopp oldemor, bestemor og tante helt fram til 4-5 klasse på barneskolen (ibid:2).

Det å plassere seg inn i en seriøs voksenverden har åpenbart virket motiverende for flere:

Mitt første strikketøy var gryteklut som min farmor brukte flittig mange år,--- den var ikke noe perfekt, kun en løs og rotete nesten 4-kantet "lapp"--- men jeg husker jeg var veldig stolt av det! (K48, 37721: 2)

Ettersom det var informantens bestemødre som lærte henne å strikke, opplevdes det trolig som særlig gjevt at nettopp farmor verdsatte barnebarnets strikketøy gjennom daglig bruk. Med den flittige bruken demonstrerte farmoren tydelig at dette ikke var noe hun gjorde av ren veldedighet, noe ethvert barn gjennomskuer umiddelbart, men at hun faktisk hadde nytte av den i sitt daglige virke.

Hilde lærte å strikke av mormoren, og med mormor som læremester måtte det bli noe nyttig ut av det:

Guri: Kan du huske hvor gammel du var da du lærte å strikke?

Hilde: Ja, det har jeg tenkt litt på, men jeg tror jeg var en syv år, sånn ca. syv år. Og jeg lærte vel å strikke av min bestemor. Og da lærte jeg å strikke noe som hun kalte for teser. Som var tøffel (ler). (Informant 3, båndprotokoll: 035)

Hilde forklarer videre hvordan dette ble utført, og det er tydelig at teser nærmest er en form for avansert prøvelapp med en opplagt nyttefunksjon. Hildes innføring i strikkekunsten var dermed preget av hygge på den ene siden, i det at mormoren demonstrerte en teknikk som var overkommelig for en nybegynner, og nytte på den andre, ettersom Hilde endte opp med et konkret, brukelig resultat. Mormorens egen alvorspregede opplevelse av strømpestriking som syvåring ble her videreført i den forstand at hun anså det som nødvendig å produsere noe nyttig, men *graden* av alvor er likevel redusert i møtet med barnebarnet. En tese til innebruk er ikke like livsnødvendig som en sjyvott til bruk for fiskere på arbeid i iskaldt nordnorsk vintervær.

Et annet tema jeg ønsket å få svar på var i hvilken grad informantene har videreført sine kunnskaper til etterfølgende generasjoner. Materialet viser at størsteparten har operert som læremestere i større eller mindre grad. Flere beretter om opplæring av egne barn, både jenter og gutter, eller om demonstrasjon av ulike teknikker til venninner og andre jevnaldrende. Det kan synes som om det er knyttet en viss prestisje til opplæring av egne døtre, og at et mors hjerte gleder seg når hun får oppleve døtres strikkeglede i fri utfoldelse:

Min datter har virkelig holdt tradisjonen sterkt i hevd, hun tok også sitt strikk med på skolen og musikkskolen om ettermiddagen. (K47, 37643: 3)

Det å se sine barn videreføre noe foreldrene selv har et nært forhold til, blir kanskje en test på om en har lyktes i foreldrerollen; hvorvidt en har klart å videreformidle kunnskaper og verdier man anser som viktige for et fullverdig liv. En tilsvarende skuffelse dersom døtrene ikke viderefører tradisjonen, gir følgende informant tydelig uttrykk for:

Har også produsert et par gensere av dette garnet til mine døtre – som dessverre ikke strikker selv. De har aldri hatt interessen for denne aktiviteten, og tilhører kanskje en generasjon hvor det ikke har vært særlig populært å strikke (...) Jeg har forsøkt å lære mine døtre å strikke, men det har vært nytteløst. Sannsynligvis grunnet liten interesse. (K57, 37689: 3)

Skuffelsen ligger trolig i at hun ikke har klart å formidle gleden ved strikkingen på en slik måte at døtrene er blitt inspirert til å gjøre aktiviteten til sin.

Signe har forsøkt å lære datteren sin å strikke, noe som ikke er blitt videre fulgt opp fra datterens side. Signe har reflektert en del rundt dette:

Signe: Det er sånn det er, og det er litt trist. Men det er noe med at jeg var for flink innen jeg skulle lære henne det kanskje, sånn at hun har ikke sjanse, ikke sant. Jeg spinner og vever, og vever med håndspunnet, og gir bort mye, og presterer veldig til julemesser og sånt. Så hun har liksom ikke noe å hente eller komme med eller noe sånt. Og når hun da ikke har noen indre kraft så liksom, ”nei, mamma er så flink”. (Informant 1, båndprotokoll: 275)

Signe medgir en viss skuffelse over at datteren ikke finner den samme gleden i strikkingen som hun selv gjør, men uttrykker forståelse for hvordan hennes egen dyktighet nærmest virker handlingslammende på datterens strikkeutfoldelse. Det motsatte ser hun derimot hos niesen:

Signe: Niesen min på 18, der har det vært litt mer sånn skjerf og vise tante Signe. Også fordi at moren, svigerinna mi, var ikke så flink til å strikke og har kommet opp på et høyere nivå de siste fem årene, så det har vært litt sånn at hun og datteren skal strikke og vise tante Signe. At det har vært litt gøy å komme på fjellet to ganger i året med oss og vise at nå har vi to laget noe også. Så det har kanskje vært mer der at det har inspirert litt, men ikke noe særlig henne (datteren, min anm.). (Ibid, båndprotokoll: 293)

Ettersom niesens mor ikke har vært i besittelse av betydelige strikkeferdigheter, har det åpenbart vært lettere og mer interessant for niesen å prøve seg på strikking.

Prestasjonsangsten, som muligens utgjør en del av datterens strikkevegring, har ikke spilt inn i niesens tilfelle. Det å være nær sagt på lik linje med sin mor, framfor aldri å bli i stand til å nå opp på hennes nivå, har i dette tilfellet virket inspirerende på strikkeutfoldelsen. For niesen og svigerinnen er strikkingen et felles prosjekt, ikke en kløft mellom generasjoner. En flink tante er muligens enklere å forholde seg til enn en flink mor.

Bestemorrollen kan forøvrig utløse en trang til å videreformidle kunnskaper til etterfølgende generasjoner:

Guri: Har du prøvd å lære barnebarnet ditt (å strikke)?

Berit: Nei, men jeg er i ferd med å gjøre det nå. Hun har fått en strikkepakke av meg. Med pinner med skikkelig sånn knott på, og så litt garn og sånn. Så det har jeg tenkt å gjøre nå neste gang jeg skal passe henne. (Informant 5, båndprotokoll: 204)

Forestillingen om den trygge bestemoren som har tid til barnebarna, og som gjerne har tålmodighet til å videreformidle kunnskaper som krever både tid og øvelse, kan være et forbilde selv for dagens yrkesaktive bestemødre. For Berit, som selv har vært en lidenskapelig strikker, oppleves det kanskje som ekstra viktig å utøve bestemorrollen i henhold til et dypt forankret ideal.

Strikking og jevnaldrende – synkron overføring

Informantenes inntrykk av utbredelsen av strikking blant jevnaldrende er varierende. Enkelte har erfart å være alene med hobbyen sin, mens andre forteller om strikking som en aktivitet de delte med jevnaldrende venninner. Signe, som opplevde overgangen fra de tradisjonelle håndarbeidstimene til faget forming, minnes at strikkeforholdene blant jentene på ungdomskolen sto i kontrast til erfaringen med strikkende venninner på barneskolen:

Signe: Ja det var på barneskolen så var det litt rart med de som på en måte ikke interesserte seg eller ikke hadde tenkt å fortsette med det eller noe sånt.

Guri: Det var noe man gjerne skulle kunne?

Signe: Ja for det normale var på en måte å kunne strikke sånn fram til 76-77, og så ble det mindre og mindre. Ganske fort i løpet av ungdomskolen ble det mindre enn normalt, da. Men på barneskolen så trodde jeg liksom fortsatt det var det normale. (Informant 1, båndprotokoll: 064)

Signe opplevde et slags brudd mellom egne forestillinger og virkeligheten slik den åpenbarte seg på ungdomsskolen. Strikkingens dalende popularitet blir i dette tilfellet nærmest symbolet på overgangen fra en uskyldig barndom til en tøffere ungdomstid, der strikking ikke lenger var en utbredt syssel.

Marit er født på slutten av syttitallet, og vokste opp på et småbruk på et mindre sted i Nord-Norge. I hennes oppvekstmiljø var strikking direkte upopulært:

Guri: Så det var rett og slett ikke kult det, å strikke?

Marit: Nei. Du skulle ut på fest.

Guri: Ja, akkurat (ler).

Marit: Så jeg var ikke så veldig kul, for jeg satt og strikket i stedet for (ler). (Informant 6, båndprotokoll: 023)

I Marits tilfelle ble strikkingen en måte å posisjonere seg i forhold til jevnaldrende på, en alternativ aktivitet til en livsstil hun selv ikke ønsket å bli en del av. Marit hadde sin barne- og

ungdomstid i et tiår da strikking for alvor ble mote, og nye garnsorter gjorde sin inntreden på det norske markedet. Dette ser ikke ut til å ha vært utslagsgivende i Marits oppvekstmiljø, verken på barne- eller ungdomsskolen. Til tross for at det å strikke tilsynelatende ikke var en anerkjent aktivitet blant hennes jevnaldrende, må det likevel ha foregått en formidlingsprosess rundt omkring i hjemmene. Marit oppdaget dette i formingstimene på skolen:

Nei, men alle sammen hadde strikka plagg, men jeg kan ikke huske at noen i min alder innrømmet at de satt og strikket. Det var en, men hun var veldig flink å strikke, og så var hun liksom den tøffeste i gjengen, da. Så når vi hadde strikking i klassen på skolen på forminga, så husker jeg at hun var kjempeflink å strikke. Hun satt og strikket og titta en annen vei og fulgte med på hva de andre gjorde, og...pinnene gikk helt automatisk, og det var i andre klasse, liksom. (Ibid)

Det eksisterte med andre ord et åpenbart skille mellom hva man syslet med innenfor husets fire vegger, og hva man tillot jevnaldrende å få innsyn i. Ettersom Marit er vokst opp på et sted der strikkingen i generasjoner har vært kjennetegnet av et utpreget nytteaspekt, noe jeg kommer nærmere inn på i neste kapittel, kan man forestille seg at motstanden mot strikking har kommet til syne i de generasjonene hvor strikking ikke lenger var en dyd av nødvendighet. Formidlingen har åpenbart foregått, men hvorvidt de unge har ønsket å opprettholde dette som en legitim aktivitet eller, som i dette tilfellet, forkaste den som gammeldags og lite akseptert, er noe de unge selv har hatt anledning til å avgjøre uten å risikere alvorlige sanksjoner fra voksenverdenen. Hvorvidt nedvurderingen av strikkingens status i Marits oppvekstmiljø har vært kjønnsbestemt eller ei, kommer ikke tydelig fram av materialet.

Nina er vokst opp i det sentrale østlandsområdet, og er noe yngre enn Marit. Blant hennes jevnaldrende var det en del jenter som strikket, noe guttene ikke bifalt i særlig grad:

Det var noen i klassen som tok med seg strikketøyet i timen og sånn. Men det var sett på som litt teit òg da, av gutta selvfølgelig. Så det var litt flaut, men...(Informant 2, båndprotokoll: 044)

Det faktumet at guttene ikke hadde noe særlig til overs for jentenes strikking, har trolig hatt en dempende effekt på jentenes strikkeutfoldelse i det offentlige rom. I en alder hvor forholdet til det annet kjønn er avgjørende og sårbart, ønsker man gjerne å unngå handlinger som fører til negative reaksjoner fra jevnaldrende gutter.

Liknende erfaringer kan Berit fortelle om. Berit er født på slutten av førtitallet og vokste opp i Oslo. Da hun var i begynnelsen av 20-årene var hun en lidenskapelig strikker. Hun strikket i alle ledige stunder; hjemme, på skolen, på trikken, på kino og til og med på fest, inntil hun en dag opplevde følgende:

Berit: Vi var en gjeng som var sammen hver lørdag. Og det var ikke selskap...og det var ikke såne voldsomme fester heller, men vi var sammen hver lørdag en gjeng. Og de gutta hadde sett seg lei på at jeg alltid satt og strikka. Så var det en gang jeg kom i en sånn sammenkomst, så satt alle guttene med hvert sitt nøste og pinner og strikka i det jeg gikk inn av døra (ler). Da skjønte jeg at kanskje jeg skulle gi meg.

Guri: Gjorde du det, da?

Berit: Jeg gjorde det, da, dum som jeg var (ler). Jeg ville jo ikke gjort det i dag, men bare fortsatt. (Informant 5, båndprotokoll: 287)

Opplevelsen av å bli latterliggjort i jevnaldrendes påsyn, og ikke minst at det var guttene som demonstrerte sin misnøye med strikkingen hennes, fikk Berit til å oppgi sin største lidenskap i sammenkomster der begge kjønn var representert. Guttene vurderte det trolig dit hen at strikkingen tok for mye av Berits oppmerksomhet slik at hun ikke kunne konsentrere seg fullt ut om deres nærvær. Berits vurdering av denne hendelsen i ettertid tyder på at hun oppfatter sitt unge jeg som underlagt et krav om å føye seg etter guttenes ønsker for å bli akseptert og godt likt. Den godt voksne Berit ville ikke gitt etter for denne type press for å oppnå anerkjennelse fra det motsatte kjønn.

Berit var i tillegg medlem i en syklubb, hvor det både ble sydd og strikkes. Syklubben ble stiftet mens Berit gikk på realskolen, og med unntak av en midlertidig stans i årene da medlemmene var småbarnsforeldre, har den vært i kontinuerlig drift siden. Et av høydepunktene i syklubbens tidlige år var produksjon av strikkegenser til den årlige holmenkollsøndagen. Ny genser hvert år var en absolutt nødvendighet, i følge Berit (ibid, båndprotokoll: 035). Guttene i Berits omgangskrets visste å sette jentene på plass, om enn med en humoristisk undertone:

Guttene på gymnaset kalte oss spinsterklubben (ler). (Ibid, båndprotokoll: 134)

Syklubben var et univers guttene ikke hadde tilgang til, fikk innsyn i eller hadde noen form for kontroll over. Guttenes våpen ble dermed en mild form for latterliggjøring, i dette tilfellet gjennom bruk av et kallenavn som jentene absolutt ikke ville identifiseres med.

Strikkeklubben som faktisk og forestilt univers

Sy/strikkeklubben er en arena for synkron overføring; et møtested for både praktisk og sosial utveksling, slik mange av mine informanter også gir uttrykk for. Ikke alle har personlig erfaring med sy/strikkeklubber, men forestillinger knyttet til dette fenomenet er likefullt noe som eksisterer i bevisstheten til flere generasjoners jenter og kvinner. Kvinneforeninger til støtte for misjonen kan muligens være én forløper og inspirasjonskilde for sy/strikkeklubbene. Imidlertid er de fleste slike klubber fri for denne typen eksplisitte formål. Fra tiden da fin

blondestrikking ble (empire)mote i by- og embetsmannsmiljøer på slutten av 1700-tallet, finnes opplysninger om at kvinner strikket i full offentlighet når de var på besøk hos andre (Kjellberg, Gravjord, Rosander, Svendsen 1987: 27). Kanskje kan dette ha utgjort et forbilde for senere tiders sy/strikkeklubber. Camilla Maartmann har studert fritidskulturen blant gutter og jenter som hadde sin oppvekst i et middelklassemiljø på Smestad på 20–30-tallet, og understreker at klubbkulturen var svært utbredt blant jentene (Maartmann 2005:136). Maartmann ser barnas klubbkultur som en forberedelse til, eller speilbilde av voksenverdenen:

Mens gutteklubbene tilhører en form for guttetradisjon som i Norge oppsto på slutten av 1800-tallet, føyer jentene seg inn i en kvinnelig klubbkultur, der litteratur, håndarbeid og sosialt engasjement sto sentralt. Gjennom klubbinstutisjonen utforsket guttene sin fremtidige mannlige voksenrolle, mens jentene på sin side fikk prøvet ut og øvet inn verdier og kunnskap man innen middelklassen anså som nødvendig kvinnekompetanse. (Ibid:144)

Maartmann knytter altså klubbkulturen til middelklasseverdier, men nedslagsfeltet for slike klubber har åpenbart vært mye større, ettersom begrepet sy/strikkeklubb utgjør en del av de aller fleste jenter/kvinneres forståelseshorisont. Sy/strikkeklubben kan fortone seg som noe man gjerne skulle vært en del av, men som er uoppnåelig, slik en informant minnes:

Jeg var ikke med i noen slik klubb. Hjemmeforholdene var ikke slik at jeg kunne be venninner heim. Heller ikke mor kunne, av de samme årsakene, være med i noe klubb e.l. At det eksisterte slike klubber, visste jeg jo, men for meg blei det bare en sår drøm... (K46, 37720: 4)

Forestillingen om det intime jentefellesskapet hvor man utveksler betroelser, kanskje får servert boller og kakao, og ikke minst at dette foregår *hjemme* etter tur hos hvert enkelt medlem, kan virke forlokkende på den som står utenfor. Informanten kan fortelle at hun var medlem av en barnesanitetsforening hvor de strikket små gevinster til tombola (ibid), men dette har åpenbart ikke hatt den samme magien over seg som sy/strikkeklubben.

En jevnaldrende informant kan fortelle hvordan et møte i hennes barndoms syklubb forløp:

Syklubben hadde ikke noe langt liv og produktene var ikke noe å rope hurra for. Vi hadde nok en oppskrift både på sokker og votter fra håndarbeidstimene på skolen. Vi møttes hos hverandre én gang i måneden, spiste smørbrød eller kake som mødrene våre lagde i stand, drakk kakao eller en sjelden gang brus, og selvfølgelig saft. (K47, 37633: 3)

Her er det ikke produktene som står i hovedfokus, strikkingen legitimerer snarere sammenkomster der venninnene omgås på en mer høytidelig måte enn i hverdagen. Muligheten for å få brus må ha gitt disse møtene en aura av spenning i en tid der saft var det normale.

For Nina, som vokste opp på 80–90-tallet, hadde begrepet strikkeklubb en litt annen klang:

Guri: Var det sånn at du noen gang strikket sammen med andre?
Nina: Venninner.
Guri: Ja? Hadde dere strikkeklubb?
Nina: Nei, det hadde vi ikke, for det hørtes så teit ut (ler). Men vi strikka sammen. Og jeg strikka ofte votter til mine små kusiner da.
Guri: Åja.
Nina: Luer og votter...
Guri: Mm. Men møttes dere jevnlig?
Nina: Nei, det var bare sånn: "Åh, nå skal vi strikke". Ja så var det sånn superstriking på en liten uke, og så la vi det fra oss (ler). (Informant 2, båndprotokoll: 038)

I Ninas bevissthet var strikkeklubben noe hun og hennes venninner ikke ville identifiseres med, ettersom et slikt begrep høyst sannsynlig ga assosiasjoner til mødre- og bestemødre-generasjonens sammenkomster. Måten de møttes på tydeliggjør dessuten hvordan de tok avstand fra strikkeklubbens tradisjonelle møtefrekvens, som gjerne er jevnlig og regulert. Til tross for at strikkeaktivitetenes ytre rammer ikke kunne karakteriseres som en strikkeklubb, var produksjonen under disse sammenkomstene desto mer i strikkeklubbens ånd; votter og luer til små kusiner kunne like gjerne vært noe Berit og hennes venninner syslet med i sin syklubb.

For Nina og hennes venninner var forestillingen om strikkeklubben som fenomen i aller høyeste grad en del av deres forståelseshorisont, og nettopp derfor kunne de så eksplisitt ta avstand fra det. Strikkeklubbens forestilte univers gjør det mulig nærmest å velge side:

Jeg har aldri vært medlem av en sy-eller strikkeklubb, jeg har litt aversjon mot slike planlagte sammenkomster. Ingen i min familie har heller forankring i slike "klubber". Men mange av min generasjon/vennekrets har deltatt/deltar i denne type aktivitet, med store smørbrødbord og kaffedriking til langt over midnatt, har jeg hørt. I dag tror jeg ikke det er så utbredt som det var for ti-tyve år siden, men jeg har inntrykk av at enkelte henger med fremdeles, med faste møtedager, ost og vin, og sparing til felles årlige utenlandsturer. (K57, 37689: 3)

Ettersom informanten selv aldri har deltatt i en sy/strikkeklubb, bygger hun sin argumentasjon på antakelser samt det hun har hørt av andre. Utsagn som "tror jeg ikke" og "jeg har inntrykk av" tydeliggjør hennes ståsted; hun har ingen egen erfaring, men forestiller seg hvordan det er i sy/strikkeklubbens univers. Informantens holdning til strikkeklubber har et klart normativt tilsnitt. Hun har skapt et bilde av hvordan strikkeklubbmøtene (ut)arter seg, og tar selv avstand fra denne formen for samvær. Det faktumet at ingen i hennes familie heller har tilknytning til noen sy/strikkeklubb, kan tyde på en form for lojalitet overfor familietradisjonen.

Et stykke lenger ut i besvarelsen reflekterer hun over hvorfor hun liker å strikke:

Drivkraften ligger hovedsaklig i å skape noe – å se at det blir et godt resultat. Så liker jeg tankerommet strikkingen gir meg, tid til stillhet og refleksjon. Jeg har strikket mangt et problem og utfordring inn i et

godt strikketøy. Kanskje derfor jeg best liker å strikke alene, ikke i såkalte strikkeklubber eller sosiale lag. (Ibid: 4)

Den uttalt negative forestillingen om strikkeklubben som sådan, henger dermed åpenbart sammen med informantens eget forhold til det å strikke. Hennes argumentasjon mot strikkeklubber kan vel så mye være et slags forsvar for retten til å strikke for seg selv, at strikking ikke nødvendigvis må foregå i en sosial sammenheng. For andre er strikkeklubbens sosiale aspekt en helt klar motivasjonsfaktor:

Jeg har mange venner som strikker. Noen er så aktiv at de har strikketøy med i lunchpausen også. De er medlemmer av det lokale Husflidslaget. Jeg er medlem der samt i en syklubb der vi ikke er så veldig ivrig med håndarbeid. Det er mest det sosiale som teller. Vi spiser rundstykker og kaker samt drikker kaffe og te. Vi møtes kanskje hver 6. uke om vinteren. (K52, 37645: 3)

Denne syklubbens faktiske univers motsvarer foregående informants forestilte sy/strikkeklubb-univers. Forskjellen ligger i de to informantenes innstilling til denne samværsformen. Mens rammen dette foregår i oppleves som et hinder for egen strikkeutfoldelse av én, erfarer en annen at det sosiale som oppstår som en naturlig følge av slike sammenkomster, har en verdi i seg selv. Strikkeklubbens innhold kan imidlertid endre seg over tid, slik denne informanten uttrykker:

Vi strikkes hos hverandre eller hjemme. Etterhvert ble vi en "syklubb" m/vekt på strikking. (Vi holder sammen ennå, etter bortimot 50 år! Nå med hovedvekt på skravling).(...) Vår syklubb (som vi etterhvert bare kaller klubb) møtes ca. én gang i mnd., med god mat, prat og alltid minst én med håndarbeid i hendene. Tror vi har laget "det meste" i årenes løp. Vi er 7 medlemmer, som altså gikk i samme klasse på Folkeskolen (startet i 1957). (K49, 37649: 1)

Utsagnets lett humoristiske undertone vitner om en reflektert holdning til denne formen for samvær, der kvinnefellesskapet etter hvert har blitt det sentrale. Sy/strikkeklubben *er* i all hovedsak et kvinnefellesskap hvor menn ikke har adgang. Tidligere så vi et eksempel på hvordan noen tenåringsgutter ga et tilsvarende svar til en slik ekskludering. For menn utgjør strikkeklubben i aller høyeste grad et ukjent univers, noe man kan projisere ulike forestillinger på. En av mine mannlige informanter har gjort seg følgende refleksjoner vedrørende kvinners samling rundt strikketøyet:

Dette er ellers noe jeg misunner kvinnene. Jeg også kunne godt tenkt meg å sitte med et håndarbeid i fanget i en sosial ramme. Det er beviselig avslappende å ha noe å sysle med, noe å sysselsette hendene med mens en sitter stille rundt et bord. Å bare sitte der og se rett fram for seg, er både kjedelig og for kroppen mer ensidig og belastende. I strikking og håndarbeid har kvinnene en styrke i forhold til menn; de orker å sitte sammen lenger å være sosiale. Og det er godt å være sammen, det er godt å gjøre noe sammen. Kanskje har vi her en av mange årsaker til at kvinner lever lenger enn menn...(M56, 37639: 3)

Informanten, som er født på femtitallet og dermed en godt voksen mann, uttrykker her et grunnleggende positivt syn på strikking i alminnelighet, og strikkeklubber i særdeleshet. Utsagnet står i kontrast til tenåringsguttenes latterliggjøring av jevnaldrende jenters syklubb, som i deres vokabular ble til spinsterklubben. Latterliggjøringen var trolig et utslag av en frykt for at jentene skulle miste interessen for dem og bli totalt oppslukt av garn og strikkepinner. I ovenstående sitat er det den erfarne, vise mannen som uttaler seg. Han som ikke lenger betrakter det motsatte kjønns interesse for håndarbeid som et hinder for å oppnå kontakt, men som tvert imot åpent og reflektert ønsker seg tilgang til et slikt univers selv. Det er mulig å tenke seg at motivet er det samme, nemlig tilgang til kvinnenens verden, men måten dette gjøres på er av total ulik karakter.

Tradisjonsmedier

Med utgangspunkt i Asbjørn Klepps inndeling i ulike tradisjonsmedier kan det være interessant å undersøke nærmere hvilke svar materialet gir. Når det gjelder den grunnleggende opplæringen, er *motorikk/oralteknikk* det overlegent dominerende tradisjonsmediet. Det er *ingen* informanter som kan fortelle at de lærte å strikke ved hjelp av bøker eller oppskriftshefter. De aller fleste i denne undersøkelsen oppgir som nevnt at de har lært å strikke enten i førskolealder eller i løpet av de første årene på barneskolen, og fortrinnsvis av et eldre kvinnelig familiemedlem. Det ser med andre ord ut til at det er en grunnleggende oppfatning at overføring av strikkeferdigheter enklest skjer ved demonstrasjon og selvsyn. At opplæringen synes å finne sted i ung alder, har trolig også noe å si når det gjelder hvordan formidlingen foregår; det sier seg selv at de aller fleste sjuåringer vil ha problemer med å få noe meningsfylt ut av tegninger ledsaget av forklarende tekst. Samtidig er det interessant å se at det nettopp er i en bestemt alder at opplæringen skjer, om dette enten skyldes at interessen for dette oppstår hos barnet selv, eller om eldre kvinnelige familiemedlemmer synes tiden er inne for å videreformidle kunnskapen. Dette spørsmålet er ikke stilt direkte til noen av mine informanter, så noe entydig svar finnes ikke i denne omgang. Det første strikketøyet er gjerne en gryteklut, dukkeskjurf eller rett og slett en firkantet lapp. Flere oppgir at da de behersket kunsten, var strikking av dukkeklær første post på programmet, noe som kan tyde på egenmotivasjon. Andre nevner nyttige, mindre ting som sokker, votter og skjurf. Spørsmålet er likevel om strikking av dukkeklær har vært utgangspunktet for et ønske om å lære seg å strikke, eller om denne produksjonen ble et resultat av inspirasjon *fordi* man behersket

kunsten. Jeg vil anta at det er flere krefter som virker samtidig. Strikking av dukkeklær virker motiverende som opplæringsmetode, ettersom den raskt gir konkrete, håndfaste resultater, samtidig som den bidrar til økt strikkekyndighet. En informant utviste stor kreativitet i denne prosessen, og forteller hva hun gjorde for å få riktig størrelse på dukkeklærne:

Etter hvert små klær til dem (dukkene), husker jeg strikket med knappenåler for å få klærne små nok...(K49, 37649: 1)

Ønsket om å oppnå bestemte resultater var i dette tilfellet så sterkt at informanten gikk løs på en tilsynelatende umulig oppgave. Det umulige bestod for det første i at knappenåler er knøttsmå og dermed uhyre klønete å håndtere, for det andre i det opplagte faktumet at man stikker seg på knappenåler! Det uttalte og lystbetonte målet har i dette tilfellet virket så motiverende at informanten i sin iver trosset slike trivielle hindre, og på denne måten videreutviklet både motorikk og strikkeferdigheter.

Strikking av dukkeklær har hovedsaklig foregått uten bruk av oppskrift. Når det gjelder *skriftsymbol/billedlig framstilling*, er dette derimot tradisjonsmedier som informantene i all hovedsak gjør bruk av først i sen barndom, ungdom eller voksen alder. Det kan synes som om det å forstå en slik framstillingsform krever en viss modenhet, noe følgende utsagn om strikking i barneår vitner om:

Jeg klarte nok ikke bruke oppskrifter – tror jeg var ganske klønete. (K57, 37650: 2)

Da hun tok opp igjen strikkingen som nybakt tenåringsmor, var utgangspunktet derimot oppskrifter.

Flere oppgir at de etter hvert begynner å strikke til seg selv, hvor genser nærmest utpeker seg som "mesterstykke":

Husker ennå Stoltheten jeg følte som 13-åring da jeg var ferdig med en mønsterstrikket genser. Og som den ble brukt! (K49, 37630: 3)

Følelsen av å mestre noe som kanskje bare noen år tidligere framsto som uoverkommelig, har opplagt virket tilfredsstillende og styrket selvoppfattelsen. Ved å oppdage at man faktisk behersker en oppgave som tidligere har vært forbeholdt de som er eldre enn en selv, tar man et stort skritt inn i voksenverdenen. Ettersom denne informanten vokste opp i et miljø der strikkingen hadde et stort alvor over seg (jf. sitatet om lofotkarene som skulle utstyres med strømper og sokker, s: 35), er det nærliggende å anta at ønsket om å beherske voksne oppgaver har virket motiverende. Dersom det ikke ventet anerkjennelse verken fra

voksenverdenen eller jevnaldrende, er det mindre trolig at ønsket om å mestre kompliserte strikkeoppskrifter ville vært like sterkt.

Materialet viser at håndarbeidsblader, oppskriftshefter fra garnbutikker og ukeblad er de dominerende tradisjonsmedier. Strikkebøker blir også brukt, samt utveksling av oppskrifter venninner imellom. Dessuten har enkelte brukt oppskrifter de har fått på skolen. Andre oppgir internett som det nye stedet hvor man kan lete seg fram til oppskrifter, noe en informant begrunner med følgende:

Blader om håndarbeid finner jeg ikke interessante, de blir for "satte" på mange vis, har ikke helt fulgt med i utviklingen. Det er på nettet man kan finne de mer spreke modellene opplever jeg, på ulike hjemmesider til de "proffe" strikkerne. (K57, 37689: 4)

Informantens bruk av internett er trolig knyttet til et grunnleggende ønske om ikke å følge strømmen. Ved å oppsøke ulike hjemmesider som de færreste har kjennskap til, er det mindre risiko for å treffe på andre med tilsvarende plagg. Slik framstår hun som mer i forkant enn de fleste, både fordi hun er oppdatert på det nyeste innen strikking, samt det siste innen tradisjonsmedier – internett.

Strikkeinteressen medfører for mange en trang til å samle på oppskrifter. Flere forteller om ringpermer og bøker med strikkeoppskrifter limt inn, og for noen kan det bli i meste laget:

Ellers har jeg uttallige ark i et løssbladssystem på hobbyrommet mitt. Hjelp! Der burde jeg nok rydde!! (K47, 37633: 4)

Ubalansen mellom hva som kommer inn i huset og hva som faktisk blir satt i system for eventuelt å tas i bruk, tyder på at ønsket om å utnytte de kreative sidene ikke står i samsvar med den tiden informanten har til rådighet. Mengden oppskrifter kan i slike tilfeller muligens virke mot sin hensikt, i den forstand at de hemmer tiltakslysten framfor å inspirere til skapende virksomhet. Tiden man kunne brukt til selve strikkingen må i stedet utnyttes til å holde orden på oppskriftsamlingen.

Bruk av oppskrift er i det hele tatt svært utbredt; det er langt flere som oppgir at de strikker etter oppskrift enn det er som strikker fritt etter eget hode. Dersom det strikkes fritt går det gjerne i enklere ting som votter, sokker, sjal o.l. Dette er plagg som det ofte strikkes så mye av at selve handlingsforløpet blir internalisert, og hvor oppskrift av den grunn blir overflødig. Større og mer kompliserte plagg krever derimot skrift- og bildesymboler for de aller fleste. Det å strikke fritt synes å være forbeholdt de som uttalt forteller om at det å strikke gir dem utløp for skapertrang, eller de som har et stort strikkeengasjement, og som dermed bruker mer tid på strikking enn flertallet. Når det å skape utgjør hovedfokus, er

nettopp det å kreere noe ut fra eget hode vesentlig. For å komme dit kreves imidlertid en vedvarende strikkeinteresse for slik å kunne frigjøre seg fra oppskrifter. Gjennom intervjuene opplevde jeg at flere gjerne skulle sett at de kunne strikke fritt, for nettopp å kunne være mer uavhengig av ferdig utformede oppskrifter, men at kunnskapene ikke strekker til.

Bruk av *artefakt* som tradisjonsmedium synes imidlertid ikke å være særlig utbredt. Feltmaterialet gir ingen indikasjoner på at det å kopiere et konkret plagg er en vanlig framgangsmåte for flertallet av strikkere. Det nærmeste eksempelet på et slik framgangsmåte kom fram under et intervju med Hilde som har strikking som delvis levebrød, og som har imponerende ferdigheter og kunnskap om strikking (informant nr. 3). Hilde fortalte at da hun som ung festet seg ved et plagg som hun syntes var spesielt fint, kunne hun sette seg ned å strikke dette ut fra eget hode. Framgangsmåten besto i dette tilfellet av en kombinasjon av tradisjonsmediet artefakt og det å strikke fritt. Utgangspunktet var et konkret plagg, men hun brukte sin egen kunnskap om materialer og teknikk i utformingen av plagget. Hennes dyktighet på dette området fristilte henne fra eksisterende oppskrifter, noe som underbygger min tidligere påstand om at tradisjonsmediet artefakt kommuniserer med den erfarne håndarbeider.

Kapittel 5. Kvinneverdier

I det foregående har vi sett hvordan den første innføringen i strikkekunsten nærmest uten unntak foregår diakront, dvs. at formidlingen av kunnskap om strikking skjer ved at eldre kvinner demonstrerer sine ferdigheter til etterfølgende generasjoner. På et plan dreier det seg altså om overføring av konkrete kunnskaper innen teknikker, materialer og utforming av bruksgjenstander. Samtidig har vi sett at strikkeopplæringen også er en arena for videreformidling av allmenne – dog kulturbestemte – verdier, som for eksempel det å være arbeidsom og hurtig. Overføring av strikkekunnskaper kan videre sees i sammenheng med hvordan verdier av slik allmenn art får en kvinnelig tematisering. Mens det å være hurtig og arbeidsom kan regnes som kjønnsnøytrale verdier, og slik sett har vært (og er?) et dypt rotfestet ideal for begge kjønn, kan man hevde at omsorg og flid knyttet til den hjemlige sfæren er typiske kvinneverdier. Begrepet kvinneverdier kan på den ene siden forstås som de verdier kvinner selv bekjenner seg til og vurderer som viktige, på den annen side hva omgivelsene til enhver tid anser som spesifikt kvinnelig. I begge tilfeller vil et normativt tilsnitt være tilstede, og i realiteten vil det være gjensidig påvirkning mellom disse ettersom ingen individer lever i et vakuum, men influeres av kulturelle og strukturelle føringer i samfunnet – forøvrig en langvarig diskurs jeg ikke skal bevege meg inn på i denne oppgaven. Ikke desto mindre har omsorg vært selve fundamentet i store deler av det som tradisjonelt har sysselsatt kvinner, jf. for eksempel Liv Emma Thorsen (1993).

I det følgende skal jeg å gå nærmere inn på hvordan kvinneverdier, både forventede og selvvalgte, tematiseres gjennom strikking, men også hvordan kjønnsnøytrale men kulturbestemte verdier får et særegent kvinnelig uttrykk nettopp i strikkingen.

Morsrollen – strikking som omsorg og innordning i det gode fellesskap

Kvinnelig omsorg er kanskje først og fremst knyttet til moderskapet. Feltmaterialet viser at det ofte er en sammenheng mellom morsrollen og graden av strikking, ettersom flere enten tar opp igjen strikkingen eller virkelig tar fatt på strikking når de venter sitt første barn. En av mine informanter karakteriserer seg selv som en guttejente som satt lite i ro under oppveksten. Strikking var det så som så med, og hun kan blant annet fortelle at en eldre bror strikket og sydde mer enn henne i barneårene. Dette endret seg imidlertid da hun gikk gravid med sin første sønn:

Så husker jeg ikke mer om min strikkeerfaring før jeg var 16 og gravid, da strikket jeg en brun og oransje genser og bukse til min sønn. (K57, 37650:1)

Formålet med strikkingen var på et ytre plan det å lage en konkret nyttegenstand til det ventende barnet. Samtidig kan strikkingen ha utgjort en del av den mentale omstillingsprosessen som finner sted i svangerskapet, i den forstand at informanten nærmest strikket seg inn i morsrollen. Den forestående oppgaven utløste en tilsynelatende indre ro som står i sterk kontrast til informantens mer utagerende oppvekst. Det faktumet at hun ble gravid som 16-åring, gir indikasjoner på en ungdomstid med grenseutprøving helt på kanten av hva som trolig ble ansett som respektabel, kvinnelig oppførsel. Informantens mor var en ivrig strikker med klare meninger om andre kvinner:

Det foresvever meg en tanke, at kvinner som ikke kunne håndarbeid og matlaging var "dårlig sort". Hører min mors stemme i bakgrunnen. (Ibid: 1)

Håndarbeid var med andre ord knyttet til kvinnelighet, og morens syn har utvilsomt vært normgivende med hensyn til datterens forhold til blant annet strikking. Å være guttejente og uinteressert i håndarbeid som barn er én ting. Da informanten selv ble gravid som helt ung jente derimot, er det mulig å tenke seg at ansette ferdigheter knyttet til det å være en ordentlig kvinne – og ikke en kvinne av "dårlig sort" – har vært utslagsgivende for informantens videre handlinger. Gjennom ungdommelig utforskertrang og jakt på spenning som endte opp i en ganske sikkert uønsket graviditet, demonstrerte informanten en form for ukvinnelig og usømmelig atferd. Etnologen Kari Telste har tatt for seg unge kvinners seksualitet gjennom hundre år og synliggjør nettopp hvordan stereotypier om forventet kvinnelig passivitet og mannlig pågåenhet har lagt føringer for jenters opptreden på den seksuelle arenaen (Telste 2005). Formaninger om å passe seg og ikke være lett tilgjengelig, for dermed å unngå stempelet "løs på tråden" eller i verste fall havne i "uløkka", har ligget i bakhodet til generasjoner av jenter, noe som nødvendigvis måtte føre til en motreaksjon: "For kvinner som var unge den gang (70-tallet, min anm.), var kjærligheten ofte et opprør mot foreldrene og gammeldags moral. Opprøret kan likestilles med seksuell frigjøring – en seksuell revolusjon" (Telste 2005:107). Når resultatet likevel ble en graviditet, kan man forestile seg at en ung jente ydmykt forsøkte å finne tilbake til sin plass i det gode fellesskap. Ved hjelp av strikkingen hentet 16-åringen seg på sett og vis inn igjen og tilpasset seg rollen som respektabel kvinne og ansvarlig mor. Strikkingen framstår nærmest som en håndsrekning til moren og det kvinnefellesskapet hun var en del av. En form for forsonende gest som rommer en anerkjennelse av morens verdier og holdninger som informanten selv bevisst eller ubevisst

opponerte mot gjennom oppveksten – en opposisjon som trolig ble forsterket av nevnte tendenser og motreaksjoner i tiden. Svangerskapet ble da også starten på et langvarig og nærmest lidenskapelig forhold til strikking (ibid: 3). Det intense livsbegjæret ble tøylet og plassert i ansvarlige rammer.

Maja er en jente i slutten av tjueårene som ventet sitt første barn da jeg intervjuet henne. Situasjonen var til dels problematisk, ettersom familien ikke ga full anerkjennelse verken når det gjaldt barnefaren eller graviditeten i seg selv. Hun har aldri vært noen aktiv strikker, men hadde under svangerskapet fått kjennskap til tøybleier med bleiebukser av ubehandlet ull. Slik begynte hun å strikke igjen, først bleiebukser, og siden ulike plagg i ubehandlet ull. I utgangspunktet var hun skeptisk til bruk av ullplagg til barn, hun anså det for å være en romantisk ”dille” helt til hun selv ble overbevist gjennom den informasjonen hun fikk. Under intervjuet ga hun tydelig uttrykk for at hun gledet seg til å prøve dette ut i praksis. Valg av tøybleier ble imidlertid ikke særlig godt mottatt verken i familien eller blant venner:

Maja: Ja dette med å strikke bleiebukser og bruke tøybleier, det er få som egentlig er overbevist om at det har noe for seg. Ser på det som litt sånn romantisk, å skulle være litt sånn aparte. Det forbindes ikke engang med noe positivt.

Guri: Nei, du opplever det ikke sånn?

Maja: Nei. ”Du skal nå alltid gjøre noe spesielt ut av det”. Sånne holdninger mer. (Informant 4, båndprotokoll: 108)

Maja velger å ta i bruk en form for tradisjon som implisitt strider imot den rådende tradisjonen i hennes nærmiljø, nemlig at engangsbleier er mest praktisk. Til tross for at Majas valg fører til negative reaksjoner i nærmiljøet, ønsker hun å gjennomføre det hun har satt seg fore. Egen overbevisning veier tyngre enn omgivelsenes kritiske tilbakemeldinger; hjemmestrikkede ullbukser virker ikke umiddelbart fristende på et tidsbesparende menneske i senmoderniteten, frigjort fra fysisk, arbeidskrevende slit. I så måte ser vi en slags parallell mellom Majas valg av barnefar, hennes ønske om å gjennomføre svangerskapet tross motstand fra den nærmeste familien, og det utradisjonelle valget om bruk av tøybleier. Ved å stå fast ved og gjøre det beste ut av den situasjonen hun er havnet i, i tillegg til ønsket om å angripe det praktiske ved morsrollen på en noe annerledes måte, bekreftes familie og venners holdning om at ”Du skal nå alltid gjøre noe spesielt ut av det”. I likhet med 16-åringen strikker Maja seg også inn i morsrollen. Men i motsetning til ungjenta som i tillegg strikket seg over til den respektable kvinnesiden og det anerkjennende fellesskapet igjen, er Majas strikking en ytterligere bevegelse bort fra aksepterte, vante holdninger. Slik konsoliderer hun, bevisst eller ubevisst, sin rolle som en som tar utradisjonelle valg. Strikkingen framstår i

begges tilfeller som en kommentar til den vanskelige situasjonen de er kommet opp i, men intensjon og resultat er like fullt ulikt.

Verdier og valg – tradisjon og refleksivitet

Den som trer inn i morsrollen bringer med seg et sett av holdninger og normer knyttet til forestillingen om det gode moderskap. Hvorvidt eller i hvilken grad mors verdisyn er et resultat av bevisst refleksjon og egne valg, eller en videreføring av rådende holdninger i nærmiljøet, må sees i sammenheng med tid og sted. I moderne samfunn er ikke tradisjon nødvendigvis den førende normgiver, jf. blant andre Giddens, noe som også reflekteres i holdninger til morsrollen. Majas valg av tøybleier kan imidlertid sees i sammenheng med det Giddens kaller rettferdiggjort tradisjon. Informasjon om ulike bleietyper har overbevist Maja om fordelene ved tøybleier sammenliknet med papirbleier. Det dreier seg blant annet om sårbar barnehud som både får lufttilgang samt minimal eksponering for uønskete kjemikalier. Fordelene kan betraktes i et mikroperspektiv, dvs. hva som anses som barnets beste, og i et makroperspektiv, hva som er mest hensiktsmessig ut fra ressurs-og-miljøhensyn. Den ubehandlede ullens gode egenskaper er dessuten bekreftet gjennom vitenskapelige undersøkelser, og slik kan eldre former for praksis revurderes og oppgraderes ved hjelp av modernitetens viktigste sannhetsvitne: vitenskap. Strikking av bleiebukser er for Maja ikke en dyd av nødvendighet, slik det har vært for hennes eldre formødre, men et resultat av et bevisst, reflektert valg. Tøybleier var enerådende fram til omkring 1970, da engangsprodukter ble et reelt alternativ (Klepp 2006:37). Økonomiske eller ideologiske hensyn førte til at en del likevel valgte tøybleier. I dag er engangsbleier nærmest enerådende (ibid). Maja tilhører i så måte en ny generasjon unge kvinner som ikke kun tenker rent praktisk og tidsbesparende, men også lar åpenbare verdihensyn så som miljøvennlighet og ressurstenkning spille en betydelig rolle i de daglige valgene. Det økonomiske aspektet er ikke utslagsgivende når det gjelder valget om å strikke bleiebukser og klær til egne barn, og Majas handlinger kan således relateres til det jeg innledningsvis valgte å kalle et utvidet nyttebegrep.

Kontrasten er tydelig til den eldste av mine informanter, født i 1945 og småbrukerkone (informantens egen yrkestitulering). Hun minnes strikking i nærmiljø under egen oppvekst og siden som ung, nygift husmor:

Alle kvinnene strikket i den tiden. Det var i etterkrigstiden, og det måtte jo strikkes. Husker også at mor spant garn av saueulla vår (...) og da jeg giftet meg og fikk barn som 18-åring måtte det jo strikkes alt mulig til oss alle. Jeg syntes det var moro, og synes det fremdeles. På kvelder og fritiden måtte jo

strikketøyet frem, slik var det med alle kvinner på den tiden. Skulle en på besøk måtte en ha med strikketøyet. (K45, 37725: 2,3)

Utsagnet tydeliggjør det pliktpreget ved strikking, understreket gjennom bruken av verbet måtte. I motsetning til den generasjonen unge kvinner som Maja tilhører, som kan *velge* å strikke til sine barn, var strikking en aktivitet denne informanten ikke hadde anledning til å stille spørsmål ved. Mødre strikket, slik var det, og det gjaldt i realiteten alle kvinnene i nærmiljøet. At hun syntes det var moro presenteres som en heldig sideeffekt. Maja og småbrukerkona utgjør i så måte ytterpunktene i min undersøkelse, både når det gjelder alder og mentalitet. Satt på spissen kan en hevde at Maja bruker strikkingen som en form for posisjonering og vektlegging av selvvalgte verdier, et valg som indikerer selvstendighet. Småbrukerkonas strikking derimot, var en dyd av nødvendighet i et miljø der "arbeidets mentalitet", sto sterkt: "I bondekulturen har det flittige og arbeidsomme mennesket vært synonymt med det dydige mennesket i vid forstand – det vil si den som besitter de rette dyder – og menneskekroppen har først og fremst vært et redskap for arbeid. Arbeidet blir et mål for det vi kan kalle kulturell selvrealisering" (Thorsen, 1993: 22, 23). Forholdet til strikking var åpenbart sterkt influert av en slik mentalitet, og strikking har trolig hatt en ubestridt posisjon som nødvendig kvinnesyssel i småbrukerkonas nærmiljø. Thorsen understreker at "arbeidets mentalitet" er mer omfattende enn arbeidsmoral: "Internaliseringen av 'arbeidets mentalitet', med vektlegging på lojalitet og pliktfølelse overfor gårdsamfunnet, skapte en mental beredskapsfølelse hos den enkelte som bl.a. gjorde det mulig for husholdet å mobilisere hjelp i krisesituasjoner" (ibid: 275). I trange tider, som perioden etter 2. verdenskrig, kan man forestille seg at ulike sysler knyttet til selvforsyning og nytteproduksjon har fått forsterket betydning i primærnæringsdistrikter. "Strikkedugnaden" småbrukerkona forteller om, har ganske sikkert kunnet gjennomføres problemfritt fordi alle kvinnene i nærmiljøet hadde internalisert en slik mentalitet. Slik ser vi også at tiden og miljøets mer allmenne dyder som ressursutnyttelse og dyktighet i arbeid får en spesifikk, kvinnelig tematisering nettopp gjennom strikkingen.

Småbrukerkona presiserer et uttalt nytte- og pliktaspekt som *egen* kroppslig erfaring, ikke bare som en form for mytisk fortelling om at "i gamle dager måtte de strikke for å overleve" eller som historien om flittige mødre/bestemødres strikkeproduksjon og hverdagsslit. Selv om hun forteller om dette òg. Imidlertid er det verdt å merke seg hvordan informanten presenterer disse opplevelsene rent språklig. Det er den godt voksne kvinne som forteller og vurderer livet sitt i lys av de erfaringene hun har gjort seg i løpet av et langt liv. Bruken av interjeksjonen *jo* gjentas til stadighet, i denne forbindelse som trykksvakt adverb for å beskrive noe som regnes

som alminnelig kjent (Bokmålsordboka 1993: 242). Slik formidler hun avstand til egne opplevelser og tilkjennegir en form for refleksivitet. Strikkeerfaringene fra unge år hadde utvilsomt et plikt- og nyttepreg. Refleksjonene rundt disse erfaringene i etterkant viser imidlertid at hun vurderer dem som et utslag av forhold i tiden, ikke som evige sannheter med et normativt tilsnitt, noe svaret hennes på spørsmålet om tanker rundt håndarbeidsopplæringen i skolen i dag gir indikasjoner på:

Det er vel heller andre ting de lærer enn strikking. Det er jo heller ikke så viktig å kunne slik tiden er nå, når en kan kjøpe det en trenger, og i tillegg ikke trenger så varme klær. Det er jo så varme og gode yttertøy og sko. (K45, 37725: 6)

Den gjentakende bruken av interjeksjonen jo viser igjen en innforståthet og refleksjon; en forestilling om at dette er allmenne kjensgjerninger og et resultat av en utvikling som ikke nødvendigvis er negativ.

Tidlig forskning omkring muntlige kilder var gjerne rettet inn mot "(å) avgjøre i hvilken grad minnene var svekket av tidsgapet mellom opplevelse og gjenkalling i bevisstheten, å avsløre myter, fordreining og det vi oppfattet som kronologisk forvirring, på en måte å rense minnene for den forurensning senere påvirkning hadde utsatt dem for" (Slettan 1994: 75). Senere har man innsett at denne "forurensningen" har en verdi fordi den reflekterer den kulturelle prosessen som har funnet sted (ibid). Småbrukerkonas vurderinger av fortidige hendelser reflekterer således en slik kulturell prosess, en prosess som har en åpenbar verdi i seg selv.

Ut fra materialet kan det synes som om bosted er mer avgjørende for synet på og holdningen til strikking enn hva gjelder alder. Det er fort gjort å anta at dess lenger tilbake i tid dess mer nyttebasert strikking, uavhengig av bosted og miljø. I det store og hele er det selvfølgelig slik. Likevel er det tydelig at for de som har vokst opp på steder der strikkede plagg har vært en del av hverdagslivet på en helt avgjørende måte, har strikkeopplæringen hatt en stor grad av alvor over seg også i yngre generasjoner. Marit er som tidligere nevnt født på slutten av syttitallet, og vokst opp på et småbruk på et mindre sted i Nord-Norge. Hennes refleksjoner rundt det å strikke dreier seg i stor grad om strikking som tradisjonell nytte, at det ferdige plagget skal være fornuftig, varmt og brukervennlig. Av den grunn foretrekker hun å strikke med ullgarn, bomullsgarn har hun ikke mye til overs for:

Marit: Åh, jeg hater å strikke med...jeg strikker ikke med bomull, jeg strikker bare med ull. Alpakka er jeg veldig glad i å strikke med, men det er jo veldig dyrt. Av og til så selger de ut sånne fargenummer, "nei vi skal slutte med den fargen så vi selger den ut for halv pris", da er jeg der og kjøper (ler).

Guri: Men er det sånn at du strikker i ull fordi det er best å strikke med, eller er det fordi du liker...

Marit: Det er best å strikke med, og så er det nyttig, ja. Man får kjøpt ganske mange fine ting i bomull. Men jeg som er nordlending jeg skal ha det varmt òg, vet du (ler). Skal ikke ha det til å fryse. Det finnes ikke dårlig vær i Nord-Norge, bare dårlige klær.

Guri: Så det ligger dypt i deg?

Marit: Ja det ligger veldig dypt i meg. Han (sønnen, min anm.) har hatt to bomullsgensere som var kjøpt som var strikket da. Og han brukte hver av de kanskje et par ganger. Det blir liksom så tjukt og vamsete, så får han ikke bevegde seg samtidig som han ikke er varm. Da blir det jo frysing uansett. (Informant 6, båndprotokoll: 280)

Nyttepreget er her helt klart logisk begrunnet, ettersom ull utvilsomt er varmere, og i følge Marit, mer brukervennlig enn bomull. Likevel ligger det trolig en holdning til det å strikke som en nødvendighet, noe den dugelige kvinne mestrer, implisitt i Marits livsverden.

Vurderingene hun foretar ved innkjøp av garn er, slik jeg tolker henne, et uttrykk for et ideal om den ordentlige kvinne som har orden på økonomien og er sparsom og forsiktig med utskielser i utrensmål. Hun påpeker lett humoristisk at hun som er nordlending skal ha det varmt, og understøtter dermed påstanden om et nytteaspekt sprunget ut fra livsvilkår. Til tross for endrete livsvilkår fordi hun på dette tidspunktet var bosatt i Oslo, er dette like fullt dypt rotfestede verdier. Marits holdninger framstår i så måte nærmest som symbolske artikuleringer av hva det innebærer å være nordlending. Nytebegrepet hun forfekter er dessuten et tradisjonelt nyttebegrep, der økonomisk besparelse og beskyttelse mot frost og kulde er det sentrale. Ettersom man i dag kan få kjøpt for eksempel undertøy og fleeceplagg i ull både for barn og voksne, må det nødvendigvis være andre aspekter enn det rent praktiske og nyttige som er drivkraften bak strikkingen. Kvinnelig ære for eksempel:

Marit: Og så må det jo være litt fint òg, da. Nyteplagg som likevel er fine, liksom. Det savner jeg litt i butikken. Enten så er det fint og så er det helt ubrukelig, eller så er det veldig nyttig og så er det så stygt vet du at du tør ikke ha det på de (barna) i offentligheten (ler). (Informant 6, båndprotokoll: 092)

Det kvinnelige ansvaret omfatter med andre ord ikke bare barnas ve og vel rent fysisk, men også måten de presenteres for omverdenen på. Barnets ytre framtoning gir signaler om de verdier og holdninger som står høyt i kurs hos foreldrene, i første rekke hos mor. Et strikket plagg er i så måte et eksempel på en mors totale kontroll over barnets påkledning, hva gjelder både nytte og estetikk. Ved å stå ansvarlig for utvelgelsen av materialer, farger og eventuelle mønstre, har hun full oversikt over hele prosessen fra garn til ferdig plagg. Ovenstående utsagn tydeliggjør dermed hvordan den kvinnelige dyden flid, som jeg forstår som det å utføre et arbeid hvor man kombinerer blant annet nytte med sansen for det vakre, er høyst aktuell i Marits livsverden. Marits refleksjoner rundt egen strikkeproduksjon er utvilsomt influert av oppvekstmiljøet:

Marit: Jeg har tre brødre, de kan ikke strikke.

Guri: Så det var noe som moren din anså at det var du og søsteren din som skulle lære?

Marit: Ja. Vi hadde litt sånn kjønnsvurdering i huset vårt, hadde det. Brødrene mine var ute og lærte å kjøre båt, mens vi lærte og strikke og sånn. Så jeg og søsteren min kan ikke kjøre båt, men vi kan strikke og lage mat. Og brødrene mine var ganske håpløse på kjøkkenet fram til de flyttet for seg selv på en måte, og lærte seg det selv. (Informant 6, båndprotokoll: 176)

Strikkeopplæringen var med andre ord knyttet til kvinnesfæren, til det å bli sosialisert inn i rollen som den dyktige, flittige kvinne. Samtidig som Marit helt klart målbærer en del klassiske kvinnelige dyder, har hun også et distansert og reflektert forhold til dem. Hun ler litt av at hun kjøper garn på utsalg, og forteller lett lattermildt om kjønnsvurderingen i oppveksten. Et interessant aspekt i så måte er at hun har foretatt et mer tradisjonelt mannlig yrkesvalg, i form av høyere realfagsutdanning med spesialisering innen et mannsdominert fagfelt. På den ene siden opprettholder og viderefører hun normer og handlingsmønstre fra barndomsmiljø, og på den andre siden velger hun et yrke som bryter med vante forestillinger om tradisjonelle kvinnelige livsvalg. Slik ser vi at ulike verdivurderinger lever tilsynelatende motsetningsfritt side om side i Marits livsverden.

At oppvekstmiljø har avgjørende betydning for de vurderingene man gjør som voksen, er det flere som understreker. Hilde forteller følgende om morens holdninger til strikking, og videre hvordan moren forholder seg til Hildes strikking:

Hilde: For det første så er ikke strikking noe man kan leve av, det har jeg veldig sterkt inntrykk av. Og så er det faktisk en nødvendighet og noe man gjør for å få klær på kroppen, og ikke for...begge deler. Og hun strikket jo veldig mye til oss når vi var barn. Veldig mye...og hun strikker jo enda, og når jeg skulle ha ullbukse til sønnen min og sånn, så gjorde hun det. Eller ragsokker, det er veldig greit at hun gjør. Og hun er kjempeflink, hun er veldig dyktig til å strikke, og hun har strikket masse gensere og alt, men jeg tror ikke hun har så mye til overs for min måte å strikke på da, fordi at jeg bruker så mye som de kanskje ville kalle restgarn. Og det har jeg erfart sånn når sønnen min var liten, jeg tror jeg nevnte det en gang for deg at blant annet den ullbuksen hvor jeg sa at jeg ville ha flere farver, det syntes hun var veldig vanskelig (smiler). For jeg sa grønt ben og et blått ben og litt lilla øverst der for det var det garnet vi hadde, og vi bruker det vi har. For det er jeg veldig opptatt av, for det har jeg med meg da. Men for meg er det bare gøy med masse farver, og kjempespennende. Men det likte hun svært dårlig. Men det endte med at det ble flere farver, men det ble helt symmetrisk da (ler).

Guri: Det var hennes bidrag?

Hilde: Ja, det var hennes bidrag. Og jeg merker på hele henne at hun klarer jo ikke se når jeg holder på med sånne ting med kjolen og sånn og masse farver og sånn så: "Ja, nei hva er dette for noe rart da", eller "Så fint dette er da", men jeg kjenner jo at hun ikke er med, hvis du skjønner. Så jeg tror at i hennes generasjon så er strikking ikke... kanskje noe med det at du vokste opp under krigen og skulle ta vare på alt og spare på alt, og hvis du der hvor hun kom fra, hvis du strikket med to farver så skjønte alle at du ikke hadde råd til å kjøpe resten av garnet i den farven. Altså det sitter så i tror jeg, for det opplever jeg fra flere av hennes generasjon eller fra de stedene hvor de faktisk var nødt til å bruke det de hadde. Og de manglet ikke noe, men de brukte det de hadde, ikke sant. Kjøpte ikke garn hvis de hadde sauer og spant det selv, ferdig med det. Og hvis man skulle farve noe så måtte man farve det i en hel farve, man brukte ikke to farver i et plagg. Jeg tror det henger igjen i det.

Guri: Er hun vokst opp i (sted i Nord-Norge) hun og eller?

Hilde: Nei hun flyttet til Oslo som 18-åring, men jeg tror det sitter så sterkt i på en måte. Og hun er en veldig fargerik person selv, hvis du skjønner. Og går med sterke farver og sånn. Men når hun strikker så strikker hun alltid etter mønster, bortsett fra votter og sokker og sånn. Som regel etter mønster, og kunststrikk, strikker sånne ting, og er veldig nøye og pertentlig, og det skal se veldig bra ut på begge sider og sånn. (Informant 3, båndprotokoll: 040)

Morens holdninger til strikking har et normativt tilsnitt. Et strikket plagg representerer ikke utelukkende nytte, vel så viktig for henne er det at plagget ikke signaliserer eventuell fattigdom. Skammen knyttet til det å være fattig utgjør en så stor del av hennes erfaringsgrunnlag at hun selv i dag, hvor et strikket plagg i flere farger på ingen måte er et utslag av fattigdom, ikke kan fristille seg fra en slik tankegang. Et strikket plagg bør i tillegg synliggjøre tilvirkerens flid. Hildes tilnærming til strikking skiller seg derfor klart ut fra både moren og mormorens; for henne er strikkingen en aktivitet hvor hun får utløp for skapertrang. Det tradisjonelle nytteaspektet er mindre framtrедende, men hun påpeker likefullt at hun har internalisert den sparementaliteten som hun mener står sterkt i morens generasjon. Forøvrig er Hildes sparementalitet trolig av en noe annen karakter enn slik den kommer til uttrykk i foregående generasjoner. Mens bruk av tilgjengelige ressurser var en dyd av nødvendighet for Hildes mor og mormor, er Hildes bruk av det hun har til rådighet i større grad et bevisst valg. Slik ser vi at nytten i Hildes tilfelle har fått en annen dimensjon. I et samfunn med overflod av tekstiler kan nettopp utnyttelse av det man allerede har være en motvekt mot en stadig mer omseggripende bruk-og-kast-mentalitet. Hilde representerer dermed både brudd og kontinuitet hva gjelder formødrenes kunnskaper og holdninger.

I kontrast til nytteaspektet som vi gjennom ovenstående har sett at har vært tydelig uttalt hos nordnorske kystkvinner i ulike generasjoner, forteller Hilde følgende om sin farmor:

Farmor, det tenkte jeg på her om dagen da jeg satt og så på spørsmålene og sånt. Fordi farmoren min har jeg ikke truffet, men hun var fra (sted i Sør-Norge) fra en gård. De gjorde ikke håndarbeid fordi de måtte, det var fritidssysselet på en måte, eller fordi de var interessert i kunstneriske ting eller noe sånt. Og jeg vet at hun vevde, det kan hende hun strikket òg, og jeg har en gammel pute og jeg har en vev etter henne på loftet og...silkegarn har jeg, som jeg gleder meg til å bruke. Men hun gjorde dette fordi dette var moro, ikke sant. (Informant 3, båndprotokoll: 035)

Hilde kontrasterer farmorens holdninger til håndarbeid med den nevnte mormorens strikking av slyvotter til brødre på sjøen (s:36). Disse kvinnene tilhørte samme generasjon, men hadde åpenbart ulikt syn på håndarbeidets innhold og funksjon. Selv om Hilde ikke har noe grunnlag for å uttale seg om farmorens forhold til strikking, representerer farmoren åpenbart en helt annen tilnærming til håndarbeid i sin alminnelighet sammenliknet med mormorens holdning til strikking i særdeleshett.

Strikking som noe enhver kvinne må kunne?

I det tidligere utsagnet om at kvinner som ikke kunne håndarbeid og matlaging var ”dårlig sort”, er det både et normativt tilsnitt og samtidig sterke føringer for kvinnelig atferd.

Hvorvidt eller i hvilken grad det å beherske strikkekunsten har vært sett på som noe alle må kunne, eller om det har vært en stor grad av frivillighet, varierer både i tid og rom. Materialet gir ingen entydige svar på denne problemstillingen, men noe kan likevel leses ut av svarene. I småbrukerkonas miljø var strikking noe alle kvinner måtte beherske og sysle med, noe som også var tilfellet med Hildes mormor. Så lenge strikking har blitt sett på som en dyd av nødvendighet, har kravet til kvinners strikkeproduksjon vært tilsvarende stort. Forventningen om at alle jenter/kvinner bør kunne strikke har likevel vært tilstedeværende til tross for at det å strikke ikke lenger har det samme pliktpreget over seg. Som vi så i forrige kapittel minnes Signe følgende fra sin skoletid på 70-tallet:

Signe: Ja det var på barneskolen så var det litt rart med de som på en måte ikke interesserte seg eller ikke hadde tenkt å fortsette med det eller noe sånt.

Guri: Det var noe man gjerne skulle kunne?

Signe: Ja for det normale var på en måte å kunne strikke sånn fram til 76-77, og så ble det mindre og mindre. Ganske fort i løpet av ungdomskolen ble det mindre enn normalt, da. Men på barneskolen så trodde jeg liksom fortsatt det var det normale. (Informant 1, båndprotokoll: 064, sitat brukt tidligere)

Signe anså det å beherske strikkekunsten som normen – de som ikke gjorde det framsto for henne som en form for avvikere fra det hun var opplært til og innforstått med at man skulle sysle med. Nina, som er ca. 20 år yngre, opplevde på sin side strikking som ganske utbredt omgangskretsen. Imidlertid hadde hun ingen oppfatning om at dette var en ferdighet jenter skulle beherske:

Guri: Men hvis man ikke kunne strikke da, hvordan ble det sett på?

Nina: Det var bare sånn: Åja, da har du ikke lært det hjemme på en måte.

Guri: Det var ikke noe rart i det?

Nina: Nei. (Informant 2, båndprotokoll: 044)

Nina, som er den yngste i denne undersøkelsen, gir uttrykk for en avslappet holdning til det å sysle med strikking. Det at flere i hennes nærmiljø strikkes/strikker, anser hun mer som utløp for skapertrang og kreativitet, ikke som et utslag av forventet kvinnelig atferd (ibid, båndprotokoll: 123). Nina kan også fortelle at moren hennes lærte både henne og broren å strikke da de begge var små (ibid, båndprotokoll: 013).

Liknende holdninger finner vi hos Maja, som er omtrent jevn gammel med Nina, men som forøvrig er alene med strikkingen i sin omgangskrets:

Guri: Hvordan opplevde du som barn det å strikke, var det noe man burde kunne, eller var det mer sånn...

Maja: Nei ikke egentlig, sånn at det er noe en kvinne bør kunne. Det kan jeg ikke huske. Men jeg husker at når jeg fikk en strikkegenser, så var det å få en skatt, på en måte. Så det ble sett på som en veldig positiv ting. "den må du bruke, den må du ta godt vare på, den har noen brukt masse tid på og lagd til deg". Ja så det ble sett på som en veldig verdifull ting. (Informant 4, båndprotokoll: 146)

Det kan synes som om verken Nina eller Maja har reflektert noe særlig over denne problemstillingen, noe som kan tyde på at de tilhører en generasjon der strikking ikke lenger utgjør en selvfølgelig del av jenter/kvinner liv. Strikking er på sett og vis blitt nøytral mark, fri for såre punkter og prestasjonsangst. Majas holdning til strikking og strikkede plagg er av det mer eksotiserende slaget. Et strikket plagg er ikke en selvfølgelighet i det daglige, men en sjelden skatt man må ta godt vare på. I tillegg til at dette ytterligere forsterker antakelsen om at strikking ikke lenger utgjør en del av jenters hverdagsliv, gir utsagnet også uttrykk for en bestemt tidsforståelse. For det senmoderne mennesket er ikke tiden en ubegrenset ressurs, men derimot et knapt gode. Den som strikker et plagg til noen bruker ikke kun sine evner og ferdigheter, men også sin tid, og tiden har selv en egenverdi. Et strikket plagg blir imidlertid også verdifullt fordi det framstår som noe unikt og individuelt i en uniformert og masseprodusert hverdag, noe som vil bli grundigere behandlet i neste kapittel.

Om Signe tilhører en av de siste generasjonene hvor strikking er blitt ansett som en utbredt jente/kvinnesyssel, mens Maja og Nina er representanter for en ny generasjon unge kvinner som aldri har måttet forholde seg til noen form for ytre press eller forventninger, har jeg selvfølgelig ikke nok grunnlag for å kunne trekke slutninger om. Noen indikasjoner på unge kvinners opplevelser rundt strikking kan disse uttalelsene imidlertid gi. Oppvekst og miljø teller selvsagt med i en slik vurdering. Tidligere så vi hvordan Marit, som er jevn gammel med både Maja og Nina, og som er vokst opp på et småbruk, åpenbart har et helt annet forhold til strikking. Like fullt, Ninas og Majas lite normative holdning til strikking står i kontrast til enkelte eldre informanter, som inntar en mer forsvarende posisjon på spørsmålet om strikking blir sett på som noe alle kvinner bør kunne:

Strikking er ikke noe must i mitt nærmiljø, de som strikker koser seg med det, og de som ikke strikker har det helt greit med det. Jeg tror nok noen skulle ønske at de kunne strikke, og angre at de ikke har lært seg kunsten. Men ingen ser rart på en som ikke kan strikke, det er jo ikke alle som kan svømme eller kjøre bil heller! (K57, 37689: 4)

Informanten gir tilsynelatende uttrykk for en holdning om at det å strikke er en avgjørelse for hver især, og at det er helt uproblematisk dersom man ikke holder på med denne aktiviteten. Ser vi nærmere på hva hun faktisk sidestiller strikking med, tegner det seg imidlertid et noe annet bilde. Det å beherske bilkjøring er på mange måter en nødvendighet i et moderne samfunn. Den som enten ikke har eller kan kjøre bil, stiller seg til en viss grad på siden av samfunnet, hva enten dette er en bevisst handling eller et resultat av andre forhold. Svømming er også blitt en nær sagt selvfølgelig ferdighet i et land med kommunale svømmehaller, svømmeopplæring i skolen og der sol og badeliv utgjør drømmeferien i den norske, kollektive bevisstheten. I dette utsagnet vurderes strikking dermed implisitt som en form for selvfølgelig og naturlig aktivitet, til tross for at det eksplisitt hevdes det motsatte. Forøvrig er det verdt å merke seg at bilkjøring og svømming er kjønnsnøytrale aktiviteter, ikke spesifikt kvinnelige sådanne, strikking framstår i dette tilfellet som en kjønnsnøytral aktivitet.

En annen uttaler følgende om nærmiljøets holdninger til strikking:

Strikking blir nok sett på som noe som "alle må kunne" i vårt nærmiljø. Tror ikke de som ikke strikker blir sett ned på av noen. Det er jo en frivillig sak hva en har lyst til å bruke fritida si til. De fleste er jo i arbeid, og mange har barn som skal kjøres /hentes på ulike aktiviteter, eller er blitt bestemødre og stiller opp som barnevakt for de små. (K52, 37654: 3)

Utsagnet vitner om en tvetydighet ettersom informanten på den ene siden vurderer strikking som en forventet ferdighet, på den andre siden som en frivillig sak. Bruken av interjeksjonen jo signaliserer i dette tilfellet både et forsvar for kvinners rett til å la strikkepinnene hvile, og en innforståthet om at dette er allmenne kjensgjerninger. Understrekingen av frivillighet og fritid tyder forøvrig på at strikking blir vurdert som en hobby, ikke som arbeid.

Flittige kvinner og kvinnelig ære

Omsorg, enten den er forventet eller frivillig, utgjør uten tvil en stor del av drivkraften bak kvinners strikking. Som jeg var inne på innledningsvis kan både nytte og hygge ligge implisitt i kvinners omsorg. Ved å forsyne familien med nyttige plagg, får omsorgen et håndfast uttrykk. Samtidig kan det å vise andre omsorg utgjøre en form for hygge. En strikket ullgenser er varm både i overført og konkret betydning; den omsorgen som strikkersken har lagt ned i arbeidet med genseren blir nær sagt værende i genseren i form av fysisk, varig varme. En informant minnes i takknemlighet en flittig svigermor:

Hun (svigermor) var samtidig en stor velgjører mht å holde alle barnebarna varme og tørre på fingre og tær med sin produksjon, men om dette var veldedighet vet jeg ikke, det kjentes bare sånn ut som sliten mor enkelte ganger! (K57, 37689: 3)

Informanten som selv er en ivrig strikker visste å sette pris på plaggene fordi hun forsto omfanget av denne type arbeid. Anerkjennelsen av mødres, bestemødres og andre kvinnelige familiemedlemmers innsats er i det hele tatt tydelig i store deler av materialet. Ettersom hovedvekten av informantene selv er kvinner – og gjerne strikkersker – sporer man en grunnleggende forståelse for verdien av dette arbeidet, noe som kommer tydelig til uttrykk hos denne informanten:

Mor strikket alle gensere, votter og luer, ja til og med sparkebukser og kjoler. Etterhvert fikk vi strikkemaskin, og den gikk om kveldene etter at barna var i seng. Mor var i full jobb, men fikk allikevel sydd og strikket mye klær. Jeg var yngst og måtte arve av de andre. Mine bestemødre strikket også mye. (K56, 37714: 2)

Allmenne verdier som det å være arbeidsom og flittig har stått høyt i kurs hos denne informantens mor; verdier som fikk et spesifikt kvinnelig uttrykk gjennom strikkingen. Fulltidsarbeid til tross, å forsyne familien med nødvendige plagg må ha utgjort en grunnleggende del av morens oppfatning av hva det innebar å være en dyktig kvinne. Anskaffelsen av strikkemaskin kan muligens ha vært et slags kompromiss for i det hele tatt å make en slik oppgave. I utsagnet sporer vi også et sparsomhetsideal, i form av arveklær – aberet med å være yngst!

En annen informant minnes morens strikkeproduksjon på følgende vis:

Min mor strikket MYE – og i perioder alle klærne våre, vi var 4 søsken (en døde som liten). Hun strikket til hun døde, og hennes siste gave til meg, ett par oransje grytekluter henger fremdeles til pynt på kjøkkenet mitt – 11 år etter hennes død. (K57, 37650: 1)

Utsagnet vitner om en respekt for morens innsats. De strikkete gryteklutenes posisjon på kjøkkenet kan forstås både som et symbol på takknemlighet, og som et håndfast minne over hva som kjennetegnet moren, nemlig strikkingen. Gryteklutene tillegges en annen funksjon enn det som var den opprinnelige hensikten – bruksfunksjonen – og framstår i stedet som et rent minneprodukt. Liv Emma Thorsen kan fortelle hvordan rokken er blitt et verdifullt minne om ”gammeltida” blant de trønderske bondekvinnene hun har intervjuet: ”Om den gamle rokken ikke lenger har noen nytteverdi, har den desto større symbolverdi. Der den står i stua, er den en påminnelse om flittige kvinnehender og om kvinneleddene bakover i slekta. Den inngår i et register av gjenstander som i kraft av sin 'minneverdi', binder generasjonsskjeden sammen” (Thorsen 1993: 125). Slik ser vi at anerkjennelsen av formødrenes innsats kan få et helt konkret uttrykk.

Et annet aspekt ved kvinners strikkeproduksjon er den familieøkonomiske verdien dette arbeidet har hatt, en verdi som ikke så lett lar seg måle: "Strikkeverksemd har alltid lege i ein konflikt mellom å vere nyttig på den eine sida og å vere ulønnsam på den andre. Ser vi bort frå innteninga (striking som bi-inntekt, min anm.), kan det usynlege arbeidet kvinner utfører, lønne seg for familien på grunn av den innsparinga det gjev å bruke opp att, sy om og bøte. Det er ikkje lett å finne ut kor mykje dette var i kroner og øre"(Sundbø 2005:140). Det usynlige arbeidet dreier seg blant annet om reparasjoner av eksisterende plagg, et arbeid som, på lik linje med husarbeid, kun merkes dersom det ikke blir gjort.

Materialet viser at kvinner har fungert som de reneste forsyningssentraler som har holdt familien med nyttige klær. Informanten som mintes svigermor i takknemlighet, forteller følgende om andre kvinnelige familiemedlemmer:

De fleste kvinnene i min familie har strikket, spesielt min mor og tante var veldig flittige. De strikket alt fra puter til duker og klær. Skigensere, etter klassiske norske oppskrifter var hele familien til enhver tid kledd opp i, med matchende luer og votter. Ullbukser var et must så lenge ungene i familien var små, samt votter og sokker. Sokker og atter sokker - det var litt av en produksjon! (K57, 37689: 2).

Utsagnet vitner ikke bare om et flittighetsideal og kvinnelig omsorg, men også om kvinnelig ære og prestisje, slik jeg har vært inne på tidligere. Matchende antrekk i form av gensere med tilhørende votter og luer, kan blant annet tyde på et kvinnelig ansvar for hvordan familiemedlemmene og særlig barna presenteres for omverdenen. Et strikket antrekk signaliserer foruten dyktighet og flittighet, også estetisk sans. Det blir en motsats til tilfeldighet, ettersom tilfeldighet kan oppfattes som mangel på kontroll, ansvar og delaktighet når det gjelder egne barns ytre framtoning, noe som i sin tur kan vitne om "dårlig sorts" mødre. Kulturhistoriker Ingun Grimstad Klepp berører noe av den samme tematikken i boka *Skittentøyets kulturhistorie – hvorfor kvinner vasker klær*. Klepp sammenlikner blant annet Eilert Sundts beskrivelse av renslighetsstellet i Norge på midten av 1800-tallet, med uttalelser knyttet til klær og klesvask i en familie på fire i dagens Norge: "I begge beskrivelsene er det tydelig at ære og skam er involvert både i klærne og i husarbeid ellers. Kvinnene misliker at fremmede ser hjemmet i uorden både i dag og for 160 år siden" (Klepp 2006: 29). Klepps arbeid viser at det kvinnelige ansvaret fortsatt står sterkt når det gjelder hjemmesfæren, og klær og klesvask særmerker seg som en form for ubestridt kvinnelig domene. Barns ytre framtoning i form av rene, velstelte klær, er tradisjonelt knyttet til kvinnelig prestisje, en prestisje som Klepp påpeker ikke er blitt mindre blant dagens unge mødre: "Snarere kan det se ut til at kravet er skjerpet ved at *rene og pene* klær i dag ikke bare tolkes som hele og flekkfrie, men også nyvaskede" (ibid:136,137). Slik ser vi at de ytre, teknologiske så vel som

ideologiske rammene kan endre seg, men at den mentaliteten som har lagt føringer for kvinners handlinger fortsatt står sterkt. Eksempelet med Marit på side 53, en ung og velutdannet mor i slutten av tjueårene, viser nettopp hvordan kvinnelig ære knyttet til egne barns ytre framtoning utgjør en del av hennes mentale forestilling om hva det gode moderskap innebærer.

Kvinnelig flid – synliggjøring av kvinnelig arbeid

Produksjon av sokker, slik ovenstående informant understreker omfanget av, er en aktivitet informantene ofte knytter til bestemorgenerasjonen. Materialet understøtter dermed forestillingen om ullsokker som en klassisk bestemorsysssel. Sokkestrikking er et arbeid som verken krever eller påberoper seg stor oppmerksomhet mens det pågår, og som heller ikke utmerker seg med et prangende eller i øyenfallende resultat. Ullsokker har vært en forbruksvare i hverdagen, en nødvendighetsartikkel man blir oppmerksom på i det øyeblikket de ikke er for hånden. Slik kan de sees som et eksempel på usynlig, men høyst nødvendig kvinnearbeid. Et par ullsokker er for eksempel stort sett skjult av skotøy, noe denne informanten erindrer fra egen oppvekst:

Husker at farmors spesialitet var strikka sokker. Det var faste innslag under juletreet, og selv om vi ikke likte mjuke pakker, satt vi pris på sokkene fra farmor. De var varme og gode å ha på seg på kalde vinterdager. Jeg drev mye med vinteridrett, og varme sokker, eller "ragga" som sunnmøringene sa, var et nødvendig innslag i skisko og skøyter. (M56, 37639: 2)

De myke pakkene med ullsokker fra farmor utgjorde nærmest et ritual på julaften; et forventet innslag som alltid kom til nytte. Om det er den godt voksne erfarne mannen som i ettertid ønsker at han "husker" at sokkene fra farmor var verdsatte, eller om han som ung gutt bevisst reflekterte over dette og faktisk satte pris på farmorens innsats, er et åpent spørsmål. Det er imidlertid mulig og tenke seg at noe av takknemligheten er vokst i takt med økende alder og innsikt. Den unge gutten har trolig hatt et mer naturliggjort syn på farmorens strikking, i den forstand at den ble ansett som en selvfølge, og fra guttens perspektiv som noe som alltid hadde eksistert. Marit reflekterer over hvordan hun først verdsatte farmorens arbeid i det de årlige sokkene under treet ble en saga blott:

(...) farmoren min strikket, så vi fikk bestandig ullsokker til jul. Det var jo egentlig forferdelig kjedelig, men nå skulle jeg gjerne ønske at jeg hadde en farmor som strikket sokker til meg (ler). For nå får jeg ikke ullsokker til jul lenger, og nå savner jeg det. (Informant 6, båndprotokoll: 010)

Ullsokker som kjedelig julegave er på mange måter en mer troverdig reaksjon fra et barn. Som voksen kan man derimot erkjenne og forstå fullt ut den virkelige verdien av bestemødres innsats.

Strikking av sokker kan sees i sammenheng med et ideal om den flittige kvinne som bruker ledige stunder til nyttige sysler, og kan i så måte være et bilde på kvinners evne til fleksibilitet. Flere påpeker hvordan strikking av sokker nærmest går av seg selv, noe man kan ta fram når det passer og som ikke krever den store konsentrasjonen:

Har alltid et par sokker på gang, men avbryter dette når inspirasjonen kommer for noe mer spennende. Så tar jeg sokkene opp igjen senere. (K49, 37649: 2)

Til tross for at denne informanten ikke strikker i stor skala, er hun like fullt preget av et tradisjonelt kvinneideal om å ha et nyttig strikketøy for hånden. Utsagnet knytter sokkestrikking til noe traust, enkelt og nyttig, noe å falle tilbake på. Betegnende i så måte er Signes beskrivelse av sokkestrikking som "no-brainers" (informant 1, båndprotokoll: 345).

Andre strikketøy kan by på større utfordringer teknisk sett, og gi mer iøynefallende resultater. Strikkeplagg kan således utgjøre en arena for framvisning av kvinnelig flid, i form av for eksempel matchende antrekk. "I analyser av husmorens arbeidssituasjon har det vært et poeng at hun har behov for å synliggjøre sin arbeidsinnsats" påpeker Ingun Grimstad Klepp (Klepp 2006:124). Klepp understreker videre hvordan utendørs tørk av tøy kan fungere som synliggjøring av husmødres arbeidsinnsats: "Utendørs tørk er her åpenbart velegnet. Hun gjør noe synlig for andre, hun gjør noe på den mest tungvinte måten og hun får demonstrert sine ferdigheter. Det viser at det er mer på spill enn ønsket om tørr og eventuell velduftende klesvask" (ibid). På samme måte som klesvasken kan ha en funksjon som utstillingsvindu for kvinnelig dyktighet, kan barn og andre familiemedlemmer iført strikkede plagg fungere som omvandrende utstillingsdukker for kvinnelig flid, noe følgende utsagn vitner om:

Samtidig ser jeg jo nytten av produksjonen, og det er jo ekstra stas når det lille barnebarnet kommer stabbende i en av mormors kreasjoner! Eller se kjæresten sitte på hytteterrassen og varme seg i den genseren du har brukt hele høsten på å produsere. (K57, 37689:4)

Informanten understreker den egne tilfredsstillelsen ved å se de ferdige produktene i bruk, men dette trenger ikke stå i noe motsetningsforhold til et ønske om å synliggjøre eget arbeid overfor omverdenen.

Strikking til veldedige formål

Hittil har jeg sett på hvordan kvinners strikkeproduksjon har kommet den nære krets til gode, dvs. barn, barnebarn, ektefeller mm. Feltmaterialet viser forøvrig at flere har strikket til veldedige formål, eller oppgir nære familiemedlemmer som har gjort det. Det dreier seg først og fremst om strikking som gevinster ved utlodning, basarer, tombola o.l. I noen tilfeller er det imidlertid strikkeproduktene i seg selv som utgjør selve hjelpen, slik denne informanten kan fortelle:

Og "syforeninger" var det bare min mor og hennes venninner som hadde. De hadde også strikket til russiske fanger under krigen (den 2.). (K57,37650:1)

Utsagnet illustrerer hvordan kvinnelig omsorg kan strekke seg ut over og omfatte mennesker som ikke tilhører den nærmeste krets. Strikkeplaggene beskyttet de russiske fangene mot en ren fysisk kulde. Samtidig har den omsorgen som lå i hvert enkelt strikket plagg, både i intensjon og utførelse, utvilsomt varmet mennene i fangenskap i et fremmed land i mer overført betydning. Kvinnelig omsorg i form av strikkede plagg, fikk stå som et symbol på det gode i mennesket, og ga dermed håp til personer i en vanskelig situasjon. Det kvinnelige innslaget blir en klar kontrast til det brutale, mannsdominerte miljøet som de russiske krigsfangene var tvunget inn i. Strikkeaktiviteten kan muligens ha vært inspirert av en kampanje som ble igangsatt på bakgrunn av utbruddet av den finske vinterkrigen, og som en føre-var-holdning med tanke på situasjonen ellers i Europa:

I ukebladet Urd Nr. 6, 1940, kan vi lese at 'strikk mens du venter'-kampanjen er i full gang. Over hele landet strikket kvinnene i hver ledig stund for å skaffe flest mulig varme plagg til de finske soldatene, samt til våre egne soldater i fall Norge skulle bli trukket inn i konfliktene. (Kjellberg, Gravjord, Rosander, Svendsen 1987: 71)

I disse tilfellene utgjorde strikkingen den direkte hjelpen. Når det gjelder strikking til inntekt for "saniteten" og "misjonen", slik flere informanter nevner, utgjør strikkingen et slags mellomledd. Det veldedige formålet er ikke nødvendigvis like eksplisitt som i eksempelet med de russiske krigsfangene. Nærheten, i det minste når det gjelder strikking til "misjonen", kan heller ikke være et avgjørende element for ønsket om å hjelpe. Et aspekt ved utviklingen av den moderne nasjonalstaten og moderniteten forøvrig, er nettopp følelsen av slektskap og ikke minst medfølelse med personer man ikke kjenner og som kan befinne seg geografisk langt unna, jf. blant andre Giddens. I boka "Havet, døden og været. Kulturell modernisering i Kyst-Noreg 1850–1950", gjør historikeren Narve Fulsås blant annet rede for hvordan ulykker av lokal karakter i løpet av siste halvdel av 1800-tallet ble et anliggende for hele nasjonen,

takket være massemedienes nye, umiddelbare formidlingsevne, som i sin tur var et resultat av telegrafvesenet (Fulsås 2003: 89–109). Fulsås viser til hvordan den såkalte Titran-ulykka fra 1899 tydeliggjorde at en ulykke ikke lenger utelukkende var en lokal hendelse med lokale implikasjoner alene, men noe som opprørte hele nasjonen: ”Nøda og sorga til familiane, leitinga etter omkomne, den uuthaldelege ventinga på ein mogleg dødsbodskap er noko som skjer *nå*, med mine *landsmenn*”(ibid:104). Et opprop i Verdens Gang oppfordret til innsamlingsaksjon i alle landets kirker, og appellerte således til det medmenneskelige og empatiske i mennesket (ibid).

Tilgang til informasjon fra hele verden har utvidet det moderne menneskets ”empatiradius” ytterligere. ”Misjonen” omfatter i så måte en medfølelse av global karakter. I alle former for misjonsarbeid ligger det et åpenbart normativt element, og dermed en ubalanse i giver-mottaker forholdet, men maktmisbruk i misjonens navn er en diskurs jeg skal la ligge. Jeg må derimot anta at det å støtte misjonsarbeid, i dette tilfellet gjennom strikking, i all hovedsak er sprunget ut av et grunnleggende ønske om å være til hjelp. Den som strikker til inntekt for misjonsarbeid har åpenbart en kristen verdiforankring, og nestekjærlighetstanken er ganske sikkert en viktig drivkraft og kanskje inspirasjonskilde. Nestekjærligheten og viljen til å yte omsorg er dermed ikke begrenset til de nærmeste, men kan omfatte alt fra nettopp hjelp i nærmiljøet til støtte til ukjente mennesker i andre verdensdeler, slik denne informanten signaliserer med følgende:

Sjøl har jeg i alle voksne år strikka til basarer (sanitetsforeningas basar, Redningsforeningas basar, misjonens basar, korpsets basar, skulebasarar til inntekt for TVaksjonene om hausten). (K46, 37720: 8)

Et vidt spekter av mottakere tyder på et grunnleggende og utstrakt engasjement for andre menneskers ve og vel. Slik ser vi at mer allmenne verdier som medmenneskelighet og omtanke, i tillegg til kristen nestekjærlighet, får et spesifikt kvinnelig uttrykk i form av strikking til inntekt for ulike veldedige formål. ”Det betydelige antall strikkevarer som er produsert både i byene og utover på landsbygda i Norge til inntekt for misjonen, bør ikke glemmes når vi snakker om norsk strikkehistorie” (Kjellberg, Gravjord, Rosander, Svendsen 1987: 30). Omsorgsaspektet ved strikking framstår i så måte som noe mer gjennomgripende enn det å forsyne den nære krets med varme plagg, og dermed som et privat eller lokalt anliggende alene, det kan også være et uttrykk for omsorg på et mer abstrakt og globalt plan.

Strikking til ”misjonen” kan forøvrig føres tilbake til prestefrue Gustava Kielland som i 1844 startet en av landets første kvinneforeninger i Lyngdal til støtte for nettopp ”misjonen”, hvor produksjon av håndarbeider sto sentralt (ibid).

I det foregående har vi sett at formidling av strikkekunnskaper ikke utelukkende har handlet om overføring av konkrete kunnskaper til etterfølgende generasjoner, men også om videreføring av implisitte og eksplisitte holdninger og verdier i kulturen. En informant minnes strikking med bestemødrene på følgende vis:

Jeg var også med i en slags håndarbeids-lag med bestemødrene mine veldig tidlig. Da strikket vi til misjonen. (K48, 37721: 3)

Det er nærliggende å anta at bestemødrene har hatt flere hensikter med håndarbeidslaget. Formidling av strikkeferdigheter og ulike teknikker er i dette tilfellet kombinert med en opplæring i nødvendigheten av å være uegennyttig og hjelpsom. Det faktumet at det var misjonen som var målet for strikkegeskjeften, kan tyde på at kristne verdier sto sterkt i dette miljøet. Dermed var det viktig å videreformidle en forståelse av hvordan nestekjærlighet konkret kan manifestere seg. Opplæringen foregikk i helt unge år, og slik kan informanten ha strikket seg inn i nærmiljøets idealer og holdninger.

Søndagsstriking

Kristne grunnverdier og levereregler har trolig vært framtrедende i ovenstående informants oppvekstmiljø, noe som også kommer til syne i holdningen til det å strikke på søndager:

I min barndom fikk vi aldri lov til å gjøre håndarbeid på søndagene. (Ibid)

Informanten gir ingen ytterligere begrunnelse for forbudet, men det bunner uten tvil i det kristne budet om søndagen som hviledag/helligdag. Mange av informantene har liknende erfaringer fra sin oppvekst, men det er ingen som kan fortelle at de selv praktiserer forbud mot strikking på søndager eller andre kristne helligdager. Det kan synes som om begrunnelsen for forbudet innehar to elementer. På den ene siden finnes forestillingen om at søndag er den dagen da man har fri fra alt arbeid, i så måte en rasjonell og kanskje pragmatisk holdning. Søndag er med andre ord hviledag. På den andre siden betones det religiøse sterkere enn forestillingen om at mennesket skal ha hvile fra arbeid. Det at man ikke skal strikke begrunnes med at man ikke skal vanære det guddommelige. Materialet viser at det har eksistert en del folkelige trosforestillinger knyttet til forbudet mot søndagsstriking, og

syndaspektet har gjerne en sterk stilling i disse forklaringene. En informant minnes helligdagsforbud mot arbeid fra sin oppvekst på følgende vis:

Far likte ikke at vi gjorde håndarbeid på helligdager, men vi lurte oss til når han ikke så. Da vi ble eldre, gjorde vi som vi ville selv om han ikke likte det. Begrunnelsen var at det var et nødvendig arbeid og kunne vente til det ble hverdag. I helgene skulle en bare gjøre det som var nødvendig. En gammel dame sa at vi stakk Jesus i hjertet om vi sydde/strikket på helligdager. Det syns vi var noe stort tull. I dag er det ikke slik. (K52, 37645:2)

Farens begrunnelse, slik den her gjengis av datteren i ettertid, henviser ikke eksplisitt til det religiøse aspektet ved søndagen. Forbudet mot nødvendig arbeid på helligdager var trolig så dypt forankret i folks bevissthet at noen ytterligere forklaring ikke var nødvendig. I følge folklorist Ann Helene Bolstad Skjelbred er holdningen til arbeid på søndag uten tvil det som har hatt sterkest gjennomslagskraft når det gjelder opplæringen til at søndagen er en hellig hviledag (Skjelbred 1983: 41). Arbeidsforbudet har med andre ord virket sterkt normerende på folks atferd. Samtidig kan det tenkes at faren i ovenstående utsagn hadde en delvis rasjonell og pragmatisk holdning til forbudet. Det religiøse var ikke nødvendigvis av betydning for ham personlig, men udiskutable normer i kulturen la føringer for farens handlinger. I så måte kan man kanskje forstå atferden som tradisjon i mer førmoderne forstand. Det refleksive aspektet er fraværende, og etterlevelsen av forbudet kan således ikke karakteriseres som en form for rettfærdiggjort tradisjon. Selvfølgelig kan ikke dette fastslås med full sikkerhet, men det er grunn til å tro at atferden i overveiende grad har vært et utslag av vanens treghet. I den gamle damens forklaring betones imidlertid det *hellige* ved søndagen. Menneskets hvile står ikke i sentrum, det å hedre Gud og det som hører Gud til, framheves som essensielt. Syndaspektet ved søndagsstriking blir i dette tilfellet eksplisitt gjort rede for i det at Jesus lider når man strikker. Jentenes normbrudd tyder forøvrig på en sterk egenvilje og uredd mentalitet, som ble gjensidig legitimert i jentefellesskapet.

Forestillingen om at man stikker Jesus i hjertet når man strikker finnes ikke i Bibelen, men kan snarere karakteriseres som en folkelig trosforestilling. Kulturhistoriker Arne Bugge Amundsen som har arbeidet med folkereligøse holdninger kontra kirkelig teologi, understreker blant annet at "Når man studerer folkelig religiøsitet og religiøs folketradisjon, vil den tolkningsmessige flertydighet av kultiske handlinger, symboler og utsagn ofte springe i øynene." (Amundsen 1990: 3). Ordtak, talemåter m.m. viser at det har eksistert et vell av tolkninger knyttet til påbudet om å holde hviledagen hellig (Skjelbred 1983). Videre sier hun at:

For å opprettholde tradisjoner som direkte avspeiler og bygger opp et religiøst syn på søndagen i tråd med det tredje bud, har forskjellige folkloristiske genrer vært benyttet. De er konsentrert om et forbud

mot søndagsarbeid og at dette straffer seg på en eller annen måte. Det kristne budet er verdien, den tradisjonelle atferd er normen, mens sanksjoner går på straff for brudd eller belønning for den som opprettholder verdien gjennom å etterleve budet. (Ibid: 41)

Forbud mot søndagsarbeid har altså gitt opphav til blant annet ulike talemåter, slik det for eksempel kommer til uttrykk i følgende utsagn:

Jeg strikket ofte, gjerne om søndagen, mistet en maske eller to, strevet med å få den på plass og mor sa gjerne: ”Gud liker ikke at man arbeider på søndagen”. (K47, 37643: 2)

Feil i strikketøyet blir i dette tilfellet å oppfatte som straff for brudd på det tredje bud, og strikking på søndager kan i følge denne forståelsen karakteriseres som en synd. Gud tildeles rollen som den strenge, allvitende faderen, som blir personlig berørt av jentas strikking. Synden knyttes til noe konkret og håndgripelig; ingen ønsker å gjøre Gud noe vondt.

Strikking som synd kommer også tydelig fram i nedenstående utsagn:

Besta hadde en liten trekasse som hun oppbevarte strikketøyet i. Hver lørdag middag skjøv hun strikketøyet, som lå i trekassen, under divanen. Der ble det liggende til mandag morgen. Vi lærte at det var synd å strikke og sy i helga. Besta mente sogar at hvis noen strikka i helga ble det feil, så det måtte rekkes opp mandag. (K49, 37630: 2)

Bestemorens handling antar en nærmest rituell karakter, ytterligere forsterket av hennes strenge formaninger. Straffen for å bryte påbudet om å holde hviledagen hellig er at man får dobbelt arbeid dagen etter, i form av opprekking og strikking på nytt. Bolstad Skjelbred påpeker nettopp hvordan ordtak og talemåter uttrykker at det ikke følger lykke eller velsignelse med søndagsarbeid, og at det ville bli av ubrukelig kvalitet, for eksempel ”søndagsspunne er det ikkje hald i”, eller ”søndagssøm har ingen varighet” (Skjelbred 1983: 42). Berit minnes fra sin barndom hvordan feil i strikketøyet ble forklart som straff for normbrudd:

Jeg strikket også på søndager, og det var ikke bra på den tiden, særlig ikke når farmor kom på besøk. Jeg strikket et dukkeskjørt på rundpinne som var det første jeg hadde strikket på rundpinne noen gang. Da jeg var ferdig med det og hadde felt av og skulle liksom ta det på og ordne med strikk i livet – men jeg skjønte jo ikke, det var jo så rart. Og det er klart, jeg hadde jo vridd det så jeg hadde jo strikket hele skjørtet vridd. Og da farmoren min så det så sa hun: ”Ja det er fordi du har strikket på søndager” (ler). (Informant 5, båndprotokoll: 060)

Her er det ingen anerkjennelse av den lille jentas arbeid, medfølelse kommentarer eller vennlig hjelp. Moralen er kort og godt at dersom man drister seg til å strikke på en søndag, må man også være voksen nok til å ta konsekvensene av sine handlinger. Berit vurderer forøvrig farmorens holdning til søndagsstrikking som en mer pragmatisk enn en prinsipiell tilnærming. Hun ble enke med tre mindreårige gutter, og opplevde mye strev i det daglige:

Sånn at dermed var det kanskje veldig viktig at man ikke skulle gjøre noe på søndager. (Ibid)

Liknende refleksjoner finner vi hos en annen informant, som i sin barndom var velkjent med syndaspektet ved søndagsstriking:

Det var i mitt miljø utelukket å strikke på søndager/helligdager. Det ble sett på som synd og jeg tror mange ikke strikker på søndager fortsatt. Jeg har tenkt at det kanskje var en god ting for kvinnene, fordi det ga dem "fri"/god samvittighet til å la strikkepinnene hvile disse dagene. De arbeidet som regel hardt og mye i de fleste hjem. Søndagene kunne de få hvile, lese eller være sammen med familie uten å måtte føle at de "burde" ha strikket. Nå har strikking blitt en fritidssysse, noe jeg ikke tror det var dengang. (K53, 37719: 3)

Informanten vurderer det slik at det hellige på sett og vis ble et skalkeskjul for mer menneskelige hensyn – å legitimere handlinger ut fra religiøse begrunnelser kan åpenbart virke mindre egoistisk og mer akseptabelt enn å la menneskets egeninteresser spille hovedrollen. Forbud mot søndagsstriking kan også sees i sammenheng med det som denne informanten peker på helt til slutt, nemlig at strikking etter alt å dømme var et nødvendig arbeid for de voksne kvinnene i hennes barndomsmiljø. All den tid nytteaspektet har vært mer framtrædende enn hyggen, er det naturlig å forestille seg at strikking ble vurdert som et arbeid og at det dermed ble underlagt et forbud på lik linje med annet arbeid om søndagen. Bolstad Skjelbred understreker at "For våre formødre var slike håndens sysler ikke avkopling og hobby, men arbeid. Det meste av det folk hadde på seg, var selvlaget" (Skjelbred 1983: 52). Slik ser vi at de to elementene som peker seg ut når det gjelder begrunnelsen for forbudet mot søndagsstriking, det hellige og det verdslige, ofte er to sider av samme sak, noe en av informantene også uttrykker:

Noen av de religiøse er nok nøye med det i dag også, at en ikke skal strikke på helligdager. Det kommer vel av at i gamle dager var strikking arbeid, og alt arbeid skulle jo innstilles på helligdager. (K45, 37725: 3)

Mentalitetenes usamtidighet

Holdningene til søndagsstriking illustrerer på en tydelig måte det Liv Emma Thorsen m.fl. betegner som mentalitetenes usamtidighet, dvs. at ulike mentaliteter kan leve side om side i samme tidsperiode (Thorsen 1993:20). Ovenstående utsagn viser en antakelse om at forbud mot søndagsstriking fortsatt eksisterer i visse kretser. Forøvrig er forbudet mot søndagsstriking som tidligere nevnt noe de fleste forbinder med oppveksten; en holdning som kjennetegnet foreldre eller besteforeldre, og som man selv kanskje tok avstand fra, slik vi har sett eksempler på. Videre kan vi se at mens informanten som mintes den gamle damens

påstand om at den som strikket på søndager stakk Jesus i hjertet understreker at ”slik er det ikke i dag”, finnes et motsatt utsagn hos en annen informant: ”Det (søndagsstriking, min anm.) ble sett på som synd og jeg tror mange ikke strikker på søndag fortsatt” (K53, 37719:3). Hvorvidt eller i hvilken grad denne holdningen er utbredt i informantens nærmiljø, er selvfølgelig vanskelig å si noe sikkert om. Imidlertid uttrykker det en forestilling om at dette fenomenet er tilstedeværende også i vår samtid. For denne informanten er forbudet mot søndagsstriking ikke bare noe som eksisterte i en fjern fortid, det etterfølges av enkelte også i dag.

Som en ytterligere motsats til en slik holdning svarer en jevnaldrende informant følgende på spørsmålet om hun kjenner til at man ikke kunne strikke på helligdager:

Nei, helligdager var tvert imot fine dager å strikke på – når det var ruskevær ute. (K57, 37689: 3)

Det eksisterte tilsynelatende ingen sanksjoner mot det å strikke på helligdager i denne informantens oppvekstmiljø. Utsagnet signaliserer tvert i mot at strikking på helligdager var noe gledesfylt som gjorde kjedelige timer mindre langdryge. Hos andre oppfattes forbudet mot søndagsstriking som noe gammelmodig og nærmest eksotisk:

Hos en av mine onkler, var det forbud mot å drive med håndarbeid på søndager – gresselig kjedelig. De var gudelig anlagt. Nå er onkel og tante for lengst døde – har ikke hørt om liknende ting nå til dags. (K49, 37649: 2)

Onkelen og tanten blir hos denne informanten stående som representanter for en nærmest utdøende rase med et arkaisk livssyn. Informanten oppfattet åpenbart slike holdninger som avleggs allerede under oppveksten på 1950-tallet, og det illustrerer dermed godt hvordan ulike mentaliteter kan leve side om side i et tross alt homogent samfunn som det norske. Dersom vi holder oss til oppvekst på 50–60-tallet, finner vi altså at et forbud mot søndagsstriking har vært en udiskutabel realitet for noen, for andre noe man kunne forhandle om, for atter andre blitt ansett som en anakronisme, samt at det i enkelte miljøer har vært en nær sagt ukjent holdning.

”Mentalitetenes usamtidighet er den historiske dimensjonen i en synkron analyse”, understreker Liv Emma Thorsen (Thorsen 1993:20). De holdninger og verdier som framkommer av materialet, og som har blitt nærmere undersøkt i dette kapittelet, har gjort det tydelig at ulike mentaliteter kan leve side om side i felles samtid. Det historiske aspektet har kommet til syne ved at holdninger man kanskje i utgangspunktet tillegger våre formødre, fortsatt kan oppfattes som normgivende og dermed legge føringer for kvinner i

senmoderniteten. Jeg påpekte tidligere hvordan Marit var et godt eksempel på hvordan åpenbare tradisjonelle kvinneverdier og moderne handlemåter kan eksistere tilsynelatende uproblematisk i en og samme person. Mentalitetenes usamtidighet behøver derfor ikke kun dreie seg om ulike befolkningsgruppers verdisystemer, usamtidigheten kan også opptre i én person (ibid).

Strikking som kjærestegave

I det foregående har vi sett hvordan det å strikke til andre kan forstås som kvinnelig omsorg på flere plan, i tillegg til kvinnelig flid og kvinnelig ære. Før jeg slipper denne tematikken helt, og som en introduksjon til det neste kapittelet, kan det være interessant å se nærmere på hva informantene forteller om strikking til kjærester eller guttevenner. Berit husker følgende fra en sommer:

Vi var mye på båttur om sommeren, og da var det flere båter som dro sammen. Og det var en sommer hvor alle guttene hadde stripe luer. Da var vi to jenter som satt og strikka og strikka stripe luer til alle guttene. (informant 5, båndprotokoll: 368)

Implisitt i dette som nærmest framstår som rene strikkeproduksjonen, ligger en form for framvisning av kvinnelig dugelighet. I så måte kan det trekkes en parallell til en tid da det å være en dyktig håndarbeidskvinne utvilsomt var en ettertraktet egenskap i ekteskapsammenheng. Det er således mulig å se strikkingen i sammenheng med tidligere tiders kjærestegaver og friergaver, der ”Gavene var en pekepinn på hennes flid og nøyaktighet, og på hvordan hun ville duge som fremtidig hustru i et nytt hjem” (Ugelstad 1999: 24). Signe forteller at hun lærte kjæresten – som siden ble mannen hennes – å strikke da de var i 17–18-årsalderen:

Signe: Og så strikket han pennal til meg, da vet du! Sånn på starten, ikke sant. Og så heklet vi et sengeteppe sammen til venner som giftet seg litt tidlig, det gjorde vi da han var 19 omtrent. Da heklet han vel en tredel av det og siden har det vel ikke vært noen produksjon.

Guri: Nei vel (ler). Tok han skrekken da, eller?

Signe: Ja, nei da hadde han liksom blitt gift da vet du, da var det ikke nødvendig å... (ler).

Guri: Trengte ikke vise sine ferdigheter lenger?

Signe: Nei det var ikke nødvendig å jobbe for det hvert fall. (Informant 1, båndprotokoll: 100)

Det at *han* laget noe til henne er i seg selv ikke spesielt oppsiktsvekkende, ettersom kjærestegaver og friergaver tradisjonelt har blitt utvekslet mellom begge kjønn. Den vanlige, mannlige gaven i det førindustrielle samfunnet, var imidlertid knyttet til mannlige sysler, som for eksempel treskjæring: ”Vi må anta at det ofte var den ivrige beiler som selv skar i tre det han skulle gi bort, og på den måten demonstrerte sin dyktighet og forelskelse” (Ugelstad 1999:17). I dette tilfellet var gaven et strikket pennal, og kan fortelle noe om tendenser i

samtiden. Dette var i overgangen mellom 70- og 80-tallet, og et mannsideal i tiden var den såkalt myke mann som villig lot seg innlemme i den tradisjonelt kvinnelige sfæren, uten fare for å miste sitt mannlige ansikt. Samproduksjonen av det heklede brudegaveteppet vitner om en anerkjennelse av kvinnelige sysler, men også hvordan skaperglede kan finne felles utløp. Slik ser vi hvordan håndarbeid kunne virke styrkende på kjæresteforholdet, og befeste samhørigheten dem i mellom. Det faktumet at håndarbeidsvirksomheten tok slutt da de ble gift, viser forøvrig tydelig at dette var en måte å gjøre seg attraktiv overfor det motsatte kjønn. Samtidig er det klart at det å strikke noe til noen man kanskje er forelsket i eller nettopp er blitt kjæreste med, nødvendigvis utgjør en vesentlig motivasjonsfaktor. Forelskelsen, samt et ønske om å glede den man er glad i, kan ganske sikkert utløse både skapertrang og virkelyst. Det lystbetonte i denne formen for strikking er i så måte kanskje vel så fremherskende som implisitt eller eksplisitt synliggjøring av ferdigheter.

Maja kan fortelle at hun strikket litt som barn, og videre at:

(...) så har jeg ikke strikket i mange år før jeg fikk kjæreste, og da hadde jeg lyst til å lage noe til han. Så ble det sånne småplagg, skjerf og etter hvert votter med mønster (...).

Guri: Å ja! Akkurat. Hvor gammel var du da du begynte å strikke til kjæresten, da?

Maja: Sluttet av tenårene. Tror jeg lagde en genser til han også, og det ble aldri noen suksess, det.

Guri: Å nei, det gjorde ikke det? Hvorfor ikke?

Maja: Jeg fikk det liksom ikke til når det var stort. Skjerf og sokker, det var greit. Sånne små ting.
(Informant 4, båndprotokoll: 070)

Votter har vært en tradisjonell kjærestegave i det førindustrielle samfunnet, og Majas vottestrikking føyer seg i så måte inn i en lang tradisjon. Imidlertid er det åpenbart at forelskelsen utløste en skapertrang som sprengte grenser. Forsøket på å strikke en genser, til tross for at det var en oppgave hun egentlig ikke hadde kapasitet til, kan tyde på nettopp det.

Kapittel 6. Motivasjon og drivkraft

Hittil har jeg fokusert på kvinners strikking i en sosial kontekst. Jeg har undersøkt hvordan strikkekunnskaper overføres, hvilke verdier som avspeiles i strikkingen, og samtidig hvordan ulike verdier og holdninger har lagt føringer for kvinners strikking. I vår tid kan ikke et tradisjonelt nytteaspekt tillegges avgjørende betydning, det må nødvendigvis være andre motivasjonsfaktorer som ligger til grunn. I det følgende ønsker jeg derfor å se nærmere på en vesentlig drivkraft bak kvinners strikking, nemlig skaperglede. Strikking som hygge, hobby og fritidssysse vil få plass i dette kapittelet. Dette innebærer imidlertid ikke at jeg forlater strikkingens sosiale aspekt til fordel for et rent individfokus, men at jeg ser informantenes egenmotivasjon for strikkingen i en sosial ramme.

Jeg vil undersøke hvordan skapergleden har kommet til uttrykk i hele den perioden som er grunnlaget for denne undersøkelsen. Videre vil jeg se nærmere på hvordan strikkede plagg har utløst sterke følelser som i sin tur har gitt grunnlag for varige minner. Derne vil jeg ta for meg strikkingens kommunikative aspekt, hvorvidt individualitet og unikheter virker motiverende for strikkeutfoldelsen, og i forbindelse med det om et begrep som distinksjonsmarkør kan ha relevans i denne sammenhengen. Avslutningsvis vil jeg diskutere dikotomien hygge-nytte, og om det er mulig å få en indikasjon på at hygge er blitt en større drivkraft enn nytte i løpet av et drøyt 50-årsperspektiv.

Skaperglede

I forrige kapittel så vi hvordan graviditeten fikk Maja til å gjenoppta strikkeaktiviteten, i form av bleiebukser og ullplagg til det ventende barnet. Selv om en form for utvidet nytte i dette tilfellet var klart framtreddende, understreker Maja like fullt virkelyst og skaperglede som en vesentlig drivkraft. På spørsmål om hun kunne ha strikket bleiebukser i ull som en ren prinsippsak, selv om hun ellers ikke hadde likt å strikke, svarer hun følgende:

Maja: Nei det tror jeg ikke. Nei, ikke hvis jeg ikke hadde likt å strikke, nei. Men det er litt sånn fordi jeg kjenner at jeg har fått masse inspirasjon av det, for strikking har aldri vært en sånn favorittsysse for meg. Det er andre ting som har vært det. Så jeg har mer glede av det også fordi jeg har lest så mye om ull og...jeg vet ikke, det er inspirasjon bare. Det kan sikkert forsvinne igjen seinere. (Informant 4, båndprotokoll: 155)

Strikking er for Maja åpenbart knyttet til det å være et skapende menneske, og strikkingen blir et middel til å utnytte egne skapende evner. Inspirasjonen kan forøvrig sees i sammenheng

med det som ble omtalt i forrige kapittel, nemlig fordelene med tøybleier sammenliknet med papirbleier både ut fra hensyn til barnet og til miljøet som helhet. Maja understreker forøvrig at hun gjerne inspireres av en farge. Det er ofte nok at den fargen hun bruker er ”deilig” (ibid:180). De plaggene hun strikkes til det ventende barnet, var ikke utformet i det vi tradisjonelt forbinder med babyfarger – duse pasteller i rosa, blått, grønt og gult – men kraftige, klare farger så som turkisblå og oransje. Valgene av farger indikerer at strikkingen handler mye om inspirasjon og skaperglede, ikke utelukkende om en pliktpreget nyttestriking av hensyn til barn og miljø.

Inspirasjon i form av farger og materialer formidles av flere informanter. På spørsmål om kjøp av garn og bruk av eventuelt restgarn svarer en informant som følger:

Ja da, jeg har strikkekarn på lager så det holder, og det skyldes i all hovedsak at jeg lar meg friste av de lekreste garnsorter – koste hva det koste vil. Det er ikke alle jeg får bruk for, men de ligger nå der til en gang jeg blir inspirert. Liker å ha dem liggende også, se på dem av og til, glede meg over kvaliteten og fargene. Restgarn blir stort sett brukt til votter og sokker, eller til div. skoleprosjekter familiens barn til enhver tid har. (K57, 37689: 4)

I utsagnet uttrykkes en holdning som tyder på at inspirasjon og skaperglede står sterkere enn tradisjonelt allmenne dyder som nøkternhet og sparsommelighet. Garninnkjøp kan skje uten at det foreligger et konkret behov, nytteaspektet legger altså ikke føringer for materialvalg. Samtidig vitner bruken av restgarn om et sparsommelighetsideal, og en holdning om at man utnytter de ressursene man har til rådighet. Slik ser vi en form for dobbelthet i forholdet til garn. Ved innkjøp er det inspirasjon og kreativitet som virker styrende, en slags overflodsmentalitet. Holdningen til restgarn er imidlertid av det mer pietistiske slaget, der ressursutnyttelse og nytte står sterkt.

Liknende holdninger finner vi hos Hilde, som vokste opp med at strikking skulle være nyttebetont. Som vi tidligere så understreket Hilde at det å utnytte det man har til rådighet er et ideal som ligger dypt i henne, jf. bruken av restgarn til sønnens sparkebukse (s:58). Hildes forhold til garn og garntyper er imidlertid ikke influert av oppvekstmiljø, snarere tvert i mot. I hennes strikkeproduksjon står den frie utfoldelsen og det kunstneriske sterkere enn nytteaspektet. Hun framhever at strikking skal være moro, både prosessen og selve resultatet, og hun er glad i sterke farger og forskjellige typer garn:

Hilde: Men jeg har jo samlet på garn hele mitt liv, så jeg har jo loftet fullt av garn. Og jeg var alltid på jakt etter utenlandske garntyper som du nå får over alt men som du ikke fikk for 20 år siden, ti år siden, fem år siden. Og nå er det jo nettbutikker og sånn, men det er jo de siste to årene det er skjedd, da. Og at garnbutikkene har begynt å importere italiensk garn og tysk garn og sånn. Men før så var det jo ikke sånn.

Guri: Hva var det du likte ved den type garn, utenlandsk garn?

Hilde: Det var det jeg kaller effektgarn, da. At det var rufsete, hadde lange tråder, var farvet i flere nyanser eller hadde noen duppeditter eller noe rart inni der, at det var markert eller et eller annet, det syntes jeg var kjempespennende. Også fordi at det jeg synes er mest spennende det er å se hvordan det oppfører seg med ull for eksempel. Det sammen med ull det er jo kjempegøy. Og det skal være gøy, da, det er jeg veldig opptatt av. (Informant 3, båndprotokoll: 010)

I likhet med de to foregående utsagnene ser vi at skapergleden også i Hildes tilfelle er sterkt knyttet til materialer og farger. Selv om Hilde forøvrig understreker at hun inspireres av snitt og ser på det å utforme plagg som en spennende utfordring, er det åpenbart at fargekomposisjon og materialsammensetninger utgjør den store drivkraften bak hennes strikkeglede. Det eksperimentelle aspektet, i form av uvanlige material- og fargesammensetninger, står således sterkt.

Ved å fokusere på gleden og den kreative utfoldelsen markerer Hilde avstand til morens og mormorens alvorsfylte, pliktpregete forhold til strikking. I dette tilfellet ser vi tydelig hvordan holdningen til strikking er blitt radikalt endret i løpet av tre generasjoner kvinner. Mormoren lærte seg tidlig å strikke ”sjyvotter” til brødre på sjøen, og fikk med dette raskt en forståelse av strikkingens alvor. Moren videreførte nytte-og-bruksaspektet, og dermed et syn på strikking som en nødvendig plikt. Bortsett fra ressursutnyttelsen er det ikke mye å spore av formødrenes holdninger i Hildes strikking. For Hilde utgjør strikkingen et rom der hun kan tre inn og få utløp for skapertrang, fritt for begrensninger eller formaninger av noe slag. Strikkingen er en arena der hun kan utfolde en alltid tilstedeværende skaperglede. Som vi tidligere så klarer ikke moren fullt ut å anerkjenne Hildes innfallsvinkel til strikkingen, til det er hun for preget av de strikkekonvensjoner som rådet i hennes oppvekstmiljø.

Ettersom Hilde delvis lever av strikkingen, er det opplagt at denne aktiviteten opptar en stor del av tiden hennes. Strikking er en stor lidenskap som utgjør både hobby og inntektskilde, og Hilde opplever strikking stort sett som lystbetont. Gleden ved strikking er det flere informanter som uttrykker:

Det hender jeg kjøper strikkekarn på tilbud, men sjelden. Jeg kjøper oftest garn da det er noe jeg har lyst til å strikke. Restgarn blir det jo en del av. Det kunne bli noe morsomt til dukkene til barnebarnet eller sokker til voksne og barn. Artig med striper i ulike farger, og jeg har funnet ut av at to sokker slettes ikke behøver være like. Det er moro og strikke og det er moro og se det ferdige produktet. For meg er det stort sett en vinteraktivitet, men det hender jeg har noe småtteri som feriegeskjeft. (K47, 37633: 4)

Utsagnet vitner om gleden ved å komponere noe helt ut fra eget hode, fritt for konvensjoner og begrensninger. Like viktig som det å lage et konkret produkt er det at strikkingen gir rom for kreativitet og nyskapning, i form av for eksempel ulike par sokker. Bruken av restgarn til stripeplagg står forøvrig i sterk kontrast til det synet Hildes mor forfekter; at striper opplevdes som et symbol på fattigdom. Restgarn er for denne informanten en kilde til

inspirasjon og skaperglede i seg selv. Samtidig er det interessant å se at hun vurderer strikking som en vinteraktivitet, ettersom tekstilarbeid tradisjonelt ”ble lagt til de deler av året da jordbruket var minst arbeidsintensivt” (Thorsen 1993: 124) – nemlig om vinteren. Strikking har imidlertid vært en helårsaktivitet, blant annet fordi det er lite plasskrevende og således kan tas fram i ledige stunder. Arven fra formødrene kan kanskje likevel spores i dette utsagnet.

Flere av informantene gir uttrykk for et nærmest lidenskapelig forhold til strikking. På spørsmål om hun strikker i dag, svarer en av informantene som følger:

Nei, jeg strikker ikke lenger nå. Jeg måtte dessverre, pga. sykdom, slutte å strikke i 1995. Men fram til da strikka jeg enormt. Jeg strikka hver eneste dag i flere timer. En så meg aldri uten strikkesøy. Jeg pleide å si at jeg strikka ei kofte i måneden pluss andre småting inne i mellom. Og det var faktisk sant. Jeg strikka til hele min familie, til svoger, svigermor, onkler, min mor og far, bror, osv. osv. osv. (K46, 37720: 6)

Informanten gir med dette uttrykk for at skapergleden utgjorde en stor motivasjonsfaktor, nytteaspektet er ikke det mest framtrepende. Det faktumet at familiemedlemmer fikk glede av hennes produksjon presenteres som en sideeffekt av hennes virketrang, ikke som hovedgrunnen til at hun strikket i utgangspunktet. Samtidig er det klart at kvinnelig omsorg er en del av bildet; hyggen og nytten får felles utløp. Garnforbruket var tilsvarende høyt:

Jeg var alltid i garnbutikken når jeg var i byen og hamstra garn. Var mann eller ungene mine i byen, måtte de kjøpe garn til meg. (...) Jeg kjøpte ofte strikkekarn og hadde på lager. (Ibid: 6-7)

Garninnkjøpet presenteres mer som et resultat av stor strikkeproduksjon enn som inspirasjon alene, selv om hun gir uttrykk for at hun ofte kjøpte strikkekarn og hadde på lager. Familiemedlemmene fikk forøvrig ta del i informantens strikkeengasjement på mer enn én måte; ikke bare som mottakere av diverse strikkeplagg, men også som trofaste garninnkjøpere.

En informant minnes morens – og siden egen – strikkeutfoldelse:

Hun strikket hjemme, på legekantoret og hos tannlegen mens hun ventet, det gjør også jeg i dag. Som passasjer i bil eller på toget. Reisen blir mye kortere med strikkesøy. (K52, 37647: 1)

Her er vi over på et annet aspekt ved det lystbetonte knyttet til strikking, nemlig strikkingens egenverdi. Strikking presenteres i dette utsagnet som tidtrøyte, men likefullt som noe som gjør venting til en meningsfull aktivitet. Hva det er som kan oppleves som meningsfylt med selve strikkingen utdypes av nedenstående informant:

Drivkraften ligger hovedsaklig i å skape noe – og se at det blir et godt resultat. Så liker jeg tankerommet strikkingen gir meg, tid til stillhet og refleksjon. Jeg har strikket mangt et problem og utfordring inn i et

godt strikketøy. Kanskje derfor jeg best liker å strikke alene, ikke i såkalte strikkeklubber eller sosiale lag. (K57, 37689: 4. Sitat brukt tidligere.)

Utsagnet gir oss en forståelse av hva som kan oppleves som attraktivt ved strikking for en strikkeske anno 2006. Strikkeprosessen synes å være vel så viktig som det ferdige produktet, ettersom den gir rom for refleksjon. Eller som en annen informant uttrykker det:

Strikke er noko eg koblar av med. (K57, 37646: 3)

Koble av blir i dette utsagnet å forstå som en fristilling fra hverdagens plikter, som et rom å tre inn i, slik Hilde også opplever det. Hilde uttaler forøvrig følgende om strikkeprosessen:

Hilde: Fordi for meg er det terapi, en form for terapi. Rudolf Steiner sa jo det at den som ikke kan strikke ikke kan tenke (ler). (Informant 3, båndprotokoll: 820)

Strikking kan, i tillegg til å være avslappende eller virke terapeutisk for utøveren, ha en positiv effekt på andre:

Jeg kjenner få i min vennekrets som strikker. De fleste skulle bare ønske de kunne – ”for det ser så koselig ut” – Det sier sønnene mine også – så for dem, å se meg sitte med strikketøy er trygt og gir ro. (K57, 37650: 5)

For sønnene representerer morens strikking trygghet og omsorg, selv i voksen alder.

Tosidigheten, både det at strikkeprosessen i seg selv oppleves som meningsfull samtidig som det blir et konkret resultat av det, understrekes av flere:

Guri: Hva vil du si var mest framtreddende ved det å strikke, var det det at det var hyggelig og morsomt, eller var det det at du skulle lage noe som var fint?

Nina: Begge deler, det er veldig avslappende å strikke, også er det gøy at du får et produkt ut av det da, og det var det som var gøy.

Guri: Ja.

Nina: Og det å lage noe som er sitt eget, det er ikke kjøpt, på en måte.

Guri: Nei nettopp. Det husker du fra du var barn og at du syntes det var...

Nina: Og så var det hyggelig å lage noe til andre mennesker, for det var det jeg likte med å strikke.

(Informant 2, båndprotokoll: 105)

Strikkeprosessen og det ferdige strikkeproduktet representerer to ulike verdier. Det å strikke oppleves som en form for avkopling, og, som informanten påpeker litt lenger ut i intervjuet, nærmest meditativt. Gleden derimot, knyttes både til det ferdiglagde produktet, og til det at produktet i seg selv gleder andre.

Signe kombinerer tradisjonell nytte og hygge i sin strikkeproduksjon. Hun spinner sitt eget garn av ulike ullsorter som angora, kasjmir, moskus m.m., og strikker plagg til friluftslivsbruk for hele familien (informant 3, båndprotokoll: 227). Hun kan fortelle følgende om framgangsmåten når hun skal utforme plagg til vinterbruk:

Guri: Ettersom du spinner selv er det åpenbart at du lager unike ting, men er det viktig?

Signe: Det er veldig gøy. Det gjør det morsommere, ja. Også dette med å designe garnet til vinterbruket. Å teste ut det og så blir det mye sånn varierende grad av vellykkethet, men det å teste ut det og finne ut det at man må ha med ull...kasjmir og moskus for at det skal være varmt...

Guri: Du blander?

Signe: Ja jeg orker ikke karding, så jeg kjøper ferdig karded, så jeg tar en tråd av hver. En tråd moskus, en tråd kasjmir som er nesten like bra som moskus, en tråd veldig fin merinoull for å få elastisitet, ellers så blir det for stivt. Og silke også er flott, men det blir ikke noe elastisitet i silken for det er en veldig død og kald fiber. Så det å blande de for å få et garn som oppfører seg sånn noenlunde. Det har vært mye feilskjær, men det har vært gøy. Prosessen er morsommere enn egentlig det å få det til. Prosessen med å tenke og prøve noe. Og så blåser jeg litt i det om det virker eller ikke, rett og slett. Men det å gjøre det i forbindelse med votter og luer og vinterbruk og finne ut at angora tar opp mye vann, så det kan du ikke ha på overnattingstur (...) Det å vite at da må jeg strikke i den fiberen hvis jeg skal bruke det til det, og den hvis jeg skal bruke det til det, det har vært litt gøy å finne ut. (Ibid: 365)

Proessen utgjør med andre ord mye av drivkraften bak Signes strikking. Resultatet har en åpenbar verdi, ettersom produktene faktisk skal være nyttige i vinterkulda, men i selve utprøvingsperioden er det aktiviteten i seg selv, ikke målet, som er viktig.

Det å skape noe og se at det blir et godt resultat kan knyttes opp mot det kulturhistoriker Ragnar Pedersen kaller et totalt handlingsforløp. I artikkelen *Handlingsperspektivet i studiet av materiell kultur*, påpeker han blant annet at "Dagens samfunn er på mange måter *handlingsfattig*" (Pedersen 1991:60). Gjenstandene vi omgir oss med produseres ofte fjernt fra de sosiale og kulturelle sammenhenger hvor de skal brukes; handlingsforløpet er ukjent for de aller fleste (ibid). Han sier videre at:

Innholdet av manges yrkesliv må også kunne karakteriseres som handlingsfattig, med få og høyt spesialiserte handlingsoperasjoner. Denne handlingsfatigdommen i yrkeslivet, må være noe av forklaringen på hvorfor hobbyer og andre typer fritidsaktiviteter har fått så sterk stilling i vårt samfunn. I en slik sammenheng er det mulig å realisere et totalt handlingsforløp, med en klar middel-mårelasjon, der handlingsvilkårene, faktorer som aktøren ikke har herredømme over, er få. (Ibid)

Dette kan videre sees i sammenheng med det som i følge Giddens er en av modernitetens konsekvenser, nemlig *utleiring* av sosiale systemer. Utleiring av sosiale systemer innebærer at "sosiale relasjoner 'løftes ut' av lokale interaksjonssammenhenger og restruktureres på tvers av uendelige spenn av tid og rom" (Giddens [1990] 1997: 24). En type av slike utleiringsmekanismer er etableringen av *ekspertsystemer* (ibid). Giddens forklarer ekspertsystemer som "systemer av teknisk art eller faglig ekspertise som organiserer store områder av det materielle og sosiale miljøet vi lever i dag" (ibid: 27, 28). Tekstilindustrien kan forstås som et slikt ekspertsystem, ettersom nær sagt alle former for tekstiltilvirkning er blitt løftet ut av lokale sammenhenger, og nesten utelukkende knyttet til faglig ekspertise.

I et samfunn med stor fremmedgjøring og liten grad av oversikt over framstillingen av de fleste av dagliglivets artefakter, er det åpenbart at et slikt totalt handlingsforløp som Pedersen sikter til virker tilfredsstillende for det enkelte individ, ettersom tilvirkeren har fullt

herredømme over de fleste handlingsvilkår. Å strikke en genser vil med denne forståelsen innebære at strikkersken har kontrollen over innkjøp av garn, pinner, oppskrift; hele prosessen fra planleggingsstadiet til den ferdige genseren ligger der klar til bruk.. Det å velge å strikke egne produkter i dag, for eksempel bleiebukser i ull, kan derfor i en viss forstand forstås som en form for *gjeninnleiring*, fordi man tar tilbake herredømmet over et lite område som har vært underlagt et ekspertsystem. Som det framkommer av ovenstående sitater er det tydelig at flere finner tilfredsstillelse i et slikt totalt handlingsforløp. Signe er i så måte en som virkelig har oversikt over de fleste handlingsvilkår, ettersom hun spinner sitt eget garn og kan få det slik hun ønsker, samtidig som hun gjerne utformer oppskrifter tilpasset dette garnet.

Ikke bare handlingsfattigdommen i manges yrkesliv, men også andre elementer knyttet til moderne (yrkes)liv står i kontrast til hvordan man gjerne vil at tilværelsen skal fortone seg:

Men jeg er altså ikke inne i et slikt (kreativt) miljø, og bortsett fra strikking driver jeg bare med maleriene mine – men savner et kreativt miljø – uten status og pengejag. (K57, 37650: 6)

Strikking representerer motsatsen til det informantene erfarer som en ulempe i det moderne samfunnet – at veldig mye handler om nettopp status og pengejag. Informantens nærmest lidenskapelige forhold til strikking, som startet da hun var 16 og ble gravid med sin første sønn, kan oppsummeres i følgende utsagn:

Dette (strikke på bestilling, min anm.) gjorde jeg i 20 år, så ble jeg så lei at jeg nesten ikke strikket noe på 2 år. Og det var en trist, nesten sorgfull periode. Før jeg tok det forsiktig opp igjen. (Ibid: 3)

Strikkingen opplevdes etter hvert som en tvangstrøye, men i den strikkefrie perioden erkjente informanten betydningen av egen strikkeutfoldelse. Slik ser vi at strikking som hobby kan utgjøre en viktig del av selve livsutfoldelsen.

Stolthet og kløe – erfaringer med strikkede plagg

Vi har sett at et sentralt element i strikking som skaperglede er den visuelle sanseopplevelsen knyttet til farger og materialer, og følgelig den estetiske dimensjonens stimulerende og inspirerende kraft. Som vi snart skal se tydeliggjør informantenes erfaringer med strikkede plagg hvor sterkt det visuelt-estetiske aspektet er, kanskje særlig i barndom og ungdom. Samtidig er det åpenbart at strikk også appellerer til andre deler av sanseapparatet, og kan utgjøre en form for kroppslig erfaring. Ingun Grimstad Klepp har tidligere understreket hvor viktig det er at kulturhistorikere (etnologer) ikke utelukkende befatter seg med de symbolske

sidene ved materiell kultur, men at det også er nødvendig med en faglig forståelse for hvordan de fysiske omgivelsene legger føringer for individers utfoldelse og erfaringer i verden. Hva materiell kultur i realiteten kan bety for det enkelte individ, og hvor mye de fysiske betingelsene vi lever under virker inn på oss, kommer tydelig fram i følgende utsagn:

Er det de symbolske aspektene ved bilen som er mest relevant hvis du ligger på rikshospitalet med brukket rygg? Eller hvis du hver dag engster deg for dine barns vei til skolen? Og hva med alle forandringer i samværmønster og bystruktur bilen har ført med seg? Det materielle er ikke bare etnologisk leketøy, det er farlig og aggressivt, det er bomber og granater, motorveier og forsøpling. Våre materielle omgivelser er nå som før helt fundamentale for det livet vi lever. (Klepp 1991: 112, 113)

Strikkede plagg virker muligens beskjedne og uvesentlige i en slik målestokk, men har like fullt en meget konkret og taktil tilstedeværelse som setter hele sanseapparatet i sving. I lys av dette kan det derfor være interessant å se nærmere på informantenes erfaringer både av mental og kroppslig art, knyttet til strikk.

For mange er de første strikkeerfaringene og dermed opplevelsene forbundet med dukkeklær- og utstyr:

Jeg var spesielt fornøyd med et stripe teppe jeg lagde til dukkevognen min: rødt og hvitt med løkkestriking. (K49, 37649: 2)

Det visuelt-estetiske aspektet er en viktig grunn til at dette teppet har satt varige spor i hukommelsen; både fargesammensetning og struktur som følge av strikketeknikk har gitt et uttrykk som trolig har svart til informantens forventninger. Stolthet over å mestre en vanskelig oppgave kan forøvrig gi varige minner:

Husker ennå Stoltheten jeg følte som 13-åring da jeg var ferdig med en mønsterstrikket genser. Og som den ble brukt! (K49, 37630: 3, sitat brukt tidligere)

Gjennom bruken fikk stoltheten leve lenger enn det korte øyeblikket genseren var ferdigstrikket, og ble en stadig påminnelse om egen mestring. Det at noe kan brukes gir utvilsomt en egen glede, noe denne informanten husker fra sin oppvekst:

Den gang lekte man med dukker lenger opp i alder enn nå, så det ble dukkeklær av ymse fasonger. Gensere, skjørt og luer. Ikke alle var like vellykket, men jeg var stolt av mine hjemmelagde produkter. (47, 37633: 2)

Den barnlige stoltheten lå i det at noe var egenprodusert, uavhengig av eventuelt resultat. Den kritiske sansen ble imidlertid vekket etter hvert:

På videregående strikka vi setesdalskofte, et mislykka prosjekt når det gjaldt meg iallefall. Tror nesten det kunne gå et par personer av min daværende størrelse inn i den kofta! (Ibid)

Hvorvidt denne kofta i det hele tatt ble tatt i bruk, forteller informanten ingenting om. Store kofter kan forøvrig få nytt liv, slik denne informanten kan berette:

Da jeg gikk i videregående skole, var det moderne med store gensere og store skjerf. Jeg strikket en kofte og en blå genser som jeg brukte mye. Min mann arvet dem da vi ble gift, for de var ganske romlige. (K52, 37645: 3)

Andre kan fortelle om yndlingsstrikkeplagg som har fått et langt liv fordi informanten har vokst seg inn i det, og motene har skiftet:

Jeg har forresten et sleskjørt i turkist som Olla strikket til meg som barn, trolig ca 7 år, da var det godt knesidt. Jeg var så kjempeglad i det skjørtet. Har aldri hatt hjerte til å kaste det eller på annen måte kvitte meg med det. På slutten av 60- begynnelsen av 70-tallet var det miniskjørtmote og da brukte jeg det skjørtet mye. Nå har jeg nok forlengst vokst fra det. (K52, 37647: 3,4)

De sterke følelsene knyttet til dette skjørtet ligger trolig både i det at det hadde lang brukstid fordi informanten likte både farge og fasong, og at det var oldemoren – som hun hadde et godt og nært forhold til – som hadde strikket det til henne. En annen informant kan forøvrig fortelle om et strikket plagg med virkelig lang brukstid:

Jeg har ei kofte jeg strikka i 1961. Da var jeg 15 år gammel. Den bruker jeg fortsatt på det kaldeste om vintrene. I åras løp har den fått noen vrangborder, knapper m.m., men den er fortsatt 100 % inntakt.

Jeg var (og er) en slik person som klør av alt. Jeg hadde en rød strikkekjole som 3-4-åring. I halsen var det to pong-ponger (dusker) til pynt. Jeg gav meg ikke før mor (sint) hadde fjerna disse duskene. Som 8-åring fikk jeg lyseblått angoragarn av mormor. Mamma strikka en kortermet jumper til meg av dette garnet, men vrangbordene rundt hals og ermer strikket hun av et anna garn (som klødde), og jeg kan huske hvordan jeg plagdes av å gå i den genseren. Og en kjøpegenser (i chenille) m/smale strikkekanter plagde meg veldig.

Jeg kan òg huske hvor stolt jeg var når mor strikka genser til meg som jeg hadde valgt ut, men også hvor utilpass jeg følte meg når mor strikka gensere til meg som rakk langt ned på beina og så satte hun strikk i midjen. Det var nok til å vokse i, men "alle" andre hadde gensere med skikkelige vrangborder! (K46, 37720: 5)

Opplevelsen av å måtte baske rundt i alt for store plagg og klær som klør, er åpenbart kroppslige erfaringer som setter varige spor i hukommelsen. Slik opparbeides praktisk materialkunnskap gjennom sansning. En stor genser legger helt konkrete føringer for et barns utfoldelse i hverdagen, ettersom den har en konstant og følbart tilstedeværelse. De store voksegenserene ga samtidig en følelse av å skille seg ut, og utsagnet gir dermed et innblikk i en form for dragkamp mellom et nyttehensyn og et rent pryd hensyn, representert ved henholdsvis mor og datter. Barnets opplevelse av å måtte være prisgitt andre er et annet aspekt som kommer godt fram i utsagnet.

Forhandlinger rundt pryd og nytte er det flere som husker:

Guri: Men de tingene som mammaen din strikket, var det ting som dere fikk lov til å velge selv, at "jeg vil gjerne ha noe sånt" og så strikket hun det, eller var det veldig strengt at hun bestemte hva dere skulle få?

Hilde: Begge deler, egentlig. Jeg husker at når vi var yngre så var det liksom ikke noe å snakke om. Men når jeg kom på ungdomsskolen, kanskje litt før, så kunne hun spørre: "Dette garnet har jeg", eller vise meg mønster eller sånt. Men ofte så bare lagde hun ting, og da var det sånn nødvendighet, ikke sant. Mot frost og kulde (ler), ikke sant, de type ting. Strikke en hals, en lue, et skjerf. Men når jeg begynte selv å stille litt krav, det var vel kanskje på ungdomsskolen, så kunne jeg si at jeg ville ha mariusgenser for eksempel, for det ble veldig populært når jeg gikk i sånn sjetten-syvende klasse. Og jeg ville ha hvit bunn, men det fikk jeg ikke, for det var upraktisk. Så det var jo både òg. Men jeg endte opp med rød bunn, da. Og hun strikket mariuslue til meg, og det gjorde jeg selv òg, da, for da hadde jeg jo strikket en del. Men store gensere og sånn gjorde hun. Litt skigensere og sånn. Og eskimogensere fikk jeg også, men det ble liksom sånn at hun på forhånd hadde kjøpt garn, og så måtte man velge ut fra det, og det var jo ikke alltid det heldige. (Informant 3, båndprotokoll: 040)

Utsagnet vitner åpenbart om konflikten mellom det praktiske og nyttige ved strikk på den ene siden, og et ønske om å se fin ut på den andre. På denne måten utgjorde strikkingen en forhandlingsarena der mor gjerne fikk det siste ordet. Liknende erfaringer har Marit:

Guri: Var det mye tradisjonelle ting dere hadde, sånn mønster. Eller var det moteprega det som moren din strikket?

Marit: Både òg. Vi hadde jo de obligatoriske fanakoftene. Og så hadde vi strikkete gensere med hullmønster, og hvite bomullsgensere med påbroderte roser husker jeg. Det var jo veldig gjevt husker jeg, da var vi jo de kuleste på skolen (ler). Vi var jo bare så fine. Vi hadde forskjellig. Og av og til fikk vi lov til å velge selv, da ble det jo ikke noe som mamma likte, men som vi likte veldig godt (ler).

Guri: Kan du huske noe hva det kan ha vært?

Marit: Ja, søsteren min fikk en kofte, husker jeg, som jeg var så sjalu på. Som var så fin. Jeg husker verken garntype eller noen ting, men det var blomsterbord med flere farger på, og så var den ganske hvit. Moren min ville aldri ha strikket hvitt for det er så upraktisk for det blir så fort skittent. Og så var det ganske tynt garn, så det tok en evighet å strikke (ler). Og søsteren min brukte jo den så mye. Og da tror jeg faktisk at jeg valgte en fanakofte.

Guri: Å ja?. Så du valgte i din mors ånd?

Marit: Veldig tradisjonelt (ler).

Guri: Da ble mor glad da, eller?

Marit: Hun ble det. (Informant 6, båndprotokoll: 309)

Igen ser vi mor som den praktiske og fornuftige, i evig forhandling med døtre om nytte kontra pryd. Gleden over å få et strikket plagg man virkelig ønsket seg – de få unntakene – kan synes desto større tatt i betraktning de strenge strikkereglene moren etterlevde. Ved å velge plagg moren ikke likte, markerte søstrene samtidig selvstendighet i forholdet til moren.

Døtres vurdering av mødres strikk som nyttig, praktisk og kjedelig, og i sterk motsetning til egne ønsker, gir ikke nødvendigvis et fullverdig bilde. Mødres strikking behøver ikke utelukkende forstås som et resultat av rene nyttehensyn, men kan selvsagt også være et uttrykk for skaperglede. Ulike preferanser når det gjelder fargekombinasjoner og garntyper, kan således dreie seg vel så mye om forskjellige generasjoners visuelt-estetiske smak, som døtres forestilling om vanntette skott mellom nytte og pryd.

Egne ønsker og voksnes veto rett kan gå om hverandre, slik denne informanten uttrykker i det følgende:

Jeg fikk et par hjemmestrikkede strømpebukser som klødde noe veldig. Dem var jeg ikke glad i. Brukte i mange år den mørkegrønne genseren som var den første jeg strikket. Den var jeg veldig glad i. Når min tante strikket en kofte til oss på maskin, brukte vi den på skolen til den ble for liten. Vi fikk velge mønster selv, og jeg husker jeg var veldig lei koftene som liksom aldri ble for små. En annen tante strikket en genser til meg og min søster som var rød med grått mønster i. Vi var ganske like på den tida, og når vi kledde oss i disse genserne var det mange som tok feil av oss. Det syntes vi var artig. Strikkeplagg ble ofte strikket så store at de var til å vokse i. Noen av dem har jeg aldri vokst fra. (...) (K52, 37645: 3)

Utsagnet vitner også om betydningen av erfaringene knyttet til strikkete plagg; hvordan følelsen av at noe klødde sitter i mange år etter, og hvor mye en egenstrikket genser kunne bety. Følgende utsagn er en levende beskrivelse av slike minner:

Jeg husker spesielt et strikket sett min mor lagde til meg da jeg var rundt 5-6 år. Det var bukse med stropper under beina (skiskostropper), genser med en mønsterbord fra skuldrene og opp til den høye halsen (raglanfelling – det ble en fin sirkelbord) og en tilhørende lue som endte i en lang spiss ned på ryggen med en stor og fin dusk i. Det var et lyseblått sett med hvitt mønster. Mønsterborden på ryggen gikk igjen i lua. Dette var det første skiantrekket mitt, og det rare er at jeg kan fremdeles kjenne lukta av våt ull og tyngden av dusken som slang frem og tilbake på ryggen min. Og følelsen av hvor fin jeg var i akkurat de klærne. (K57, 37689: 3)

Informanten uttrykker her hvordan hele sanseapparatet ble satt i sving gjennom dette antrekket. Det visuelle og taktile – hvor fin hun syntes hun var, og tyngden av luedusken på ryggen – utgjør sammen med luktesansen kroppslige erfaringer som har satt dype spor ettersom de kan gjenoppleves selv i dag.

I artikkelen *Momenter til et forsvar av tingene* forsøker arkeologen Bjørnar Olsen å forklare hvorfor ting og materialitet har fått et dårlig rykte i menneskevitenskapene (Olsen 2004). Gjennom en historisk skissering viser han blant annet til hvordan opplysningstidas filosofer ga den menneskelige tanke og bevissthet forrang framfor materie, og hvordan denne arven har preget vestlig vitenskap siden (ibid:30). Til tross for fornyet interesse omkring materiell kultur, for eksempel i form av forbruksstudier, ligger hovedvekten likevel på de symbolske og visuelle aspektene ved tingene (ibid: 27–30). Olsen er opptatt av den materielle kulturens egenverdi og spør retorisk: ”Tilfører virkelig ikke de materielle omgivelsene oss noe? Preger ikke landskap og ting – også gjennom sin blotte materialitet ('an sich') – våre bevegelser, opplevelser og handlinger: Kan det være at de – og kanskje langt mer enn vi er villige til å innrømme – er sterkt medvirkende i konstitueringen av vår generelle væren-i-verden?” (ibid: 29). Et strikket skiantrekk preger utvilsomt en liten jentes bevegelser, opplevelser og kanskje også handlinger gjennom sin blotte materialitet, dets tilsynelatende ubetydelighet til tross.

Paul Connerton er opptatt av hvordan kroppslige erfaringer kan utgjøre en del av et samfunns sosiale minne, ettersom de sementeres i kroppen på en helt annen måte enn hva

tilfellet er med rent intellektuelle erfaringer (Connerton 1989). I lys av dette kan vi for eksempel se hvordan kroppslige erfaringer med strikkede plagg kan fortelle noe om ulike generasjoners måte å forholde seg til de nære fysiske betingelsene de har måttet leve under. Personer med oppvekst på 50–60-tallet har utvilsomt et mer konkret forhold til hva det innebærer å ha på seg en overdimensjonert strikka kofte eller genser, enn det en tenåring anno 2007 har.

Strikk som kommunikasjon og distinksjon

Selv om strikkede plagg er konkrete og materielle, er de symbolske aspektene knyttet til strikk like fullt en del av helheten. Strikkede plagg kan signalisere ulike ting, og utgjør således en form for menneskelig kommunikasjon. I artikkelen *Materiell kultur som kommunikasjon. Noen kildeteoretiske perspektiver*, definerer kulturhistorikeren Bjarne Rogan kommunikasjon som "sosial samhandling gjennom informasjonsutveksling" (Rogan 1987: 4). Gjennom bruk av modeller hentet fra kommunikasjonsfaget, visualiserer han ulike former for informasjonsoverføring mellom avsender og mottaker. I følge Rogan har etnologer tradisjonelt vært mest fortrolig med den informasjonen gjenstander kan gi av teknologisk-funksjonell art. Rogan understreker at termer som budskap, målrettet, bevisst, hensikt ikke bør brukes om disse aspektene ved gjenstander. Med tanke på kommunikasjonens innhold, betegner Rogan den teknologisk-funksjonelle siden ved gjenstander som "*ikke- intensjonell* formidling av kognitivt innhold" (Rogan 1987: 4,5). Men en gjenstand innehar også en annen type informasjon: "Den kan gjennom *symbolsystemer* overføre budskap av sosial og estetisk karakter" (ibid). I følge Rogan er den symbolske informasjonen lagt inn i gjenstanden som et bevisst budskap, i motsetning til teknologisk-funksjonell informasjon som bare er en nødvendig følge av konstruksjons- og bruksaspektet ved gjenstanden. Rogan illustrerer dette med et eksempel hentet fra folkelig draktskikk: "Utforming av dekor av klesplagg kan signalisere geografisk og kulturell tilhørighet, sivilstand og sosial posisjon" (ibid).

En genser strikket i et tradisjonelt mønster, vil ut i fra en slik forståelse for det første ha en teknologisk-funksjonell informasjonsside. Denne vil kunne leses ut fra genserens materiale, form, brukervennlighet mm. Når det gjelder symbolspektet vil genseren kunne signalisere for eksempel lokal tilhørighet, forankring i en tradisjon, og for den dyktige eller spesielt interesserte: hva mønsteret i seg selv symboliserer. En av informantene minnes et strikket plagg han fikk som barn:

Jeg husker at hun (mor, min anm.) strikket en fin gråmønstret kofte (genser) til meg da jeg var ca ti-tolv år. Hun skulle ha kofte ferdig til en spesiell anledning – jeg tror til og med det var 17. mai. Det ble vanskelig, derfor husker jeg at hun fikk en kvinnelig kjenning til å hjelpe seg med å strikke armene.

Dette med at ei strikkakofte kunne bli sett på som et festplagg en 17. mai virker litt rart for meg i ettertid. Men dette var før det ble vanlig for gutter å bruke bunad. I mitt miljø og sikkert blant mange andre ble nok dette plagget sett på som noe ekstra fordi det var anerkjent at det lå mye arbeid bak det, og at det lå både tradisjon og høy kompetanse i klesplagget. (M56, 37639: 2)

I dette utsagnet er symbolaspektet helt klart framtrædende, noe informanten forøvrig reflekterer over selv. Den symbolske informasjonen er forøvrig ikke lagt inn i genseren som et *bevisst* budskap, slik tilfellet er i folkelig draktskikk. Geografisk og kulturell tilhørighet, sivilstand og sosial posisjon er åpenbart ikke viktig i denne sammenhengen, men snarere det informanten selv peker på, nemlig tradisjon og høy kompetanse. Den 10–12-årige guttens 17. mai-kofte scorer med andre ord høyt når gjelder intensjonell kommunikasjonsverdi. Et strikket plagg er utvilsomt en nyttegjenstand med en teknologisk-funksjonell verdi, men i dette tilfellet er det symbolske aspektet langt viktigere enn den praktiske nytten. Gjennom det å strikke koften – og å bære en slik strikket kofte – kommuniseres verdien av å videreføre en tradisjon. Heri ligger både det å beherske et tradisjonelt håndarbeid, og det å bruke et plagg i en tradisjonell teknikk og materiale. Ser vi det i lys av de tidligere diskuterte kvinneverdier, vil et slikt plagg også være et uttrykk for kvinnelig flid og kvinnelig ære.

Innenfor den retningen av kommunikasjonsteori som kalles semiotikken, legges det stor vekt på ”kommunikation som skapande av betydelse” (Fiske [1990] 1997:60). Leseren – framfor den mer tradisjonelt kommunikasjonsteoretiske termen mottaker – anses å ha en aktiv rolle, og ”hjälper till att skapa textens betydelse genom att låta erfarenhet, attityder och känslor påverka den” (ibid: 61,62). Ettersom konvensjonene rundt en strikket kofte ikke er like entydige som i Rogans eksempel med folkelig draktskikk, vil ulike lesere skape ulike betydninger i møtet med et slikt strikket plagg.

Den som strikker og bærer et strikket plagg kan selv ha et ønske om å signalisere individualitet, slik en informant understreker:

Så er det jo det at du kan skape et plagg ingen andre har, eller med akkurat den fargen du har vært på let etter. (K57, 37689: 4)

Det å strikke et plagg ingen har maken til innebærer utvilsomt en forventning om at det finnes lesere – for å holde oss til semiotikken – som ut fra sine erfaringer, holdninger og følelser kan forstå den ønskete betydningen. Kompetente lesere er med andre ord avgjørende i en slik sammenheng, ettersom individualitet og unikhhet med hensyn til klesvalg åpenbart er viktig for

mange i en verden preget av økende uniformering og masseproduksjon av tekstiler, noe Nina understreker betydningen av:

Guri: Men er det sånn at du strikker for å få spesielle plagg eller andre ting som ingen har maken til?
Nina: Ja, det er det mye av. (Informant 2, båndprotokoll: 111)

Nina er forøvrig opptatt av mote, og lar seg inspirere av det hun ser i moteforretninger:

Nina: Ja, jeg ser jo på hva som finnes i butikken, og så tenker jeg ”det har jeg lyst på, men i en annen farge”. Så da kjøper jeg garn og så strikker jeg det selv, og da trenger jeg ikke bruke oppskrift. (Ibid: 113)

At strikk igjen er blitt en viktig del av motebildet, kan skyldes et opprinnelig ønske om å signalisere noe annet enn det konforme ved å bære et plagg en risikerer å se på annenhver jente i byen. Det faktumet at tilsynelatende hjemmestrikkede plagg nå er å finne nettopp i de store motekjedebutikkene, kan forklares ut fra moteverdenens blikk for alle nye trender som rører seg i samfunnet; til syvende og sist vil det meste bli innhentet av det store motemaskineriet. Det symbolske aspektet ved et *hjemmestrikket* plagg vil da kanskje dreie seg like mye om avsenderens bevissthet rundt plagget hun/han bærer, som hva en eventuell mottaker/leser vil oppfatte. Eventuelt kan det å kommunisere at plagget faktisk er hjemmestrikket, enten av en selv eller noen vedkommende har et personlig forhold til, være viktig i visse sammenhenger og miljøer. Ettersom konvensjonene rundt et strikket plagg ikke er like entydige som tidligere, blant annet fordi de aller fleste ikke umiddelbart kan avgjøre om for eksempel en lue er egen- eller masseprodusert, vil nettopp den muntlige kommunikasjonen være av betydning for den individualitetsbevisste. Med kunnskap om strikk kan det imidlertid være mulig å fastslå om et plagg er hjemmestrikket eller kjøpt. Signe har for eksempel lite til overs for tilsynelatende hjemmestrikkede plagg fra motekjedebutikkene, og forteller at hun ikke kan dy seg for å spørre om noe er hjemmestrikket, selv om hun egentlig skjønner at plagget er kjøpt (informant 1, ikke på bånd, skrevet ut umiddelbart etter intervju). Slik framstår hun som en kompetent leser av strikkede plagg. For Signe ligger verdien nettopp i det at et plagg er hjemmestrikket. Ved å bruke tilsynelatende hjemmestrikkede plagg signaliserer man dermed noe man egentlig ikke har dekning for – at man enten strikker selv eller kjenner noen som strikker til en.

Til tross for at Nina gjerne strikker for å få unike plagg, har hun ingen motforestillinger mot hjemmestrikk i kjedebutikker:

Guri: Men kan du tenke deg å kjøpe noe som ser hjemmestrikka ut, men som likevel er masseprodusert, hvis du skjønner hva jeg mener, eller har du noe sperre på det?

Nina: Nei egentlig ikke.
Guri: Nei, det synes du er helt greit?
Nina: Ja, hvis jeg liker det jeg ser så.
Guri: Ja det er ikke sånn at du tenker: "Å nei, hvis det først skal være hjemmegjort, så skal det være hjemmegjort", holdt jeg på å si?
Nina: Nei. For det tar jo ganske lang tid å gjøre det selv òg, så hvis man skal regne ut pris eller, ja, så går det jo ofte opp i opp.
Guri: Ja det gjør det jo absolutt, det kan jo være billigere å kjøpe en lue på den måten, i forhold til å gjøre det selv.
Nina: Og så ser det jo fint ut når ikke alt er så "glætt". Så at noe ser hjemmestrikka ut gjør ikke noe det. (Informant 2, båndprotokoll: 155)

I motsetning til Signe, har Nina en lite normativ holdning til dette fenomenet. Prinsippet om hjemmestrikk er ikke så viktig at det hindrer eventuelle kjøp av slike plagg, tids-og prisaspektet veier vel så tungt.

Hilde uttaler følgende om hjemmestrikk i kjedebutikker:

Hilde: På den annen side, i dag så finner du så mye strikk og sånn tekstiler i butikkene som er så rimelig at ofte så gidder jeg ikke strikke det selv.
Guri: Hva tenker du om det, at du for eksempel på Hennes&Mauritz kan finne ting som ser ut som det er hjemmestrikket, nærmest?
Hilde: Det gjør ingenting. I starten så tenkte jeg at jeg ikke likte det, men så tenker jeg det gjør ikke noe. Det som er dumt er jo at når det kommer en sånn trend så begynner alle å håndstrikke. Og så prøver noen å selge det, sitter på *Blå*, og sitter på markeder og sånn. Men så er det ingen som vil ha det lenger fordi du kjøper det på Hennes&Mauritz til 20 kroner, eller 100. Eller hvert fall noe som alle har råd til. Uansett om du har liten eller høy inntekt så har du anledning til å være med på det ,og følge moten og samtidig få noe som ser sånn ut. Og da er det grunnlaget borte for de som sitter og håndstrikker, da. Men det jeg tenker nå er at det jeg lager er det ingen som lager, og er det noen som begynner å gjøre det så slutter jeg med det og lager noe annet (ler). Så det gjelder bare at jeg står på egentlig. (Informant 3, båndprotokoll: 605)

Hilde hevder at masseprodusert strikk bidrar til at det blir tilgjengelig for alle, og dermed allemannseie. Slik mister det muligens noe av det eksklusive og unike. Ettersom Hilde selv delvis lever av strikkingen, har hun en nærmest profesjonell holdning til dette fenomenet. Det å utvikle andre typer strikkeprodukter med et mer unikt uttrykk, blir en form for overlevelsesstrategi i et vanskelig marked. På denne måten finner hun en egen nisje for sin strikking, der hun først og fremst henvender seg til den kompetente leser som finner unike, strikkede plagg attraktive.

Hjemmestrikkete plagg kan jf. ovenstående fungere som en form for *distinksjonsmarkør*. Begrepet distinksjon, som er hentet fra sosiologen og antropologen Pierre Bourdieus etter hvert klassiske verk *Distinksjonen – en sosiologisk kritikk av dømmekraften* (1979), har en dobbel betydning. Det kan bety både det som "*skiller* oss ut, dvs. differensierer, fra andre, og *utmerker*, dvs. hever eller opphøyer noen over andre" (Rogan 1991:121). Jeg vil anta at begge forståelsene kan være aktuelle i forbindelse med hjemmestrikkede plagg. På den ene siden kan bæreren ha et ønske om å skille seg ut, og på den andre siden kanskje også et ønske om å

heve seg over den gjengse smak. *Smak* er et viktig begrep i Bourdieus arbeider, og han hevder at denne er et produkt av sosiale betingelser og et ubevisst våpen i sosial maktkamp (Rogan 1991: 122). Det har fra flere hold vært hevdet at Bourdieus studiefelt er det elitære Frankrike, og at hans analyser ikke er direkte appliserbare på norske forhold. Begrepsbruken hans kan like fullt gi mening til fenomener her hjemme. Hjemmestrikkede plagg kan i så måte være et ønske om å uttrykke den gode smak. Ettersom hjemmestrikkede plagg som oftest er dyrere enn ferdigkjøpte (à la Hennes&Mauritz), fordi garnet i seg selv gjerne er veldig kostbart, vil et slikt plagg kunne vitne om eksklusivitet. Den som strikker selv – eller kjøper den type plagg som for eksempel Hilde strikker – kan signalisere at hun er i besittelse av både økonomisk og *kulturell* kapital, og dermed kan velge eksklusivitet framfor masseproduksjon. I et samfunn hvor nytteverdien i det å beherske en ferdighet som strikking ikke er framtrædende, kan det å investere i tid for å oppnå denne kompetansen anses som verdifullt, og bli en form for kulturell kapital. "Det er sosialt meritterende å kunne dokumentere at man har viet tid til tilegning av kulturelle ferdigheter, fordi dette er en forutsetning for adekvat konsum" (Rogan 1991: 123).

Som vi så ovenfor har Signe, som selv egner mye av sin tid til strikking, lite til overs for tilsynelatende hjemmestrikkede plagg, ettersom disse gir signaler om dårlig smak. For henne er det en åpenbar verdi å beherske strikkekunsten selv, fordi man da kan produsere egne plagg. Hjemmestrikk oppleves trolig som mer autentisk og genuint enn masseprodusert strikk. Det personlige tilsnittet hever det over det ordinære og gjennomsnittlige.

Vi så tidligere at Majas bleiebuksestrikking helt klart skilte henne ut fra vanlig atferd i næromgivelser (s:50). Imidlertid ga hun ikke noe inntrykk av at dette var noe hun gjorde for å heve seg over den gjengse smak. Hun var for eksempel lite opptatt av at det hun strikket skulle være unikt (informant 4, båndprotokoll: 184). Ønsket om å skille seg ut behøver ikke nødvendigvis være klart uttalt, men kan ligge implisitt i de handlingene man foretar seg, eller som i følgende utsagn, hva man velger *ikke* å gjøre:

Å strikke var liksom noe "alle" kunne, mange strikket skigensere og like til typen og seg selv etter oppskrift, det gjorde ikke jeg. Syntes (og synes sterkt enda) at uniformering er noe tull. (K47, 37643: 3)

Informanten brukte selv sjelden oppskrift (ibid), og gjennom strikkingen kunne hun dermed skape noe som skilte henne ut fra de andre. Det å strikke like gensere ble nærmest symbolet på alt det strikkingen *ikke* representerte for henne, ettersom strikking kunne utgjøre en motsats til uniformering. Å skape noe etter sitt eget hode, og ikke etter oppskrift, kan i så måte utgjøre en form for distinksjonsmarkør.

Nytte kontra hygge

I dette kapittelet har jeg blant annet undersøkt hvilke motivasjonsfaktorer som ligger til grunn for kvinners strikking. Blant de av informantene som strikker i dag er det få om ingen som tilkjennegir en tradisjonell, nyttepreget innfallsvinkel til strikking som en viktig drivkraft. Som jeg har vært inne på tidligere hevder Giddens at refleksivitet er et utpreget kjennetegn ved moderniteten. Hvis vi ser på refleksiviteten som noe som gjennomsyrrer hele vår væremåte, noe som preger oss helt ned på individnivå, vil dette gi mening også på et felt som strikking. Det å strikke kan forstås som en bevisst og ganske sikkert gjennomtenkt handling, noe man gjør for sin egen del. Det refleksive aspektet ved strikking vil blant annet arte seg som det at man til enhver tid kan reflektere over nødvendigheten av strikkingen, nettopp fordi det ikke *er* nødvendig. Det er en handling som man i vår tid velger *til* selv om man uproblematisk kunne velge den *fra*.

At et tradisjonelt nytteaspekt var mer framtrædende tidlig i den perioden som ligger til grunn for denne undersøkelsen, er åpenbart. Som vi har sett er det flere som har erfaringer med strikkende kvinners bidrag til familieøkonomien. Følgende utsagn illustrerer tydelig endringene i dikotomien nytte/hygge:

Motivasjonen til strikking var i barndommen kun til å få til noe nyttig. Det har forandret seg til ren hygge. Har alltid vært en type som MÅ ha noe å holde på med all veg, så det å ha strikking i nærheten – det har vært av stor betydning. (K48, 37721: 4)

Informanten gir uttrykk for en egenerfaring med et rent nytteaspekt, men at dette har forandret seg over tid. Nytte og hygge behøver imidlertid ikke stå i noe motsetningsforhold, slik denne informanten uttrykker i det følgende:

Jeg giftet meg og oppdaget og så absolutt besparelsen med å strikke til barna, samtidig som jeg fikk utløp for min kreativitet. (K47, 37643: 3)

Utsagnet forteller noe om hvordan det som i utgangspunktet er en plikt, kan bli en kilde til glede og inspirasjon, slik vi også tidligere så uttalt av småbrukerkona (s: 54). Strikking som en dyd av nødvendighet understrekes forøvrig i følgende utsagn:

Det med strikking i mitt nærmiljø ser ein no på som ein frivillighet, men før var det noko alle måtte kunne pga. inntekt. Ein måtte lage klær til familien. Kunne ein ikkje fekk ein lære det av ein som kunne det godt. Eg trur dei lærte det meir før, men eg ser det tek seg meir og meir opp att det med strikking. (K57, 37646: 4)

Når dette ”før” som informanten refererer til egentlig fant sted – om det var i informantens barndom eller i en ubestemt, men fjern fortid – er noe vanskelig å avgjøre. Det kan synes som en mer allmenn forestilling om hvordan det var ”før” enn en faktisk erfart fortid. For samtidig som flere opplevde strikkingens alvor i sin oppvekst på 50–60-tallet, er det også mange som ikke tillegger dette aspektet særlig betydning. Miljø- og oppvekststed er utvilsomt avgjørende for hva som har vært mest framtrædende, slik jeg tidligere påpekte at det kunne synes som oppvekst i nordlige kystdistrikter forlenget det tradisjonelle nytteaspektets levetid.

Mentalitetenes usamtidighet er dermed en realitet når det kommer til dikotomien nytte/hygge, ettersom ulike holdninger knyttet til strikkingens nytteaspekt utspiller seg i samme tidsepoke. Samtidig har vi sett at nyttebegrepet kan tilskrives en annen og utvidet betydning i vår tid, noe som indikerer at det ikke utelukkende er hygge som utgjør drivkraften for strikkesker anno 2006. Hyggen utgjør like fullt en større del av motivasjonen for å strikke enn hva tilfellet har vært for våre formødre.

Avslutning

I denne oppgaven har jeg sett på ulike aspekter knyttet til kvinners strikking i tidsrommet 1950–2006. Hovedvekten har ligget på kvinners refleksjoner rundt det å strikke i dag. Med utgangspunkt i spørsmålsstillingene har materialet gitt følgende svar:

Den diakrone overføringen av kunnskap om strikking har uten unntak foregått ved hjelp av tradisjonsmediet motorikk i kombinasjon med oralteknikk, og det er eldre kvinner som har videreført sin kunnskap til etterfølgende generasjoner. Basisopplæringen har derfor først og fremst funnet sted i hjemmesfæren. Skolen har gjerne fungert som supplement til denne opplæringen, eller som en arena for videreutvikling av strikkeferdigheter. Bruk av andre tradisjonsmedier som skriftlig framstilling og billedsymboler, følger når man behersker de grunnleggende teknikkene, og blir først og fremst tatt i bruk fra ungdomsårene av. Artefakt benyttes ytterst sjelden, da i all hovedsak av den erfarne strikkeske.

Strikking blant jevnaldrende kan særlig knyttes opp mot strikkeklubber. Sy/strikkeklubben som fenomen utgjør en del av de fleste kvinners forståelseshorisont, og er i så måte noe det er mulig å forholde seg til på ulikt vis. Mens noen ser strikkeklubben som et ubetinget gode, og har tilsvarende gode erfaringer med slike kvinnefellesskap, tar andre eksplisitt avstand fra denne formen for samvær. Andre igjen kan opprettholde syklubbens form og innhold, men likevel ønske å markere avstand til begrepet sy/strikkeklubb.

Overføringen av kunnskap om strikking dreier seg som vi har sett om overføring av normer og verdier i kulturen. Kvinnelige dyder som omsorg, og flid er framtrædende. Allmenne verdier knyttet til det å være arbeidsom og sparsommelig får dessuten en spesifikk, kvinnelig tematisering gjennom strikkingen. Morsrollen virker ofte utløsende på strikkeutfoldelsen, og er uttrykk for kvinnelig omsorg, flid og til dels kvinnelig ære. Strikking til veldedige formål viser hvordan kvinnelig omsorg kan strekke seg ut over og omfatte mennesker som ikke tilhører den nære krets. Forbudet mot søndagsstrikking vitner om at kristne verdier har virket sterkt normerende og lagt føringer for kvinners strikking, også i den perioden som utgjør grunnlaget for denne undersøkelsen. Strikking til kjærester kan forstås både som framvisning av kvinnelig dugelighet, men også som et uttrykk for skaperglede.

Skaperglede utgjør trolig den største drivkraften bak kvinners strikking i dag. Skapergleden kan på den ene siden knyttes til farger og materialer, på den andre til det å utforme et produkt. Strikkeprosessen som sådan oppgis som en vesentlig motivasjonsfaktor av flere; det å strikke er i seg selv hyggelig og gir ro. Strikkede plagg kan signalisere

individualitet, og utgjør i så måte en viktig drivkraft for enkelte. I en tid da det meste av tekstiler er masseprodusert, kan nettopp det unike og selvgjorte bli et viktig poeng.

Erfaringer med strikkede plagg tydeliggjør spenninger i forholdet mor/datter, men også glede over å få det man ønsker seg, samt stolthet over egen strikkeproduksjon. Strikkede plagg utgjør også en ubestridt form for kroppslig erfaring, og vitner om det materielles innvirkning på vår væren i verden.

Mentalitetenes usamtidighet er i aller høyeste grad til stede i materialet. Dette er betegnende for hvordan siste halvdel av 1900-tallet har vært en brytningstid der tradisjonelle verdier har fortsatt å legge føringer for menneskelig atferd, samtidig som samfunnet forøvrig er ytterst moderne. Hvorvidt eller i hvilken grad dette er et resultat av det Giddens kaller vanens treghet, eller om det er et utslag av såkalt rettferdiggjort tradisjon, har jeg ikke grunnlag for å trekke endelige slutninger om. Like fullt vil jeg anta at vanens treghet har hatt en sterk posisjon i mange miljøer i den perioden som ligger til grunn for min oppgave.

Strikking er fortsatt en levende tradisjon, noe de aller fleste av mine 23 informanter er gode eksempler på, men strikking er ikke lenger noe enhver kvinne må kunne. En videreføring av denne oppgaven kunne være å se på utbredelsen av strikking blant barn og unge i dag. I hvilken grad gis det for eksempel strikkeopplæring i skolen, og hvordan fungerer eventuelt denne. Og som et apropos til innledningen: er strikking i ferd med å bli en kjønnsnøytral aktivitet med høy kulhetskoeffisient, eller er det bare et tilfeldig blaff. Dette kunne være tråder å ta tak i for å undersøke vilkårene for strikking i framtiden.

Litteraturliste

- Amundsen, Arne Bugge 1990: "Hedning og kristen – Flertydighet i skjæringspunktet mellom folketradisjon og kirkelig teologi". I (Ed.) Eriksen, Anne et al. *Nordnytt – nordisk tidsskrift for folkelivsforskning*
- Aukrust, Knut 2005: "Det informerte samtykke og andre kategoriske imperativ. Om feltarbeidets etikk". I: Gustavsson, Anders (red.): *Kulturvitenskap i felt. Metodiske og pedagogiske erfaringer*. Høyskoleforlaget
- Bokmålsordboka. *Definisjons-og rettskrivningsordbok* 1993. Universitetsforlaget. Oslo
- Connerton, Paul 1989: *How Societies Remember*. Cambridge University Press
- Eriksen, Anne 1994: "Like Before, Just Different" *Modern Popular Understandings of the Concept of Tradition*. *Arv*
- Esborg, Line 2005: "Feltarbeidets mange samtaleformer". I: Gustavsson, Anders (red.): *Kulturvitenskap i felt. Metodiske og pedagogiske erfaringer*. Høyskoleforlaget
- Fiske, John [1990] 1997: *Kommunikasjonsteorier. En introduktion*. Wahlström & Widstrand. Stockholm
- Fossnes, Heidi 2003: *Håndplagg til bunader og folkedrakter*. N·W·Damm&Søn
- Fulsås, Narve 2003: *Havet døden og vêret. Kulturell modernisering av Kyst- Noreg 1850–1950*. Det Norske Samlaget. Oslo
- Fägerborg, Eva 1999: "Intervjuer". I: Kaijser, Öhlander (red.): *Etnologisk fältarbete*. Studentlitteratur. Lund
- Giddens Anthony [1990] 1997: *Modernitetens konsekvenser*. Pax Forlag A/S. Oslo
- Gustafsson, Lotten 2002: *Den förtrollade zonen. Leker med tid, rum och identitet under Medeltidsveckan på Gotland*. Nya Doxa
- Kaijser, Lars 1999: "Fältarbete" I: Kaijser, Öhlander (red.): *Etnologisk fältarbete*. Studentlitteratur. Lund
- Kjellberg, Gravjord, Rosander, Svendsen 1987: *Strikking i Norge*. Landbruksforlaget
- Kjosavik, Steinar 1998: *Fra ferdighetsfag til forming. Utviklingen fra tegning, sløyd og håndarbeid til forming sett i et læreplanhistorisk perspektiv*. Det utdanningsvitenskapelige fakultet. Universitetet i Oslo
- Klepp, Asbjørn 1980: "Tradisjon og kultur". *Norveg* 23
- Klepp, Ingun Grimstad 1991: "Materiell kultur: Selvsagt forutsetning i etnologiens fagforståelse, eller uløst problem?" *Dugnad*, nr. 2-3

- Klepp, Ingun Grimstad 2006: *Skittentøyets kulturhistorie – hvorfor kvinner vasker klær*. Novus. Oslo
- Moe, Anne Kristin 2006: *Fra tidhøvelege til stilreine bunader. En analyse av bunadene på Sunnmøre 1900–1940*. Masteroppgave i kulturhistorie. Institutt for kulturstudier og orientalske språk. Universitetet i Oslo
- Maartmann, Camilla 2005: "Bare lek? Ja, men av den skal fremtidskrefter vokse! En undersøkelse av middelklasseungdoms fritid og fritidsaktiviteter i årene 1920–1940". I: Telste, Kari, Markussen, Ingrid (red.): *Bilder av den gode oppveksten gjennom 1900-tallet*. Novus. Oslo
- Olsen, Bjørnar 2004: "Momenter til et forsvar av tingene". *Nordisk museologi*, nr. 2
- Pedersen, Ragnar 1991: "Handlingsperspektivet i studiet av materiell kultur". *Dugnad*, nr. 2-3
- Pettersen, Kathrine 2005: "Feltarbeid i et kjønnssegregert samfunn". I: Gustavsson, Anders (red.): *Kulturvitenskap i felt. Metodiske og pedagogiske erfaringer*. Høyskoleforlaget. Oslo
- Planke, Terje 1994: *Sognebåten. Bygging, formforståelse og kunnskap*. Hovedfagsoppgave i etnologi, IKS, Universitetet i Oslo
- Rinnan, Bjørg-Eli, 1996: *Fra håndarbeid til forming. Håndarbeid – et skolefag 1889–1960. En fag- og fagplanhistorisk studie*. Det utdanningsvitenskapelige fakultet. Universitetet i Oslo
- Rogan, Bjarne 1991: "Konsum, status og - smak". *Dugnad* nr. 2-3
- Rogan, Bjarne 1987: "Materiell kultur som kommunikasjon. Noen kildeteoretiske perspektiver". *Dugnad* nr. 2
- Rogan, Bjarne 1990: "Refleksjoner over ting, erfaring og kulturforståelse". *Dugnad* nr. 2
- Skjelbred, Ann Helene Bolstad 1983: *Søndag. Helg i Norge 1870–1970*. Cappelen. Oslo
- Slettan, Dagfinn 1994: *Minner og kulturhistorie. Teoretiske perspektiver*. Universitetet i Trondheim. Historisk Institutt
- Sundbø, Annemor 2005: *Usynlege trådar i strikkekunsten*. Det Norske Samlaget. Oslo
- Telste, Kari 2005: *Det rare. Jenter og seksualitet gjennom 100 år*. Schibsted NKS. Oslo
- Thorbjørnsrud, Berit 2005: "Feltarbeid: En personlig reise til økt innsikt". I: Gustavsson, Anders (red.): *Kulturvitenskap i felt. Metodiske og pedagogiske erfaringer*. Høyskoleforlaget. Oslo
- Thorsen, Liv Emma 1993: *Det fleksible kjønn. Mentalitetsendringer i tre generasjoner bondekvinner 1920–1985*. Universitetsforlaget. Oslo
- Ugelstad, Janike Sverdrup 1999: "På frierferd". I: *Festegaver, kjærestegaver, friergaver fra Telemark*. Laget. Skien

Norsk etnologisk gransking
Norsk Folkemuseum
Museumsvn. 10
0287 Oslo

Oslo, juni 2006

Spørreliste nr. 211

STRIKKING

Den som besvarer listen er innforstått med at svaret blir arkivert (anonymt) og blir brukt av forskere i dag og i fremtiden. Den som svarer kan til enhver tid be om å få svaret i retur eller makulert.

Denne spørrelisten er laget i samarbeid med en mastergradstudent i kulturstudier ved Universitetet i Oslo. Hun vil bruke deler av materialet i sin hovedoppgave. NEG har lenge hatt tanker om å samle inn stoff om ulike hobbyer og fritidssysler, og denne listen er en start på et slikt prosjekt. Men strikking har ikke bare vært fritidssysler, det har også vært et kjærkomment og nødvendig tilskudd til familieøkonomien. Og ikke minst har det vært – og er – en måte å utfolde fantasi og skaperevne på.

Denne gangen vil vi gjerne understreke: send oss svar også dere som ikke strikker selv. Mange av spørsmålene kan besvares av alle, og noen minner om dette har vel de fleste, selv de som aldri har tatt i en strikkepinne!

Les gjennom hele spørrelisten før du begynner å skrive. På forhånd takk!

Barndom og ungdom

Hvor har du vokst opp?

Har du noen gang lært å strikke? Kan du huske hvem som lærte deg det? Hvor gammel var du? Fortell om dine første strikkeerfaringer: hjemme, på skolen, andre steder. Fortell om dine første strikketøy!

Strikket kvinnene i din familie? Hvem strikket – hva strikket de?

Kjente du menn eller gutter som kunne strikke, og som praktiserte kunnskapen? Fortell om dem. Hva strikket de, når strikket de?

Hadde du jevnaldrende venner som strikket? Hva strikket du/dere? Hvem strikket du/dere til? Fortell.

Hvor og når foregikk strikkingen som oftest? Hendte det at dere var flere som strikket i lag?

Strikket du/dere etter oppskrift? Hvor fikk dere tak i oppskrifter? Strikket du/dere "fritt", eller etter praktisk opplæring av en voksen? Hvordan fikk du/dere tak i garn?

Var du med i en sy- eller strikkeklubb i din barndom/ungdom? Hvis ikke, kjente du noen som var det? Fortell om medlemmer, sammenkomster, servering og om hva som ble laget. Kjente du voksne som var med i en slik klubb?

Kjente du noen – barn eller voksne – som var med i en forening som strikket til veldedige formål? Fortell.

Kjenner du til at man ikke kunne strikke på helligdager? Hva var begrunnelsen? Er det slik i dag?

Har du andre barndomsminner om hjemmestrikkede plagg: spesielle ting du laget til deg selv, strikkeplagg du har fått i gave, hvordan strikkeplaggene var å bruke?

Voksenliv

Strikker du fortsatt? Når strikker du? Hvor ofte strikker du? Hva strikker du? Til hvem strikker du? Fortell om strikkemåter, mønster og garntyper du liker å arbeide med og hva du har laget. Har du strikkemaskin? Hva strikker du på den? Strikker du for salg?

Har du flere strikketøy gående av gangen? Har du strikketøy liggende som du "aldri" blir ferdig med?

Har du lært noen å strikke?

Har du stort sett strikket hele livet, eller har strikkingen foregått i perioder? Fortell!

Hvor finner du oppskrifter? Har du samlet oppskrifter? Strikker du noen ganger uten oppskrift? Har du bøker og blader om håndarbeid/striking?

Hender det at du kjøper strikkegarn for å ha på lager? Hva gjør du med "restegarn"?

Er det hyggen ved å strikke som er det viktigste, eller er det tanken på det ferdige produktet som er den største drivkraften? Har forholdet mellom nytte og hygge endret seg over tid?

Har du mange venner som strikker? Noen som er spesielt aktive? Er du med i en sy- eller strikkeklubb? Er det en venninneklubb, eller er det en forening med veldedig formål? Fortell om sammenkomstene.

Kjenner du menn som strikker? Hva strikker de? Når strikker de?

Er strikking blitt sett på som noe "alle må kunne" i ditt nærmiljø, eller har det vært stor grad av frivillighet? Hva med de som ikke kunne strikke – hvordan så man på dem?

Hvilke tanker gjør du deg om opplæring i håndarbeid i skolen før og nå?

Hvis du selv for eksempel kan spinne eller farge ditt eget strikkegarn, eller har annen kunnskap som vi ikke har spurt om, vil vi gjerne at du forteller utførlig også om det.

Intervjuguide

Barndom

Strikket kvinnene i din familie?

Hva strikket de?

Hvor strikket de?

Når strikket de?

Husker du hvem som lærte deg strikkekunsten?

Husker du hvor dette fant sted og eventuelt hvor gammel du var?

Hva strikket du?

Hvor fant du oppskrifter?

Hvor strikket du?

Når strikket du?

Strikket du på skolen?

Hendte det at dere var flere som strikket i lag?

Deltok du i noen form for strikkeklubb?

Var strikking vanlig blant dine jevnaldrende?

Hvordan så man på jenter som ikke kunne strikke?

Hva vil du si var mest framtreddende, hyggen ved strikking eller nytten ved strikking?

Var strikkingen påvirket av moten, eller var det tradisjonelle former og mønstre som dominerte?

Kjente du noen gutter som strikket?

Voksenliv

Strikker du fortsatt?

Hvis nei, hvorfor ikke?

Har du stort sett strikket hele livet eller har strikkingen foregått i perioder?

Hvem strikker du til, og hva strikker du?

Hvor finner du oppskrifter?

Strikker du fritt?

Hvor strikker du?

Når strikker du?

Har du strikketøy gående som du aldri blir ferdig med?

Hva gjør du med restgarn?

Hva er viktigst for deg i dag, hyggen eller nytten?

I den forlengelse, er det prosessen i seg selv eller det ferdige produktet som er drivkraften?

Strikker du for å få unike ting, for å få plagg o.l. som ingen andre har maken til?

Påvirker moten ditt valg av strikketøy?

Hvor mye tror du mote har å si for utbredelsen av strikking generelt?

Hva slags forhold har du til tilsynelatende hjemmestrikkede plagg i kjedebutikkene?

Er strikking vanlig i din omgangskrets?

Har du inntrykk av at strikking er vanlig blant dine jevnaldrende?

Har du lært noen å strikke?

Har du barn som strikker?

Hva strikker eventuelt de?

Skriv om strikking

Jeg holder på med en mastergrad i kulturhistorie ved Universitetet i Oslo, og tema for oppgaven er strikking i Oslo. I den forbindelse ønsker jeg å komme i kontakt med personer som kan tenke seg å dele sine strikkeerfaringer med meg. Intervjuet vil ta fra en halvtime til en time, og alle involverte personer vil selvfølgelig bli anonymisert. Jeg er hovedsaklig interessert i personer som er rundt **20 år**, og personer som er rundt **30 år**, fortrinnsvis oppvokst og bosatt i **Oslo**. Du behøver ikke være noen superstrikker, jeg vil gjerne komme i kontakt med deg selv om du kun har strikket et skjerf. Ikke nøl med å ta kontakt, det vil gjøre meg svært glad! Faller du litt utenfor nevnte kategorier, kontakt meg likevel.

Vennlig hilsen Guri Leiro

e - post: gurile@student.hf.uio.no

tlf: 22 23 34 87

mobil: 974 23 893

Informert samtykke

Alle personer som deltar i denne undersøkelsen vil bli anonymisert i den endelige rapporten. Alle personopplysninger vil også bli håndtert med varsomhet underveis i prosessen; ingen uvedkommende vil få noe som helst slags innsyn i det innsamlete materialet. Alt innsamlet materiale vil bli arkivert i instituttets arkiver. Dette betyr:

a) at forskere i framtiden kan få tilgang til materialet forutsatt at informanten samtykker til det. Du kan med andre ord avslå uten noen videre begrunnelse

Eller:

b) at materialet hemmeligstemples (klausuleres), dvs. at ingen kan få tilgang til eller forske på materialet i framtiden

Du kan til enhver tid endre din opprinnelige beslutning, ettersom det er du som bestemmer over materialet.

Guri

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Anne Eriksen
Institutt for kulturstudier og orientalske språk
Universitetet i Oslo
Postboks 1010 Blindern
0315 OSLO

Vår dato: 06.03.2007

Vår ref: 16232/KH

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 25.01.2007. Meldingen gjelder prosjektet:

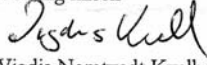
16232	<i>Fra prøvestrikk til hipp butikk - en studie av strikkingens kår i Norge idag</i>
Behandlingsansvarlig	Universitetet i Oslo, ved institusjonens øverste leder
Daglig ansvarlig	Anne Eriksen
Student	Guri Leiro

Etter gjennomgang av opplysninger gitt i meldeskjemaet og øvrig dokumentasjon, finner vi at prosjektet ikke medfører meldeplikt eller konsesjonsplikt etter personopplysningslovens §§ 31 og 33.

Dersom prosjektopplegget endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for vår vurdering, skal prosjektet meldes på nytt. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/endingsskjema>

Vedlagt følger vår begrunnelse for hvorfor prosjektet ikke er meldepliktig. Prosjektet kan settes i gang.

Vennlig hilsen

Vigdis Namtvedt Kvalheim

Kjersti Håvardstun

Kontaktperson: Kjersti Håvardstun tlf: 55 58 29 53

Vedlegg: Prosjektvurdering

✓ Kopi: Guri Leiro, Rolf E. Stenersens allé 17 H0104, 0858 OSLO

Avdelingskontorer / District Offices:

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11; nsd@uio.no
TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07; kjtte.svarv@ntnu.no
TROMSØ: NSD, SVF, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. nsdmaa@svf.uit.no

Personvernombudet for forskning, NSD

Prosjektvurdering - Kommentar

16232

Personvernombudet kan ikke se at datamaterialet slik det foreligger er omfattet av meldeplikt, da det er ombudets forståelse at det per i dag ikke foreligger andre personopplysninger enn de som eventuelt fremgår på opptak. Prosjektleder opplyser om at opptakene/transkripsjonene er merket med kode, men listen som kobler kode til navn er makulert, jf. telefonsamtale 28.02.2007. I den grad det fremgår personidentifiserbare opplysninger av opptak, anonymiseres disse ved transkribering.

Prosjektslutt er 01.06.2007. Manuelle kassettopptak oppbevares ved IKOS, Universitetet i Oslo. Prosjektleder opplyser om at det foreligger samtykke til oppbevaringen, jf. telefonsamtale 28.02.2007.

Sammendrag

Denne oppgaven omhandler ulike aspekter ved kvinners strikking i et 50-årsperspektiv, med vekt på kvinners motivasjon for strikking i dag. Dikotomien nytte/hygge har fungert som et analytisk grep for å belyse eventuelle endringer over tid, eller ulike mentaliteter i felles samtid. Jeg hevder imidlertid at nyttebegrepet knyttet til strikking har endret innhold i den perioden som ligger til grunn for denne undersøkelsen. Mens strikkingens nytteaspekt tidligere var forbundet med økonomisk besparelse – og ren nødvendighet dersom vi beveger oss ennå lenger tilbake i tid – har nytten i dag en annen dimensjon. Ressurs- og miljøhensyn kan stå som stikkord i denne sammenhengen. Videre har sosiologen Anthony Giddens' kontrastering tradisjon/refleksivitet utgjort en viktig innfallsvinkel for å forstå endringer i drivkreftene bak kvinners strikking.

Med utgangspunkt i spørrelistesvar og intervjuer har jeg undersøkt hvordan formidling av kunnskap om strikking har foregått, og på hvilke arenaer dette har funnet sted. Materialet viser at i hele den perioden som ligger til grunn for oppgaven, har overføringen skjedd ved at eldre kvinner har formidlet sine kunnskaper til etterfølgende generasjoner. Denne formidlingen har funnet sted i hjemmesfæren. Skolen har i all hovedsak bidratt til eventuell videreutvikling av basisferdigheter. Videre har jeg sett sy/strikkeklubben som en del av jenters og kvinners felles forståelseshorisont, og således som et fenomen man enten omfavner eller tar eksplisitt avstand fra.

Materialet viser dessuten at overføring av kunnskap om strikking ikke utelukkende handler om formidling av konkrete ferdigheter, men også om videreføring av normer og verdier i kulturen. Det dreier om hvordan allmenne verdier som det å være arbeidsom og flittig får et spesifikt kvinnelig uttrykk gjennom strikkingen, og samtidig hvordan mer tradisjonelle kvinnelige dyder så som omsorg og flid gjenspeiles i kvinners strikking.

Gleden over å skape noe, i tillegg til opplevelsen av selve strikkeaktiviteten som hyggelig i seg selv, utgjør en stor del av motivasjonen for kvinners strikking i dag. I en tid med masseproduksjon av tekstiler har jeg dessuten forsøkt å finne svar på hvorvidt eller i hvilken grad individualitet og unikhhet har betydning for kvinners strikkemotivasjon anno 2006.